

Bok og Bibliotek

Nr. 5 .2008

**Nå kommer jeg og
forsker på deg!**

- tema: side 27-56

» Unikt mobiltilbud i Stavanger
side 13

» ABM-utvikling – nødvendig, men fortsatt ikke perfekt
side 16

» Ønskebok på Skeive dager
side 59

Nå får publikum 11 regionale Samsøk®

Regionale Samsøk for Agder og Nordland blir lagt ut nå i høst, og dermed er vi enda nærmere målet om at alle skal ha tilgang til søk i flere bibliotek samtidig.

Samsøk utnytter informasjon fra bibliografiske databaser tilgjengelig via z39.50 eller direkte fra Bibliofil. Søket gir også søkeforslag basert på innsamlede data fra regionens Bibliofilbibliotek.

Uansett; publikum får en felles inngang til materiale fra regionens bibliotek.

Med bruk av Norgeslån kan publikum nå også bestille objektene selv, og bibliotekene får glede at de nye løsningene for innlån og fjernlån seg imellom.

Prøv selv på: <http://samsøk.no>

BIBLIOFIL® levert av

Bibliotek-Systemer AS. Postboks 2093, 3255 Larvik
Telefon: 33 11 68 00. Telefaks: 33 11 68 22. Internett: <http://bibliofil.no> E-post: firmapost@bibliofil.no

» Innhold

27-56

Bibliotekforskning – hva er det? Innen mange fag og yrker er forskning en selvfølgelighet. Uten forskning ville for eksempel legene fortsatt amputert armer og bein med brennevin som bedøvelse. Hvordan er det innenfor biblioteksektoren? Er det noen vits i å forske der, eller går den daglige tralten bak og foran skranken sin gang uansett? Les temaseksjonen om forskning og finn svaret!

10-11

Nettet gjør oss rastløse: Vi klikker og hopper og snubler. Leseferdighetene falmer, slår førsteamanuensis fast. Har internett skylda?

16-18

Samtalen: - Det kan synes som om mange i ledelsen i ABM-U mener det er viktig bruke ressurser på å profilere institusjonen gjennom glansede publikasjoner. Det burde være helt unødvendig - det viktige er å utføre oppgavene på en tilfredsstillende måte, mener Frode Bakken.

Akterutseilt bransje: - Vil dagens forlagsbransje parkere seg selv fullstendig på sidelinjen - slik de foreløpig legger opp til - eller kan de endre og tilpasse seg en ny medie-, kultur- og kunnskapsvirkelighet før de blir fortrent av andre og nye aktører med innsikt i og respekt for nettverks- og overflodsøkonomien? Thomas Gramstad har vært på e-bok-seminar.

68-69

- 5 Leder: Forskning må til!
- 6 Skal biblioteket selge bøker?
- 7 ABM-samsøk – en nasjonal dugnad
- 12 Stavanger først med mobiltilbud
- 20 Viktig samspill mellom lærer og bibliotekar
- 23 Populære barnehagefilialer
- 25 Debatt: DRM og monopoltenkning
- 27-56 Tema: Bibliotekforskning – hva er det?

- 57 Nytt syn på saken. Besøk hos Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek
- 59 Bli med på *Skeive dager*
- 62 Musikk og Bibliotek: *Revisjon av Emneord for musikkdokumenter i EDB-kataloger*
- 64 Spill og Bibliotek: Drammensbiblioteket til USA
- 65 Spillavhengighet – en ny folkesykdom?
- 67 Frankrike: Fra Bibliothèque til Médiathèque
- 72 Nye Deichman – dialogen i gang

Bibliotekenes IT-senter AS

Los usuarios Aleph som un poco mas internacionales que otros...

[Aleph-brukere er litt mer
internasjonale enn andre...]

Hvert år møtes Aleph-brukere fra hele verden på IGeLU-konferansen. I år er det i Madrid. På konferansen får brukerne mer kunnskap om Aleph-systemet og et spennende innblikk i fremtiden. Nye kontakter knyttes over landegrensene, erfaringer utveksles og det diskuteres. Tid til å hygge seg i sosiale sammenkomster blir det også. Kom til Madrid og møt de mest anerkjente ekspertene innenfor biblioteksystemer i hele verden. OLE!

Aleph har status som et unikt og internasjonalt biblioteksystem - helt i verdensklasse. Per 2008 er Aleph benyttet av tre millioner brukere på over 4000 bibliotek i 50 land. I Norge har over 100 bibliotek valgt denne løsningen. Mange av disse bibliotekene samarbeider i fellesløsninger.

Velkommen til den tredje IGeLU-konferansen i Madrid 8.-10. september!

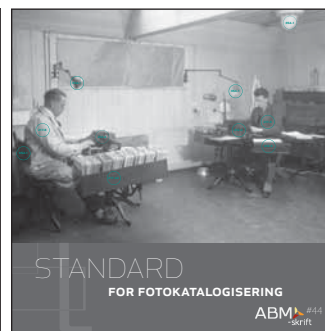
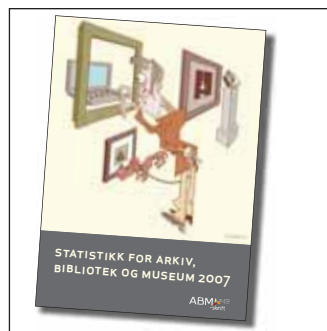
Du kan lese mer om konferansen på
<http://igelu2008.csic.es> eller ta kontakt med
Aleph Plus Team på 22083400

ExLibris
Aleph

tamam

Bibliotekenes IT-senter AS • Møllerhaugveien 20 • Pb. 6458 Etterstad • 0605 Oslo
Tlf: 22 08 34 00 • Faks: 22 08 98 80 • saig@biblits.no • www.biblits.no

ABM -skrift

nye bibliotekrelevante utgivelser

#50: På nett? Tilgjengelighet og web i abm-sektoren

#49: Statistikk for arkiv, bibliotek og museum 2007

#47: Les for meg pliiis! Om barn, litteratur og språk

#46: Hvem er de og hvor går de? Om brukeradferd i norske storbybibliotek

#45: På rett hylle med åndsverkloven. En veiledning i opphavsrett for arkiv, bibliotek og museum

#44: Standard for fotokatalogisering

#42: Bibliotekreform 2014. Oppsummering av høringsuttalelser

Enkeltheft og abonnement fås gratis ved henvendelse til:
ABM-utvikling, postboks 8145 Dep, 0033 Oslo
www.abm-utvikling.no • post@abm-utvikling.no
telefon: 23 11 75 00 • faks: 23 11 75 01

» Leder

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Bibliotekforskning må til

» Da jeg på lederplass i nr 6/07 sammenliknet bibliotekforskning med et glatt såpestykke – noe som smetter ut av hånda idet du griper det – ble det bannet i 4. etasje på Høgskolen i Oslo. Mange av de ansatte ved bibliotekutdanningen, som gjennom de siste årene har slitt seg til en doktorgrad, ble forbanna. Ikke rart. For hva i huleste mener en redaktør med slike sleivspark? Her jobber vi seriøst for å frembringe ny kunnskap og øke profesjonenes status, og så kommer du og latterliggjør det hele med en såpemetamorfose...

Jeg fikk også på pukkelen i nr 1/08 da professor Ragnar Audunson rykket ut med en artikkel som tok såpekritikken på alvor og ga en ryddig beskrivelse av hva bibliotekforskning er. Eller riktigere: Hva *noe* av bibliotekforskningen kan være.

Bok og Bibliotek går nå et skritt videre og tegner et mer detaljert bilde av hva bibliotekforskning er og hvilken nytte den kan ha i forhold til praksisfeltet. En rundspørring blant et knippe biblioteksjefer gir signaler om at det er behov for bibliotekforskning. Skal vi tro sjefene, og ikke bare tro at de svarer positivt fordi de ikke tør noe annet, er det et stort behov for å se på egen praksis med kritiske briller for å komme ut av vanetenkningen, tilføre inspirasjon og økt bevissthet om egen rolle.

Dette krever at man tar formidlingen av forskningen mer alvorlig enn tilfellet er i dag. Bibliotekarere leser ikke doktorgradsavhandlinger eller vitenskapelige artikler på engelsk. Det har man ganske enkelt ikke tid til. Formidlingen må tilpasses en travel hverdag, og kanalene er konferanser,

seminarer, artikler i allmennpressen – eller hvorfor ikke Bok og Bibliotek? – letteste bøker og forelesningsserier på bibliotekutdanningen på HiO. Forskning som ikke formidles, er død forskning.

Men dette er bare den ene siden av saken. For bibliotekarene må også åpne seg for bibliotekforskningen. Det holder ikke å vente at det skal risle kunnskap inn i hverdagen og snu om på alt. Det handler i like stor grad å oppsøke kunnskapen. Når inviterte dere en forsker til biblioteket deres sist? Når tenkte dere *forsker* når dere skulle planlegge et seminar eller en konferanse?

Bibliotekforskningen kan selvsagt ikke, ved et trylleslag, skape det perfekte bibliotekvesen. Det er et urimelig og snevert krav. Det er også noe som heter politikk, det er noe som heter penger, mennesker og sunn fornuft. Det er minst like viktige ingredienser i framtidens bibliotekmix.

Det høres selvmotsigende ut, men forskningen er også nødt til å holde en viss avstand til praksisfeltet. En bred rundspørring i bibliotekvesenet ville sannsynligvis ha avdekket at mange etterlyser forskning som kan gi umiddelbare nytteeffekt. Men et slikt krav vil skape tam forskning. De dagligdagse utfordringene løses best i det enkelte bibliotek, mens de langsiktige utfordringene, krever ressurser av en helt annen karakter. Mye av den meste spennende forskningen har et langsiktig perspektiv og er en del av biblioteksektorens selvrefleksjon. Les mer i temaseksjonen om forskning s. 27 – 56.

Nr. 3 .2008

Bok og Bibliotek

75. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykkes ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år. Trykkes i 2200 eksemplarer.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

ADRESSE

Pilestredet 48
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

REDAKSJONSRAÐ

Anne Aagaard, Finn Sindre Eliassen,
Frid Feyling, Thomas Gramstad,
Petter Næss, Kim A. Tallerås

RETURADRESSE

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua

FRIST FOR STOFF 2008

Nr 6: 6. november – Ferdigtrykt 4. des.

ABONNEMENT

bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 05

ANNONSER

v/Heidi Torstensen, Mediateam
tlf 47 31 80 30

Grafisk produksjon: Lobo Media AS

Forsideillustrasjon: Anne Aagaard

Fagpressen

Skal biblioteket selje bøker?

Utspill

Av Vidar Lund, biblioteksjef i Time kommune, nestleiar i Norsk bibliotekforening

Det vart eit av diskusjonstema på bibliotekseminaret under Kapittel 08 i Stavanger i år.

» Kulturpolitikaren Olemic Thommessen frå Høgre lanserte idéen som noko som kan vera med på å redde bokhandelaktivitet i såkalla grisgrende strok. I tillegg lanserte biblioteksjefen i Stavanger at ho godt kunne tenkje seg å starte ein bokhandel i samband med biblioteket etter mønster frå København.

Eg må seie at Thommessen si uro når det gjeld distriktbokhandlarane ikkje blir spesielt truverdige etter at Bondevik II fjerna skulebokmonopolet, og dermed livsgrunnlaget for mange distriktbokhandlarar. Ei av dei viktigaste kulturpolitiske avgjerdene vart ikkje tekne av Kulturdepartementet men av det såkalla Moderniseringsdepartementet.

Spørsmålet om boksal i biblioteka går rett inn i diskusjonen om kva eit bibliotek skal vera og kva ein bokhandel skal vera. Sjå for dykk fylgjande scenario - som ikkje kjem til å vera utenkjeleg dersom ideen til Thommessen blir gjennomført: Ali Nordmann kjem inn på

biblioteket i Øvre Grukke dal (4000 ibuarar), og ønskjer å lesa siste Jo Nesbø-boka. Kåre Bibliotekar svarar: "Diverre - på grunn av dårleg mediebudsjett må vi vente til boka kjem frå kulturfondet, det kan ta 6 månader, og vi har allereie 20 på venteliste. Men sjå her, her kan du få kjøpe boka i staden - så får du boka med ein gong, og vi får litt ekstra pengar til bokbudsjettet."

Poenget mitt er: Det er særskilt bra om det er ein bokhandel i same huset som biblioteket, slik det t.d. er i Drammen. Det støttar det gamle dogmet som eg framleis trur på, at bokhandel og bibliotek kan utfylle kvarandre. Problemet oppstår dersom biblioteket (som Stavanger ønskjer) startar eigen bokhandel. Då vil både tilsette og lånarar oppleve eit større press på faktisk å kjøpe boka enn å låne henne - og politikarane kan kutte bokbudsjetta.

For all del: biblioteksjefen i Stavanger sa ikkje at boksal skal skje i biblioteksranken, men at dei ønskjer ein eigen

bokhandel med større breidd og kulturpolitisk ansvar. Likevel: det vil oppstå ein eigen dynamikk når eit bibliotek og bokhandel har same leiing, går under same budsjett og dei tilsette blir kollegaer. For all del: leig gjerne ut rimeleg areal til ein bokhandlar som i byte tek på seg kulturpolitisk ansvar (t.d. ha fem siste år i hyllene eller på lager i staden for to), men ikkje bland det med bibliotekdrifta.

Dette går inn i eit større ordskifte: Kva skal biblioteket vera? Ein formidlingsarena på vegner av forleggjarar og forfattarar, der det er litt hipp som happ om det er gratis eller kostar noko? Eller skal biblioteka vera sjølvstendige, demokratiske aktørar i eit samfunn som desperat treng fleire, ikkje færre, arenaer som er opne, tilgjengelege og gratis utan kjøpepress? Svaret er ganske enkelt: Samfunnet treng biblioteket som bibliotek i full breidd, ikkje som ein bokformidlar der det er litt tilfeldig om du får tenester gratis eller må betale.

ABM-samsøk – en nasjonal dugnad

- Digitalisering skal bli dagligdags for oss alle i ABM-sektoren, og målet er at innbyggerne skal få mye bedre tilgang til institusjonenes kilder enn det de har i dag.

I slutten av august 2008 holdt ABM-utvalget i Trøndelag et møte i Trondheim, hvor hovedinnholdet var en innledning om digitale ABM-strategier ved avd.dir. Gunnar Urtegaard i ABM-utvikling.

Han utfordret ABM-sektoren i Trøndelag til å bidra i den nasjonale dugnaden som må til for at et ABM-samsøk for hele landet skal kunne realiseres. Han viste til utviklingen ellers i Europa, og spesielt EU-satsingen "Europeana local", som skal presenteres på ABM-konferansen i Oslo 17. november.

Sogn og Fjordane har en sentral rolle i Europeana local, og er et foregangsfylke i Norge når det gjelder ABM-samsøk. Denne satsingen har vært ledet av Urtegaard, og han har nå tatt med erfaringene inn i ABM-utvikling, og forklarte på møtet hvordan samsøket i Sogn og Fjordane fungerer. Med ett søk kan en få opp både arkivmateriale, bilde/ beskrivelse av museumsgjenstander, artikler, og referanser til bøker, filmer og musikk innen samme tema.

- Vi må snakke om digitalisering, sa Urtegaard, - i lunsjer, på møter og i julebord. Målet er at innbyggerne skal få mye bedre tilgang til institusjonenes kilder enn det som er tilfelle i dag.

Utfordringen er spesielt stor for de museer og arkiv som ennå ikke har automatisert sine kataloger. Det kom imidlertid fram

på møtet at det også kan være en fordel å ikke ha kommet så langt – da slipper en noen teknologiske omveier!

Med den nyopprettede Trøndelagsbasen og Primus sin webversjon, er det godt lagt til rette for at museene skal bli tilgjengelige i et ABM-søk, men det krever en betydelig jobb for å få materialet ved det enkelte museum registrert.

I regi av ABM-satsing 2014 i Sør-Trøndelag settes det i gang et arbeid for at det trønderske arkivmaterialet skal bli digitalisert og gjort søkbart. Den største arkivutfordringen i Nord-Trøndelag knytter seg til den store mengden privatarkiv som skal tas vare på og etter hvert formidles.

Bibliotekene i Trøndelag er i stor grad beredt til å bidra med sine katalogdata inn i en ABM-søkemotor. Det er gjort et løft i forbindelse med prosjektet Namdalsbibliotekene og ved etableringen av Trøndelagssøk. Nå er alle folkebibliotek og høyskolebibliotek på plass med sine baser i Trøndelagssøk, og det er mulig å søke på tvers i en samlet bok- og mediemasse.

I Sogn og Fjordane er det regionale kulturnettet portal for ABM-samsøk, det vil være naturlig å se på muligheten for en lignende løsning også innenfor Kulturnett Trøndelag.

Bibliotekenes Trøndelagssøk og museenes Trøndelagsbase er

Gunnar Urtegaard i ABM-utvikling utfordrer ABM-sektoren.

unge tjenester, men noen erfaringer er vi i ferd med å gjøre oss. Det viser seg at store variasjoner i katalogiseringsstandard og emneordsbruk skaper problemer.

- Et eksempel er *sørsamisk* som emneord: Det har en viktig geografisk kontekst, og gir en rekke treff hos Rørosmuseet, mens f.eks. Norsk Folkemuseum kun bruker begrepet *samisk* i emneordslisten, og det blir dermed vanskelig å gjøre mer detaljerte søk direkte i sørsamiske, sa Odd Sletten, som er assisterende direktør ved Rørosmuseet. - Det å ta i bruk samsøk betyr at våre data kommer inn i en ny kontekst – og nye utfordringer dukker opp.

- En av konklusjonene etter møtet i Trondheim ble at den nasjonale digitaliseringsdugnaden også må handle om tiltak for å kvalitetssikre registreringen og gjenfinningsmulighetene.

Av Kristin Storvig, fylkesbiblioteksjef, Nord-Trøndelag

Nær 1 mrd for bibliotek i København

» Det kommer til å koste 930 millioner danske kroner dersom planene for et nytt hovedbibliotek i København skal settes ut i livet, går det fram av et notat Økonomiutvalget i København kommune har mottatt. Kultur- og fritidsborgermester Pia Allerslev håper på private investorer.

Planen omfatter et helt nytt bibliotek som skal ligge i Studiestræde i det sentrale København, og få navnet Byens Hus. Saken skal ifølge Berlingske Tidende drøftes i forbindelse med den kommende budsjettbehandlingen.

Etniske barnefamilier skal på bibliotek

» I København er syv bibliotek klar til å starte integrasjonsprosjektet Sprogporten, som er rettet mot barnefamilier med annen etnisk bakgrunn enn den danske.

Prosjektet satser både på utlån, leksehjelp og arrangementer, og skal også samarbeide med lokale skoler og helsevesenet. Initiativet springer ut av et forprosjekt i den innvandretette bydelen Nørrebro, melder nyhetsbyrået Ritzau.

Etterlyser bibliotekenes oppdrag

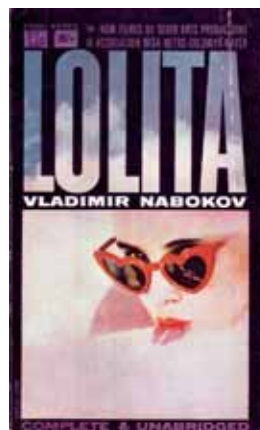
» Generalsekretæren i Svensk Biblioteksforening, Niclas Lindberg, er bekymret over de synkende besøks- og utlånstallene på svenske bibliotek, og etterlyser en gjennomgang av den svenske biblioteksloven.

Lindberg sier i et intervju med Svenska Dagbladet at bibliotekene savner et klart oppdrag. Han sier også at det ikke minst på grunn av de 3,5 milliardene svenske kroner som hvert år kommer inn fra kommunene, er nødvendig med en gjennomgang.

Danske bibliotek på mannejak

» Både Odense Centralbibliotek og Silkeborg Bibliotek setter nå opp særlige lister over bøker som kan trekke mannlige lesere. Hensikten er å skaffe bibliotekene flere mannlige brukere, skriver Berlingske Tidende.

På Allerød Bibliotek nord for København blir det etterlyst menn til en egen lesesirkel for menn. Biblioteket lokker med krim, spenningsbøker og andre emner som kan tenkes å tiltrekke menn, ettersom bibliotekets øvrige 16 lesesirkler alle er dominert av kvinner.

19 millioner til bibliotek i Stockholm

» I Stockholm er det foreslått å avsette 19 millioner svenske kroner på neste års budsjett til bibliotekene i byen. Blant annet skal to bibliotek flyttes til mer egnede steder, og det skal bygges et nytt bibliotek i tilknytning til t-banen på Östermalmstorg i sentrale Stockholm. Også biblioteket i Hammarby får nytte godt av bevilgningen, skriver Dagens Nyheter.

FILM ER MANGFOLD

ÅRETS JULEGAVE! GATAS GYNT

Gatas folk spiller Peer Gynt, og gir nytt liv til Ibsens kjente stykke. En film med hjertevarme og til ettertanke.

KAUTOKEINO-OPPRØRET

Storfilmen om et dystert kapittel av norgeshistorien.

MANNEN SOM ELSKET YNGVE

Årets norske kinosuksess!

TILBUD KAMPF UM NORWEGEN

Den sensasjonelle tyske filmen fra invasjonen i Norge i 1940. Unike filmklipp fra de store slagene i krigens første uker.

Nå kr 189,- (249,-)

TILBUD LØPERJENTEN

Vibeke Løkkebergs enestående barndomsskildring

Nå kr 99,- (179,-)

KJÆRE HUSMOR

De populære "husmorfilmene" som skapte lange køer av husmødre foran kinolokalene, tiår etter tiår... Nostalgisk og humoristisk tilbakeblikk på "husmorens tidsalder".

FORFATTER-PORTRETTET

Norsk filminstituttets serie med dokumentarer om våre mest kjente forfattere: Halldis Moren Vesaas, Tarjei Vesaas, Knut Hamsun, Sigrid Undset, Georg Johannesen og Dag Solstad.

NORSKE KORTFILMER FOR BARN

Norsk filminstitutt gir ut det beste av norsk kortfilm for barn! Filmbutikken.no/barn

DEN DANSKE DIKTEREN

Den norske Oscar®-vinnende tegnefilm! På samme dvd er den Oscar®-nominerte kortfilmen Min bestemor strøk kongens skjorter.

BALUBA

Et knippe nye norske kortfilmer for barn med humor, fantasi og eventyr! Små fortellinger som barn kan kjenne seg igjen i.

NORSKE BARNE-STREKER

Det beste av norske tegnefilmer for barn! 15 flotte filmer. Flere av filmene er basert på norske barnebøker.

TILBUD Fra tre til fem, Fra fem til ni, Fra ni til tretten.

Tre supre kortfilmsamlinger for små og store barn!

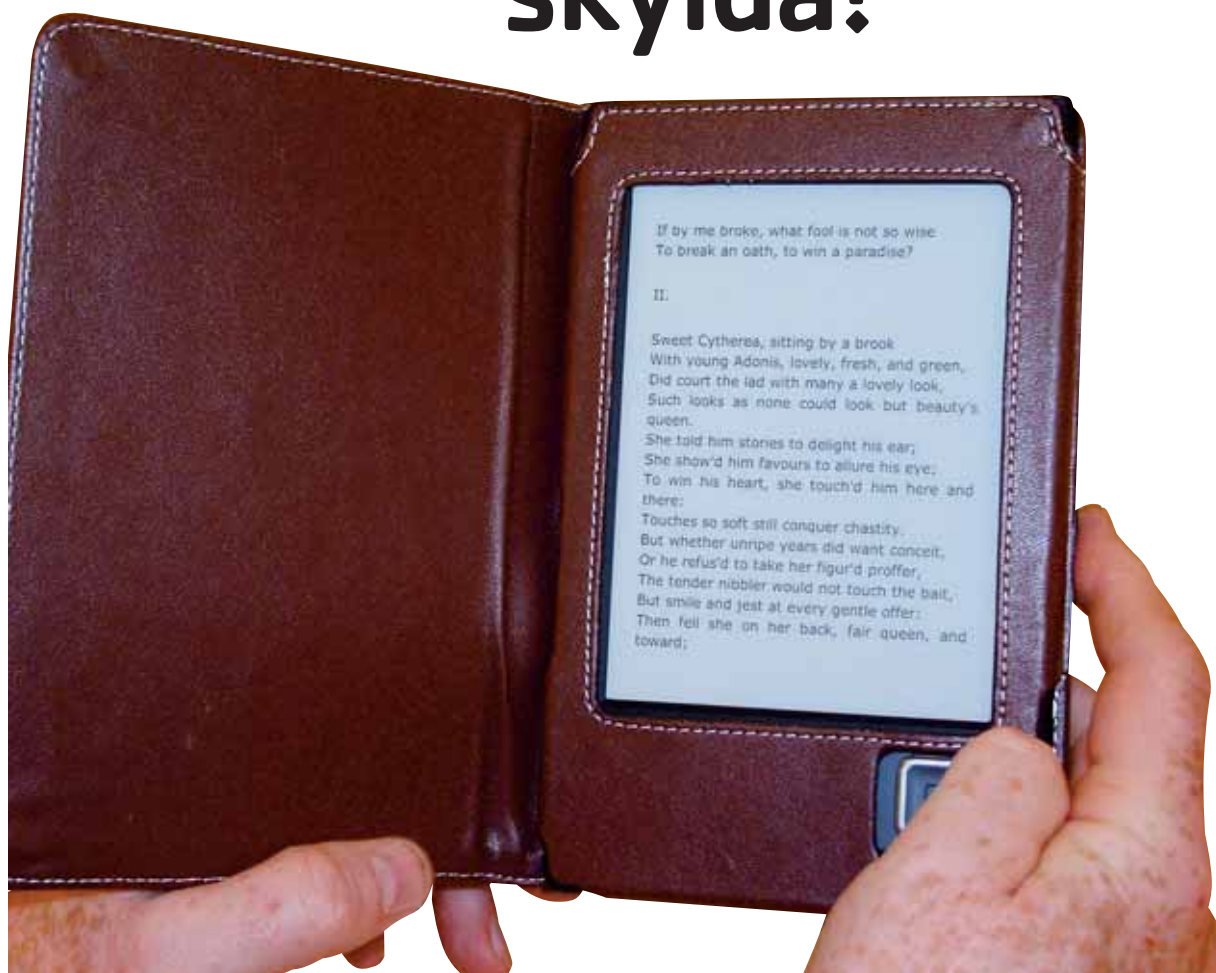
Nå kr 300,- (468,-)

NORSK FILMINSTITUTT

filmbutikken.no

Besøk Filmbutikken i Filmens Hus, Dronningensgt. 16, Oslo

Leseferdighetene falmer – har internett skylda?

E-bok:
Kan en slik dup-
peditt få gutter til
å lese igjen?

– Det er et faktum at tradisjonelle leseferdigheter går nedover, sier Terje Hillesund, førsteamanuensis ved institutt for medie- kultur- og samfunnsfag på Universitetet i Stavanger.

» Mange er bekymret, men i stedet for å skylde på late elever og udugelige lærere, ser Hillesund nedgangen i et kulturelt perspektiv.

Det er bare et par hundre år siden leseferdighetene ble allment utbredt i Norge. Den stille

lesingen er ikke mye eldre. I middelalderen var det vanlig å lese høyt, enten man var alene eller i grupper. Utviklingen av trykkekunsten ga lesekunsten gode vilkår, med et høydepunkt i det 19. og 20 århundre, og det var da vi fikk dagens forståelse

av lesing som individuell og sammenhengende lesing av lange tekster.

Leser for lite

Men framveksten av visuell kultur, med fotografi, film, fjernsyn og internett, skyver nå boka ut

»
Av Kjetil S. Grønnestad,
frilansjournalist

av kulturens sentrum.

– Leseferdighetene går ned i alle vestlige land, også i Finland, sier Hillesund og henter dermed til PISA-undersøkelsen der Norge skåret dårlig, mens Finland var glansbildet. I følge denne undersøkelsen var det de lange tekstene ungdommene hadde størst problemer med å tolke.

– Tida som brukes til lesing går ned, særlig blant gutter. Men ungdommen har ikke sluttet å lese. Derimot er lesingen blitt oppstykket, diskontinuerlig, sier han.

Når barn og unge bruker mindre tid til lesing, bruker de desto mer tid til audiovisuell underholdning som film og internett. Hillesund mener det har ligget dypt i barne- og ungdomskulturen de siste 15-20 årene.

Hopping, ikke stopping

Problemet med de nye nettbaserte mediene, som nettavisene, er at de hele tida inviterer oss til å hoppe videre. De inviterer ikke til at vi skal stoppe opp for å lese en lengre sammenhengende tekst. Utallige lenker, samt mengder med audiovisuelle innslag som bilder og videosnutter, motarbeider en sammenhengende lesing på nettet.

For å eksemplifisere viser Hillesund til den britiske undersøkelsen «Information behaviour of the researcher of the future» der en så på brukernes oppførsel i et digitalt bibliotek. Det viste seg at alle, både studenter og professorer, oppførte seg likt. De klikket i vei og stoppet kun for å skimlese.

– De sa at brukeren oppførte seg som ekorn som hoppet av gårde og samlet inn informasjon for lagring, enten digitalt eller ved å skrive det ut for senere bruk. Men uten å lese det først, forteller Hillesund.

Tradisjonelle medier, som

aviser og ukeblader, men også lærebøker, er i stadig større grad blitt multimodale, der artiklenes innhold gis i et samspill mellom bilder og tekst. Mange lesere blar kjapt gjennom avisa og får nyhetene med seg i stikkordsform ved å titte på bildene, overskriftene og ingressene som dominerer avissidene. Heller ikke her blir det lenger invitert til lesing av lengre artikler.

Kortere tekster

– Tekstbolkene blir kortere. Det gir mer fragmentert lesing, konstaterer han og fortsetter: – De nye versjonene av tradisjonelle tekstmedier er enkle, informative og flotte på sitt vis. Men det er i lengre tekster en best får fram sammenhengene. Det er her det er plass til å argumentere både for og imot, sier han.

I dag er det hovedsaklig i romaner og tyngre fagbøker en kan lese lengre tekster.

– Er det én ting PISA-undersøkelsen viste, er det at leseferdighetene henger sammen med lesing av bøker, særlig romaner. Og blant gutter er romanlesing ut. Harry Potter og Tolkien er bare unntakene som bekrefter regelen, sier Hillesund.

Redusert leseevne kan få framtidige konsekvenser, for flere funksjoner i samfunnet avhenger av evnen til å lese lengre tekster, det være seg innen forskning, undervisning eller offentlig forvaltning.

Digital fare

Hva så med bokbransjen og bibliotekene? Skjeler en til musikkbransjen, kan deres erfaringer skremme. Cd-salget stuper, og platebutikkene legges ned en for en. For eksempel har Stavanger sentrum, i en by med over 120.000 innbyggere, kun én butikk igjen som selger cd-er. Ungdommen laster ned musikk

og enkeltsanger fra nettet, ofte gratis, i stedet for å kjøpe cd-er i butikken.

– Musikkbransjen har ikke klart å omstille seg fort nok. Her har bokbransjen fortsatt et fortrinn. Cd-ene var allerede digitale, så det var enkelt for hackere å viderefremde dem gratis. Bøker er analoge, og dermed ikke like enkle å formidle via nettet, sier han.

Hillesund har stor tro på forskningsbibliotekenes evne til å overleve, som han mener har vist en voldsom omstillingsevne, ikke minst innen digital tilrettelegging og som publiseringsinstitusjoner.

Folkebibliotekenes framtid er han mer usikker på. Det hevdes til stadighet at biblioteket er mer enn bøker, at det er et sted for informasjonsformidling, også digitalt. Og allerede i dag leies det ut musikk og filmer. Men det er boka som er bærebjelken i biblioteket. Vil folkebiblioteket overleve en digital framtid der papirbøkene gradvis forsvinner til fordel for digitale bøker, som kan distribueres via nettet, og det en sitter igjen med i hyllene er billedbøker for barn?

Terje Hillesund, førsteamanuensis ved institutt for medie- kultur- og samfunnsfag på Universitetet i Stavanger.

Helene Svihus er prosjektleder for MoBib ved Stavanger bibliotek. Hun forteller at brukerne har tatt godt i mot den nye mobiltjenesten.

Unikt mobiltilbud

Som første bibliotek i Norge tilbyr Stavanger bibliotek toveis kommunikasjon mellom brukerens mobiltelefon og bibliotekets datasystem.

» – Da Biblioteksentralen i fjor sommer lyste ut konkurransen «Mitt nettbibliotek», valgte vi å delta med idéen om å bruke mobiltelefon i kontakten med brukerne. Vi ble en av vinnerne, og fikk midler til å gå i gang med prosjektet, sier systemansvarlig Helene Svihus ved Stavanger bibliotek.

Det unike med MoBib er muligheten den gir for toveis kommunikasjon mellom brukerens mobiltelefon og bibliotekets datasystem. De tjenestene som brukeren nå i første omgang har tilgang til via mobiltelefonen, uansett hvor i verden han befinner seg, er søk i bibliotekskatalogen, samt reservering og fornying av lån.

– Vi er de eneste som kan tilby slike interaktive tjenester i Norge. Enkelte andre biblioteker tilbyr muligheten til å søke i bibliotekskatalogen, men foreløpig tilbyr de ikke tjenester utover det, sier Svihus.

Først i Skandinavia. Slike tjenester er også lite utbredt i utlandet, og biblioteket i

»
Av Kjetil S. Grønnestad,
frilansjournalist

Stavanger var først ute i Skandinavia. Først etter lanseringen av MoBib i april, kom det et tilsvarende tilbud i Danmark.

Svihus er svært fornøyd med bruken av den nye tjenesten, og kan fortelle at de fram til 20. august har hatt 8635 besøk, 2945 søk, 317 fornyinger og 61 reservasjoner. – Besøket var naturlig nok størst like etter lanseringen, men siden juni har det vært jevnt, sier hun.

– Grunnen til at vi valgte wap-løsning er at det er enkelt og billig for brukeren. Brukeren må riktignok først konfigurere mobiltelefonen til nettbruk, men det er en enkel prosedyre, forsikrer hun.

Utvide ordningen. Stavanger bibliotek planlegger å utvide MoBib med flere sms-tjenester, for eksempel varsling til brukerens mobiltelefon tre

dager før et lån går ut på dato. Slik håper de å redusere antallet forsinkelsesgebyr. Dessuten ønsker biblioteket å sende ut sms når ei reservert bok er klar for utlevering.

Disse framtidige tjenestene regner Svihus med vil gi biblioteket en økonomisk gevinst. – Ved å få flere bøker tilbake innen fristen, og ved å redusere tida de står i ventehyllene, får vi raskere omløp av bøkene vi låner ut. Da trenger vi ikke å kjøpe inn like mange eksemplarer av hver tittel, sier hun.

Positive brukere. Så langt har det ikke vært noen problemer med MoBib-tjenesten. Derimot kan Svihus fortelle at reaksjonene hun får fra brukeren kun har vært positive.

– Vi ønsker å følge med i tida, og må møte brukerne med de verktøyene de bruker.

Fakta:

MoBib ble lansert 25. april i år. Programvaren ble utviklet av firmaet Wap TheWeb AS i Trondheim, mens utviklingen av ikonene og utseendet på skjermen ble besørget av The Originals i London.

Det har vært viktig å tilpasse tjenesten alle formater, blant annet varierer skjermstørrelsen fra mobiltelefon til mobiltelefon, slik at MoBib kunne brukes av alle mobilmerker inkludert iphone og ipod touch.

» Bok og Bibliotek

Konkurranse for studenter

Er du bibliotekstudent og har noen tanker om hvordan fremtidens bibliotek skal se ut, gå inn på www.bokogbibliotek.no.

Her finner du utlysning til en artikkelkonkurranse for studenter. Vinneren får et reisestipend på 5000 kroner, og de tre beste artiklene blir publisert i Bok og Bibliotek.

Mærkning af bøger, CD'er, inventar etc.

Selvklæbende Impressal® tørtransfers

- ♦ Ekstrem tynde - kun lak, farve og klæber
- ♦ Kan ikke fjernes og misbruges
- ♦ Lette at ovelære
- ♦ Beskyttelseslakerede
- ♦ Miljøvenlige

Kontakt os på info@id-marking.dk og få yderligere materiale tilsendt. Ved bestilling i år betaler vi startomkostningerne.

marking AS

Johs. Theil A/S

• produktmærkning og dekoration

Topstykket 13 • DK3460 Birkerød • Tlf.: +45 4436 0000
info@id-marking.dk • www.id-marking.dk

Nostalgisk bibliotek-romantikk in my ass

» I går var dagen da jeg skulle leve ut min klisjèbaserte drøm om å møte drømmemannen på Deichmanske bibliotek. Neida, jeg var ikke der av den grunn (jeg leste anatomi), men jeg tenkte: Ah, tenk så romantisk det hadde vært hvis en hunk av dimensjoner kom loffendes inn her, og satte seg ned. Tok opp et eller annet politisk verk av Max Weber eller Edmund Burke, og ga seg til å lese..... Jeg satte meg strategisk nok også ved siden av hyllen med bøker om konservativisme.

Men hva skjer?

Jeg mitt dumme-dumme naut, opplever selvfølgelig noe rart. Jeg er tydeligvis det selvbestemte offer for merkelige folk med enda merkelige adferd i Oslo.

Det kommer en mann inn, som jeg antar er blind, men kanskje bare veldig svaksynt. Han har tre 0,5 liters colaflasker i favnen. Han bumper ned ved siden av meg, Burke og Weber. Så begynner han å drikke. Han heller i seg en colaflaske. Kaster seg opp av stolen, løper mellom alle hyllene og raper og grynter. Så faller han ned på stolen ved siden av meg, Burke og Weber igjen, før han gjentar prosedyren.

Folk gikk, rynket på nesen og lo. Jeg derimot lette etter det skjulte kameraet. Men der var intet

skjult kamera. Det var bare galskap satt ut i praksis. På Deichmanske bibliotek. I min fantasi-setting om anatomi-lesing, og en hunk som ville fordype seg i konservativisme. Det er ikke real life lissåm. Man finner ikke mannen i sitt liv på et bibliotek. Man finner galskap og samfunnets utskudd som trenger tak over hodet. Og et sted og konsumere sine tre halvlitersflasker med Coca Cola.

Egentlig så var det utrolig festlig. Jeg tror jeg skal henge med Burke, Weber og de andre store tenkerne flere ganger. Man får seg jo om ikke annet en god historie og en god latter....

Iselinns Rosa Osteklokke

Bibliotek (?) i Radiofront

» Satte meg til radioen kl 12 i dag. Ett av mine absolutte yndlingsprogram, Radiofront på P2, skulle vie hele sendingen til bibliotek! Ble jeg imponert? Ikke ganske... Programmet satte klart likhetstegn mellom bibliotek og boksamling. Det ble snakka om "labyrinten av hyller" på Deichman, boksamling som kunst på galleri i Edinburgh, Alberto Manuels private bibliotek og hva som skjer når to bokinteresserte skal slå sine samlinger sammen. Ikke et ord om moderne bibliotek tjenester. Ingen ting om andre medier eller formidling. Bare bøker alfabetisk på hyller, hviskestemmer og fregnerte jenter som leser ved store bord. Hallo?? Jeg har alltid syntes forslag om å omdøpe bibliotekene til mediatek, IKTek og den slags har vært totalt borti tåka. Etter min mening er bibliotek en tjeneste, og det må det da være mulig å formidle til folk, har jeg tenkt. Naivt? Tydeligvis. Når to så oppegående mennesker som programlederne i et program som i følge tittelen tar mål av seg å ligge i front, ikke har fått med seg hva et moderne bibliotek er, er det kanskje på tide å gjøre noe? Finne et nytt navn? Et nytt konsept? Bli en ny merkevare? Ja, ikke vent svar fra meg, det får være grenser for hvor kreativ en skal være på en søndag...

Maris mørke hjørne

EBSCO tilbyr Open Access-portal for utviklingsland

Open Science Directory er en portal med tilgang til 20 000 vitenskapelige Open Access tidsskrift.

Portalen er basert på tjenesten EBSCO A-to-Z®, har blitt utviklet i samarbeid med Hasselt universitet i Belgia for universitet og forskningsinstitutt i utviklingsland, og er tilgjengelig for alle.

Portalen inneholder Open Access-samlinger og tidsskrift som er del av spesifikke samlinger som Hinari (inkludert DOAJ), Agora og OARE. Andre samlinger som vil legges til innen kort tid, inkluderer INASP-PERI, eIFL og eJDS.

For mer informasjon, vennligst se:
www.opensciencedirectory.org

EBSCO
INFORMATION SERVICES

Elektroniske & trykte tidsskrift
Håndtering av og tilgang til e-ressurser
Referanse- & fulltekstdatabaser
E-bøker

Bibliotekenes IT-senter AS

Høstens faglige festmåltid nyter du på
Lillestrøm i november ...

Sett deg ned og ta en hyggelig pause hos Bibits på bokmessen!

Endelig: Etter 12 år er bokmessen tilbake! Nasjonale og internasjonale forfattere vil være tilstede – og Bibliotekenes Hus og Bibits er selvfølgelig på plass! Bokmessen byr på et spekket program bestående av seminarer, debatter, lanseringer, presentasjoner og boksalg, i en sosial ramme med caféer, restauranter og andre møteplasser. Vi tar hjertelig imot deg på vår stand, hvor du kan ta en pause mellom "slagene", slå av en prat og bare hygge deg sammen med oss!

Velkommen til vår stand nr. B02-07 på bokmessen
fredag 21. november til søndag 23. november!

Informasjon om bokmessen: www.bokmessa.no

Bibliotekenes IT-senter AS • Malerhaugen 20 • Pb. 6458 Etterstad • 0605 Oslo
Tlf: 22 08 34 00 • Faks: 22 08 98 80 • saig@bibits.no • www.bibits.no

ABM-utvikling – nødvendig, men foreløpig ikke perfekt

ABM-utvikling (ABM-u) er et stikkord som får Frode Bakken til å tenne. Som mangeårig leder av Norsk bibliotekforening (NBF) var han sterkt engasjert i etableringen, og har fortsatt skarpe meninger om den statlige organisasjonen. Bakken er i dag leder for biblioteket ved Høgskolen i Telemark.

BoB: Du var en av dem som tidlig kjempet for en sammenslåing av Statens bibliotektilsyn (SB) og Riksbibliotek tjenesten (RBT).

Bakken: Ja, og vi kom nesten i mål i 1997 under regjeringen Jagland. Så tror jeg det er riktig å si at utdanningsminister Gudmund Hernes og kulturminister Åse Kleveland satte en foreløpig stopper for saken, presset fra SB og RBT for opprettholdelse av status quo var for sterkt.

Da jeg ble leder igjen i NBF i 2000, var det første det nye hovedstyret gjorde, å nedsette en arbeidsgruppe med mandat å arbeide for en sammenslåing av SB og RBT. Vel et år senere, i juni 2001, vedtok Stortinget at det nye ABM-utvikling også skulle omfatte RBT i tillegg til Norsk museumsutvikling og Statens bibliotektilsyn.

BoB: Hvorfor var det så nødvendig med denne sammenslåingen?

Bakken: Vi så det allerede på 70-tallet og det ble tydeligere på 80- og 90-tallet: Det kom

altfor lite ut av arbeidet deres. Splittelsen i et RBT og et SB fanget ikke opp de store utfordringene som lå foran et biblioteklandskap i endring. Det var for øvrig Per Ongstad som i sin tid reiste dette spørsmålet med solid faglig tyngde.

Det er selvsagt vanskelig å anslå nøyaktig, men jeg vil hevde at de brukte en betydelig og høy prosent av tiden på å krige med hverandre om smått og stort, og de framsto som temmelig handlingslammede. Posisjonering og selvskryt ble viktigere enn å gjennomføre saker til beste for biblioteksektoren.

BoB: Men mange fagbibliotek savner RBT, og for eksempel det lille meldingsbladet Synopsis?

Bakken: Selvsagt hadde RBT mye for seg. Jeg sa for eksempel til RBT-leder Kirsten Engelstad den gang at hun burde bli leder av det nye sammenslåtte bibliotekorganet. For hun var meget dyktig. Jo, både Synopsis, RBT-skrifter og utdanningsprogrammet for ledere, var bra tiltak. De var tidlig ute med lisensavtaler for

bruk av elektronisk materiale og, ikke minst, de hadde tett kontakt med ansatte i fagbibliotekene.

BoB: Det taler for at RBT burde ha fortsatt i en eller annen form?

Bakken: Nei, men RBTs plussider ville det ikke ha vært noe problem for ABM-u og videreføre. Det har de beklageligvis ikke klart. Men det var helt nødvendig å slå dem sammen hvis norsk bibliotekvesen skulle ha mulighet til å utvikle seg videre. Noe annet ville vært sabotasje av viktige biblioteksaker. Et av flere eksempler kan være fjernlånsaken i 1997, hvor RBT nektet å støtte arbeidet med et felles regelverk. En helt utrolig sak.

BoB: Du kjempet for bibliotekenes sak, for B'en. Men på kjøpet måtte dere ta med A og M – arkiv og museer?

Bakken: Det var i denne saken temmelig irrelevant. Vi var opptatt av B. Nå kan man jo si at hele ABM-u er en konstruksjon uten særlig politisk

forankring. Den ble nok først og fremst utviklet i byråkratiet i Kulturdepartementet - med Stein Sægvold i spissen.

BoB: Hva er det viktigste som har kommet ut av ABM-u så langt?

Bakken: Vi har fått en felles bibliotekutredning, Bibliotekreform 2014. Det ville aldri ha kunnet skje hvis vi fortsatt hadde hatt SB og RBT. Da ville partene fortsatt ha drøftet sammensetning av gruppen som skulle utforme mandatet. Det andre viktige er at også fagbibliotekene har mulighet til å søke på prosjektmidler på lik linje med folkebibliotekene. Det hadde de ikke før. Så når enkelte i fagbiblioteksektoren klager på den nye situasjonen, blir det ikke troverdig før de tar med disse viktige momentene.

BoB: Hva skjedde med behandlingen av den såkalte ABM-meldingen, St.meld. nr. 22 (1999-2000)?

Bakken: En lang historie, men for å gjøre den kort: Stortingsmeldingen ble lagt fram 17. desember 1999. Da hadde akkurat Inger Anne Lahnstein (Sp) gått av som kulturminister, så meldingen ble lagt fram av Åslaug Haga (Sp). Lahnstein var nok konsolidert politisk på ABM-tenkningen. Haga var ny og kjøpte sannsynligvis "ABM-pakka" som den var. Så blir det regjeringsskifte i februar 2000, Jens Stoltenberg kommer inn som statsminister og Ellen Horn tar over som kulturminister. Hun var enda mer ukjent med dette. Det er hun som etter hvert løser dette gjennom i stortinget, på hengende håret. Dette forteller at den politiske

Frode Bakken, mangeårig leder av Norsk bibliotekforening (NBF), er i dag leder for biblioteket ved Høgskolen i Telemark.

forankringen hele tiden har vært syltynn.

BoB: Som NBF-leder spilte du en rolle her?

Bakken: NBF ga saken høy prioritet, det er klart. Det ble Ola T. Lånke (Kfr) som ble saksordfører i kulturkomiteen for ABM-meldingen. Han har også i ettertid blitt en viktig ABM-politiker. ABM var et nytt tema, og Lånke hadde i utgangspunktet ikke sterke oppfatninger om hovedgrepene. Arkivsektoren var nokså

svak og sa ikke så mye, Museumssektoren var skeptisk. Så hva bibliotekfeltet og Norsk bibliotekforening sa, fikk stor betydning.

Jeg deltok blant annet tidlig på et møte med Arbeiderpartiets fraksjon i kulturkomiteen, hvor spørsmålet ble stilt helt åpent "ABM – hva gjør vi med det?" Det var jo som sagt et nytt politisk tema. Utover høsten 2000 og våren 2001 jobbet vi intensivt med å spille inn våre synspunkter til sittende regjering.

BoB: Hva med RBT?

Bakken: Parallelt med prosessen rundt ABM-meldingen ble det framlagt en annen stortingsmelding om den såkalte Kvalitetsreformen i høyere utdanning. Vi hadde også i sammenheng med ABM-meldingen stilt krav om at RBT måtte bli del av ABM-utvikling som en forutsetning for å støtte prosjektet. Denne argumentasjonen ble ytterligere presisert med innspill til stortingsmeldingen om Kvalitetsreformen som kom våren 2001. Dette ble skrevet inn i den innstillingen om Kvalitetsreformen som ble vedtatt i stortinget i juni 2001. Her sto saksordfører Sigvald Oppebøen Hansen fra Telemark sentralt.

I juni 2001 vedtok Stortinget sammenslåing av RBT og SB som del av det nye organet ABM-utvikling. Universitets- og høyskolerådet, under ledelse av daværende generalsekretær Per Nyborg, ble her helt avgjørende og NBF utviklet et tett samarbeid med Universitets- og høyskolerådet (UHR) om strategi. I vår NBF-delegasjon satt bibliotekdirektør Helge Salvesen fra Universitetet i Tromsø og han var samtidig leder av UHRs bibliotekutvalg.

BoB: Og veien ble åpen for å etablere den store B?

Bakken: For oss var det ikke viktig med en stor B. Vi ønsket en effektiv B som gjerne kunne være liten. Vi ønsket ikke et stort byråkrati. Svenske Bibsam var i en slik sammenheng et forbilde med bare en håndfull dyktige mennesker som får sakene unna.

Vi har gitt uttrykk for det ved flere anledninger, at det

kan være nødvendig å *vurdere* å slanke ABM-u. Dette førte for noen år tilbake til stort rabalder på Biblioteknorge-lista med ABM-utviklings Tone Moseid og daværende redaktør for Bok og Bibliotek, Chris Erichsen, i spissen. Vår hensikt var ikke å sprengre organisasjonen, men vi mente man burde *vurdere styrt nedbemanning* for å frigjøre penger til prosjektarbeid og strategiske tiltak ute i biblioteksektoren.

BoB: "ABM-utvikling - *kan* bli et nyttig redskap" sier dere i høringsuttalelsen til ABM-meldingen. Har det blitt det?

Bakken: Det er viktig at de tidligere bibliotekorganene SB og RBT er samlet slik at ABM-u kan utvikle felles strategier og grep for norsk bibliotekvesen. Det har etter min oppfatning aldri vært viktig at A, B og M er samlet i en institusjon, men det er avgjørende at de nevnte bibliotekorganer er samlet. Det har gjort det mulig å etablere norsk digitalt bibliotek – akkurat *det* går forresten altfor sakte, - gjennomføre en felles bibliotekutredning for hele biblioteksektoren og andre felles grep.

Dessuten: ABM-u samordner og planlegger nasjonalt og deler ut prosjektmidler og er selv ikke - eller skal i prinsippet ikke være - involvert i operativ virksomhet hvor det oppstår interessekonflikter om prosjektmidler.

BoB: På hvilken måte?

Bakken: Et nærliggende eksempel ville være at Nasjonalbiblioteket hadde ansvaret for utdeling av nasjonale prosjektmidler. Nasjonalbiblioteket er selv

involvert i en omfattende operativ drift og vil alltid stå i fare for å bli mistenkt for å tildele for mye til egen institusjon.

BoB: Hva er de svake sidene ved ABM-u?

Bakken: Institusjonen er i altfor stor grad bundet opp i eget byråkrati. Den er viklet inn i operativ virksomhet som forhandlinger om lisensavtaler og Kulturnett Norge. Det kan synes som om mange i ledelsen i ABM-u mener det er viktig bruke ressurser på å profilere institusjonen gjennom glansede publikasjoner. Det burde være helt unødvendig - det viktige er å utføre oppgavene på en tilfredsstillende måte.

Utrolig mye ressurser går åpenbart med til intern organisering som ikke gir noen positiv effekt på utviklingen av norske bibliotek eller hele feltet. Et eksempel kan være: Etter etablering satt man med et sted mellom 30 og 40 mennesker som hadde jobbet med bibliotek. Det burde holde med et vesentlig lavere antall - slik man har hos Bibsam i Sverige.

BoB: Hva mener du ABM-u kan gjøre for å styrke sin posisjon?

Bakken: Redusere staben gjennom naturlig avgang og sluttpakker og gradvis flytte ressurser til utviklingstiltak, prosjektmidler og så videre.

Men skal ABM-u styrke sin posisjon? Nei, spørsmålet er feil stilt. Det er tvert i mot slik at ABM-u skal bidra til at det er bibliotekenes – og resten av feltets – posisjon som skal bli styrket.

Västerbotten låner mest

» Ikke overraskende er det i Sverige innbyggerne utenfor storbyregionene som låner flest bøker på bibliotekene. Ifølge den siste statistikken fra det svenske Kulturrådet, topper den typiske låneren i Västerbotten i Nord-Sverige med 9,9 bøker i året, mens stockholmeren bare låner 5,6 bøker, og dermed havner nederst på listen.

Gotland er nummer to med 9,8 bøker. Deretter følger Kronoberg i Sør-Sverige med 9,2 bøker, skriver Dagens Nyheter.

Umeå fikk "bibliotekenes Oscar"

» Bibliotekene i Umeåregionen i Nord-Sverige fikk i sommer prisen United Nations Public Service Award, også omtalt som "bibliotekenes Oscarpris".

De seks kommunene bak bibliotekene fikk ifølge nyhetsbyrået TT prisen for å ha utviklet nettsiden Minabibliotek, samt et hjelpemiddel for besøkende med svekket syn. Prisen ble overrakt ved en seremoni i FN-hovedkvarteret i New York.

Tror fortsatt på e-bøker

» Svenske forlag tror fortsatt på den elektroniske boken, og mener at det er like før det store gjennombruddet kommer. I et intervju med avisen Dagens Nyheter sier Margaretha Zachrisson i forlaget Natur og Kultur at tiden er moden, og at salget sakte, men sikkert, har gått framover helt siden år 2000.

Det som i første rekke gir forleggerne håp, er at det i utlandet nå foreligger langt bedre løsninger enn tidligere. Natur og Kultur er gått sammen med Adlibris og Piratforlaget om selskapet Elib, som produserer og distribuerer mp3- og e-bøker.

Vil gjøre Nobelpris-forskning tilgjengelig

» I Sverige er Kungliga Biblioteket i gang med å utrede mulighetene for at et bredt utvalg av nobelpristakernes vitenskaplige arbeider kan bli fritt tilgjengelige på Internett.

Dette betyr at forskningsresultater helt siden 1901, som oppdagelsene av penicillin, røntgenstråling og kvantefysikken kan bli lagt ut, skriver biblioteket på hjemmesiden sin.

Biblioteket undersøker nå opphavsrettighetene, samt hvordan materialet kan digitaliseres og lagres.

Digitaliserer svensk ukepresse

» Kungliga Biblioteket i Stockholm er nettopp ferdig med et prosjekt om hvordan gamle ukeblad kan tas vare på gjennom digitalisering. Problemet var at disse publikasjonene ofte var trykket på meget dårlig papir, som nå går i oppløsning.

En komplett årgang av Vecko-Revyen fra 1960-tallet er nå ferdig digitaliser og en rapport er ferdig utarbeidet, melder biblioteket på sin hjemmeside.

Informasjonskompetanse er ikke det samme som å kunne betjene en PC, men krever systematisk opplæring i kildekritikk. Illustrasjonsbilde fra Spillnatt 2008 i Drammensbiblioteket.

Jakten på informasjonskompetanse

Erfaringer viser at et nært samarbeid mellom lærer og bibliotekar, er den beste oppskriften for å styrke elevenes informasjonskompetanse.

» Skolens rektor ga meg denne utfordringen: Å forberede en av planleggingsdagene før skolestart august 2008 ved Gullhaug skole i Bærum. Det ble en todelt dag med innledning i plenum, før det enkelte lærerteam skulle jobbe med å innlemme skolens bibliotek- og ikt-plan i det enkelte trinns undervisningsplaner.

I innledningen til denne pla-

nen heter det at opplæringen i biblioteket er strukturert i to hovedområder: informasjonskompetanse og lesekompetanse. Disse to områdene griper inn i hverandre og på mange vis kan vi si at de forutsetter hverandre.

Ny type lesing

Derfor måtte det også innledningsvis handle om lesing. Under forberedelsene kom jeg over

en artikkel i New York Times 27.08.08 – om lesing og lesingens fremtid. Artikkelen tar utgangspunkt i en typisk moderne familie i stua: Mor har bok, far leser avis, barna har hver sin laptop på fanget. Selv om tenåringene fra starten av er blitt lest for og tatt med til bibliotek, foretrekkes lesing på nett. Dette faktum er mange opptatt av: Skolefolk, skolepoli-

»
Av Åsne Hestnes, bibliotekar, Gullhaug skole, Bærum kommune

tikere, leseeksperter, internasjonale organisasjoner innen utdanning og lesing.

Enkelte mener at surfing på nettet – disse timene som går fordi man stadig klikker seg videre til nye sider – representerer en lesingens fiende – at det ødelegger vår evne til konsentrasjon og fratar oss den felles kulturen som oppstår ved lesing av bøker.

Artikkelen påpeker at med internett har det utviklet seg en ny type lesing – en lesing som skolen og samfunnet ikke kan undersøke eller overse. Denne leseferdigheten er ikke noe man lærer eller evaluerer på skolen. Noen mener at dette er ferdigheter som barn lærer seg av seg selv – barn er smarte – vi trenger ikke lære dem å sende sms'er på skolen

Men mange såkalte web-evangelister hevder at barn BØR evalueres for deres ferdigheter på nettet på lik linje med måling av tradisjonelle leseferdigheter. Neste år skal elever i enkelte OECD-land også testes for "elektronisk lesing".

Hva er så forskjellen på det vi tenker som tradisjonell leseferdighet og denne nye leseferdigheten utviklet gjennom internett bruk? Tradisjonelt har lesing av trykt tekst vært lesing av en forfatters visjon strukturert med innledning, midte og avslutning. Lesing på weben innebærer i større grad at leseren beveger seg fragmentarisk gjennom ulike tekster og skaper sin egen innledning, midte og avslutning.

Demokratisering

Ungdom er muligens ikke i samme grad som oss avhengig av lesing som følger den tradisjonelle linjen – verden er jo heller ikke organisert langs en linje, og weben er ikke organisert i sepa-

rate deler eller i kapitler. Så oppstykkethet er noe vi forholder til hele tiden. En annen sak er vel at det kanskje er et menneskelig grunnleggende behov å skape helhet, sammenhenger og mening.

Tradisjonister mener at nettets oppstykkethet, mangfold og fragmentiske karakter (vi ledes stadig videre via lenker) – distraherer mer enn styrker leseren og leseferdigheten. "What the Web seems to be doing is chipping away our capacity for concentration and contemplation" – noe som gjør det vanskelig å gi seg i kast med en tykk bok enten det er en roman eller faglitteratur.

Dette er viktige tanker for skolefolk av alle profesjoner, og det bekrefter også det vi ser og aner i omgang med elever. Man har startet å forske på hvordan lesingen på internett påvirker leseferdighetene våre og det virker som det er enighet om at med internett har vi utviklet leseferdigheter som man til nå ikke lærer eller evaluerer på skolen. Et viktig funn: Ved å gi lavinntektsstudenter internettilgang hjemme – økte disse studentenes score på lesing og på karakterer generelt. Disse elevene ville ellers ikke lest bøker – heller sett på tv. Internettbruk og lesing på nett representerer altså en demokratisering av informasjon.

Informasjonskompetanse – hva er det?

Det er et fagområde som, med det varslede utviklingsprogrammet for skolebibliotek fra Kunnskapsdepartementet, skal styrkes i grunnutdanningen for lærere. Bibliotekarer har tradisjonelt hatt en instrumentell definisjon av begrepet og grovt sett definert det som en tredelt ferdighet: 1) definere informasjonsbehov, 2) velge riktig kilde for å finne svar,

3) være i stand til å bearbeide/ tilegne seg det svaret. Denne definisjonen er altså ikke knyttet til informasjonsteknologi og fremstår i dag som snever.

Informasjonskompetanse i vår tid handler om spørsmålet: Hvordan omdannes mengden av informasjon til kunnskap? Begrepet har med livslang læring å gjøre – vi må stadig orientere oss i nye tekniske og kunnskapsmessige landskap.

Dette ordet har også en demokratisk dimensjon, slik som hele eksistensgrunnlaget for folke- og skolebibliotek har det. Ved å gi alle uansett bakgrunn del i dette, styrkes demokratiet. Det å være informasjonskompetent er etter hvert noe vi ser på som en forutsetning for samfunnsutvikling og samfunnsdeltakelse.

I dagens informasjonsteknologiske samfunn må vi derfor utvide forståelsen av begrepet og snakke om en sammensatt kompetanse som omfatter en rekke ulike type ferdigheter, kunnskaper og holdninger. Denne måten å forklare det på er nok den mest gangbare og er dekkende for et moderne uttrykk som *information literacy* (godt beskrevet av Christine Bruce: *The 7 faces of information literacy*, 1997). Det handler om "å lære å lære".

Blåøyd Google-generasjon

Louise Limberg ved Høgskolan i Borås konkluderer gjennom sin forskning blant annet at for mange elever er infosøking tre ting: å finne etter det rette svaret, søke på web og å få levert oppgaven. De er i mindretall de elevene som har forstått at informasjonssøking også handler om å granske ulike kilder for å undersøke/analysere/ sammenligne og kanskje finne ulike innfallsvinkler til et emne. Limberg

viser også at det legges for lite arbeid ned i utforming av problemstillinger. Mange elever sier klart at klipping og liming fra internett er i stor grad måten de løser oppgaver på. Og det er ofte tilfeldig hva de velger som kilder til sine oppgaver. Konklusjon: Informasjonskompetanse er komplisert og krever systematisk opplæring gjennom hele skoleløpet.

British Librarys undersøkelse fra 2008 "Information behavior of the researcher of the future" bruker termen "The google generation" om ungdom født etter 1993 som vokser opp i en verden dominert av internett. Rapporten sier at det ikke bare er studentenes informasjonssøking som har endret seg med de utallige digitale valgene. Det samme har skjedd med professorene, foreleserne og praktikerne – vi beveger oss mer horisontalt i kunnskapsuniverset enn vertikalt.

Den engelske undersøkelsen konkluderer blant annet med at de unge har overdreven tro på egne ferdigheter og liten innsikt i hva de ikke kan på dette feltet. De søker, klikker og skriver ut mer eller mindre tilfeldige funn. Barn og unges informasjonskompetanse har faktisk ikke endret seg med ny teknologi – utfordringene er de samme som før! De har mangelfull forståelse for eget informasjonsbehov, og søkemethodene er ineffektive. Derfor viser de en preferanse for å uttrykke seg i naturlig språk fremfor å analysere hvilke ord som kunne være mer effektive å søke på. Google-generasjonen kjennetegnes også av manglende forutsetning for å vurdere informasjon de finner på nett.

Egen erfaring fra 8 år som skolebibliotekar

Forskningen støtter de erfaringer jeg har høstet gjennom åtte

år i et grunnskolebibliotek:

- Informasjonskompetanse ikke et spørsmål om modenhet.
- Informasjonskompetanse styrker demokratiet ved å utjevne sosiale forskjeller.
- Det fysiske skolebiblioteket kan være en nødvendig og viktig tilleggsarena for læring for enkelte elever.
- Størst læringsutbytte når bibliotekundervisning og klasseromsaktiviteter integreres.
- Viktig at bibliotekar og lærer samarbeider og informerer gjensidig om sine planer.
- Repetisjon innen bibliotek- og informasjonsopplæringen nødvendig. Grunnleggende ferdigheter skal videreføres oppover i skoleløpet.
- Elever tenker internett før bøker når de velger kilder, mange ender opp med tilfeldig valgt kilder med for vanskelig språk.
- Elever finner raskt stoff på nettet som er objektivt relevant – problem: å velge det som er subjektivt relevant. Dette gjelder både i forhold til trykte og digitale kilder. Når det gjelder trykte kilder er elevene hjulpet godt på vei med en oppdatert og relevant boksamling bygget opp med tanke på brukergruppen. Når det gjelder internett kan mange dette å surfe – men ikke søke i bibliotekfaglig forstand.
- Vi tenger å utvikle nye arbeidsmetoder og studieteknikker. De fleste er enige om at oppgaver basert på klipp og lim fra nettet gir lite læring. Før leste vi trykt tekst, brukte markeringstusj, skrev stikkord osv før vi gikk videre til egen skriving. Og for mange skjer jo læringen underveis i denne prosessen. Hva skjer med læringsprosessen når vi kan "klippe og lime" uten å gå veien om refleksjon? Min erfaring er at elevene godtar at de ikke kan "klippe-og-lime", men de vet faktisk ikke hva som er alternativet!

Lærer + bibliotekar = sant

Bibliotekarers svar på utfordringene skissert overfor, har vært å definere informasjonskompetanse som et eget fag med egne undervisningsopplegg. Men det er i den tette sammenvevingen med den øvrige pedagogiske praksis på skolen, man virkelig kan oppnå resultater i form at økt informasjonskompetanse hos elevene. Det kan tyde på at informasjonskompetanse ikke er en allmenn ferdighet man kan tilegne seg isolert som kan flyttes fra fagfelt til fagfelt. Derfor er det nødvendig med utviklingstiltak på mange ulike nivå samtidig – fra den enkelte elev, lærer, klasse og skole til de store nasjonale systemene som produserer, formidler og tilrettelegger læringsressurser. Et viktig utviklingstiltak på Gullhaug skole er bibliotek- og ikt-planen (se: www.gullhaug.skole.no) Med planens tiltakssamling vet vi helt konkret hva vi har å gjøre.

At lærere har dette med informasjonskompetanse som et anliggende, synes opplagt (det handler jo om å lære å lære). Det er mindre opplagt å snakke om bibliotekaren, fordi man i de fleste skolen ikke har en.

Ut fra det vi vet både fra forskning og erfaring om hva elever kan og hvilke utfordringer bruk av nettet gir oss, er det ikke vanskelig å markedsføre bibliotekarens kompetanse innad i skolen. Vi har i arbeidet med dette settet av den nye læreplanen (LK06) bare fått forsterket behovet for det som bør være bibliotekarens spisskompetanse: litteratur, lesing og opplæring i informasjonskompetanse.

Populære barnehagefilialer

En måte å skape bedre lesere på er å flytte biblioteket inn i barnehagen.

» For ti år siden ble det nasjonale prosjektet "Troll i ord" satt ut i livet i Stavanger, med mål om å finne metoder for å fremme lesestimulering. Etter inspirasjon fra Danmark var en av metodene en prøvde ut, å flytte biblioteket inn i barnehagene.

På grunnlag av erfaringene en fikk da, inviterte Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger og ABM-utvikling folkebibliotekene i Drammen, Klæbu og Sortland til å delta i BOKTRAS (BOK+TRAS som er et materiale for Tidlig Registrering Av Språkutvikling).

– En erfaring med å ha bøker i barnehagen under Troll i ord-prosjektet, var at skulle dette være vellykket, måtte det til et forpliktende samarbeid mellom bibliotek og barnehage, forteller Trude Hoel, universitetslektor ved Lesesenteret.

Økt samlet utlån. En fordel ved at biblioteket oppretter en filial i en barnehage, er at det blir enkelt å låne en bok. "Filialene" i barnehagene har rundt 200 titler hver. Det satses på å ha et godt og bredt tilbud. Det ser ut til at en konsekvens av å opprette filial i barnehagene, har

vært litt mindre besøk på selve folkebiblioteket. Siden en får lånt barnebøker i barnehagen, legger ikke nødvendigvis foreldrene lørdagsturen innom biblioteket lenger. Men utlånsmengden av bøker har gått opp, sier Hoel.

– Det som blir spennende å følge med på, er om dette tiltaket gir flere brukere på sikt. Om barna som har blitt vant med bøker, oppsøker folkebiblioteket etter at de har sluttet i barnehagen.

Obligatoriske lesing. Bøkene blir ikke bare lånt ut. De inngår

også i aktivitetene i barnehagene. Det kan være leseaktiviteter i større samlinger med 15-20 barn, eller i mindre lesegrupper som for eksempel kan være oppdelt i alder og kjønn.

Trude Hoel understreker sterkt at leseaktivitetene i barnehagene ikke skal være valgfrie. Alle skal bli lesestimulert. Årsaken er at de som har en tendens til å velge bort aktiviteter som innebærer språk, ofte er de med det dårligst utviklede språket. Og som dermed har størst behov for å delta i leseaktivitetene.

Ved å gjøre leseaktivitetene obligatoriske, får spesielt utsatte grupper, som barn med minoritetsspråklig bakgrunn, sjansen til å forbedre sin språkforståelse. Noe som vil gi dem en bedre skolestart enn de ville fått dersom de fikk lov til å velge bort språktreningen i barnehagen.

Lite svinn. En tanke melder seg kjapt når en hører om bøker i en barnehage. Det må da bli mye svinn? Men slik er det faktisk ikke. – Bøkene er ikke avlåst. De er framme hele tida. I barnehøyde. Til tross for det, er det blitt mindre slitasje på bøkene enn fryktet, sier Hoel.

– En grunn til det kan være at når barna får tilgang til bøker så tidlig, så blir de vant til å behandle dem.

En positiv effekt som Hoel har merket seg, er at foreldre og barnehagepersonell har begynt å diskutere litteratur. –De diskuterer kvaliteten på bøkene, og det er bra, slår hun fast.

Det å få bøker inn i barnehagen er ikke bare gunstig for barnas språktrening, det har også vært nyttig for foreldrene. Svensedammen barnehage i Drammen har en avdeling for multihandikappede barn. Etter at de fikk bøker inn i barnehagen så vi at foreldrene fikk noe nytt å

- Leseaktivitetene i barnehagene ikke skal være valgfrie. Alle skal bli lesestimulert, mener Trude Hoel. (Illustrasjonsfoto)

gjøre sammen med barnet. Det å lese høyt for sitt multihandikappede barn oppleves som meningsfullt, noe som gir glede for både barn og foreldre.

Vinn-vinn i Klæbu. Liv Ranum, biblioteksjef ved Klæbu folkebibliotek, mener BOKTRAS har vært et vinn-vinn prosjekt.

– Vi har fått oppjustert vår kompetanse innen barne- og billedbøker. Vi har kjøpt inn mer av denne litteraturen, noe som kommer hele kommunen til gode. Kompetansen i barnehagene er også oppjustert, så på en måte har jeg fått flere kolleger. Hun ser ingen ulemper, selv om deltakelsen i BOKTRAS har betydd noe mer arbeid, siden det ikke fulgte med ekstra personalressurser. – Vi har fått mye igjen for å delta. Vi låner ut mer bøker nå, og det er det som er målet.

I Sentrum barnehage, like ved Klæbu folkebibliotek, er både enhetsleder Unni Åsen og kontaktperson Tone Smistad, begeistret for BOKTRAS. –Det var spennende å komme til en barnehage med BOKTRAS, sier Åsen. –Det er en annen måte å bruke bøker på enn jeg var vant

til. Hun bekrefter at bøkene brukes mye mer enn før, ikke minst til lesing utenom de faste samlingsstundene.

Finansieringsmuligheter. – BOKTRAS har vekket stor interesse, også utenom forsøkskommunene, forteller Hoel. – Når prosjektet nå er over og en ikke lenger får prosjektmidler til dette, må en bearbeide kommunen for å få penger til å videreføre bibliotekfilialene i barnehagene. Eventuelt etablere nye, legger hun til.

For å hjelpe til med dette, skal Lesesenteret og ABM-utvikling utarbeide en oversikt over finansieringsmuligheter for dem som ønsker å etablere bibliotekfilialer i barnehager. Denne oversikten skal være ferdig i juni, sammen med sluttrapporten for BOKTRAS. Den blir utgitt som et hefte i ABM-utviklings skriftserie, og vil også legges ut på hjemmesiden til ABM-utvikling.

Metodikken fra BOKTRAS skal dessuten videreføres i et nytt prosjekt: Lesefrø. Dette nye prosjektet vil ta for seg barnehager med hovedvekt av minoritetsbarn.

DRM og monopoltenkning

» Henriette Grønns motinnlegg til min artikkel om DRM i Bok og bibliotek nr. 4 2008 styrer unna eller sporer av de substansielle spørsmålene jeg tok opp i artikkelen med en rekke usannheter og personangrep.

Først må jeg påpeke at jeg skrev en artikkel om DRM på generelt grunnlag, i forhold til hvordan Internett og datateknologien fungerer. Redaktøren valgte å endre til et hovedfokus mot Microsoft, både ved å endre min egen tittel på artikkelen og ved å invitere inn et motinnlegg fra en ansatt i Microsoft. Jeg synes det vil være synd om de grunnleggende poengene om hva slags type nettverkssamfunn og informasjonsøkonomi vi bør gå for drukner i enda en “for eller mot Microsoft”-debatt. DRM er et mye større tema enn Microsoft.

Imidlertid er det slik at når man skal gi praktiske eksempler på DRM, så vil mange av eksemplene involvere Microsoft, fordi de lenge har vært en pådriver for DRM. Så vi kommer ikke utenom å måtte snakke noe

om Microsoft. Men først noen generelle poenger.

Ut fra Grønns fremstilling finnes det kun én måte å tenke og praktisere immaterielle rettigheter på, og kun én mulig forretningsmodell, og det er naturligvis den modellen hun er betalt av sin arbeidsgiver for å forsvare: En modell basert på størst mulig etterligning av den fysiske verden med dens knappheter og begrensninger, slik at alle digitale verk og produkter skal forkrøples med kunstige knappheter og begrensninger (innført med og styrt av DRM). På den måten elimineres de fleste eller alle fordelene og fremskrittene ved en digital utgave, mens ulempene ved en digital utgave beholdes, slik at resultatet blir at vi får et forkrøplet digitalt produkt med et dobbelt sett av både naturlige ulemper og kunstige begrensninger og restriksjoner.

Veldokumenterte nye modeller og aktører. Videre er, ifølge Grønn, alle skapere av åndsverk og alle utgivere og distributører enig med Grønn om verdien og ønskeligheten av denne måten å gjøre ting på. Og enhver som er uenig med henne, må jo så klart være motstander av både immaterielle rettigheter og av at

folk skal tjene penger på sitt skapende arbeid! Og naturligvis er

det kun Thomas Gramstad som er uenig, fordi han har “used-

vanlig stor selvtillit” og dessuten driver med konspirasjonsteorier.

At alle og enhver lett kan søke opp en meget stor mengde med solide og kritiske rapporter, studier, undersøkelser, artikler og bøker om alle de tekniske, økonomiske, sosiale og demokratiske problemene med DRM, såvel som omtaler og dokumentasjon av de mange nye økonomiske modellene som vokser frem (uten DRM, kunstig knapphet og begrensninger), det tror Grønn tydeligvis at hun kan lykkes med å holde hemmelig! Jeg blir alltid forundret når jeg møter på slike blatante og bevisste løgner som dette - man kan peke på et fjell av dokumentasjon og de påstår at fjellet ikke er der. Tro som kan flytte fjell? Løgner som kan flytte fjell?

Virkelighetsmonopol som ansporer løgn. Denne totalitære tenkemåten, dette forsøket på å få monopol over både Det Sanne og Det Gode, henger sammen med at ikke bare en bestemt forretningsmodell, men et helt verdensbilde, er i ferd med å smuldre opp. I forsvaret mot dette fremstår det da som helt legitimt å lyve, og moralsk fordømmelse av og personangrep mot de annerledes tenkende hører selvsagt med (kanskje særlig hvis man blir Grønn av sinne, angst eller misunnelse).

Dette dreier seg rett og slett om at to verdensbilder kolliderer - et paradigmeskifte fra en type økonomi og organisering av

»
Debatt

Av Thomas Gramstad, leder for EFN

kulturproduksjon til en annen, ny type. Sentrale brytningspunkter mellom de to paradigmenes ligger i Internett, datamaskiner, og avskaffelsen av knapphet på digitale eksemplarer av åndsverk (kopiering, fildeling etc.), og jeg henviser til min artikkel om Eboka og forlagsbransjen et annet sted i dette nummer av Bok og Bibliotek for utdypning av dette emnet.

Representantene for det gamle etablerte knapphetsbaserte paradigmet har en egeninteresse i å fremstille seg selv som det eneste mulige alternativet, i sin kamp mot nye forstyrrende teknologier og økonomiske modeller i en digitalisert virkelighet. Når man selv ikke lenger kan representere "Sannheten om hvordan ting fungerer" blir det lett å lyve og personangripe de man oppfatter som truende representanter for det nye.

Forøvrig påpeker Asbjørn Dyrendal, en religionshistoriker som bl.a. jobber med fenomenet konspirasjonsteorier, at det å beskyldte andre for å lage konspirasjonsteorier har blitt en ny hersketeknikk for å unndra seg kritiske og ubehagelige spørsmål.

Jeg var nøye med å belegge påstandene i min artikkel med dokumentasjon i form av kildehenvisninger og lenker. Disse ble imidlertid redigert vekk fra den versjonen som kom på trykk, men er med i nett-utgaven av artikkelen på www.bokogbibliotek.no.

DRM er kamp mot innovasjon. Grønn hevder at DRM er viktig grunnlag for utvikling av nye forretningsmodeller og altså noe som fremmer innovasjon. Det er beviselig feil. DRM er et virkemiddel som bevisst brukes til å bekjempe nye, "forstyrrende

teknologier" (disruptive technology) og de nye forretningsmodellene og aktørene som kommer med disse. DRM er et forsøk på å gi kunstig åndedrett til døende knapphetsbaserte distribusjons- og inntektsmodeller, og det er godt dokumentert at DRM er et hinder for innovasjon og fremskritt. Dette er også mye av grunnen til at Grønns påstander om innovasjon, nye modeller, nye inntekter osv. fremstår som vage generaliseringer uten konkret innhold.

Det Grønn og hennes arbeidsgiver ønsker er naturligvis ikke nye forstyrrende teknologier, modeller og aktører, men derimot en fortsettelse av det bestående med dagens store aktører i førerretet, og dette tror man kan oppnås med en DRM-basert kontrollteknologi der all kopiering skal være umulig eller ulovlig, der enhver form for tilgang til digitalt innhold skal være en egen lisens man må betale for, dvs. leie, slik at ingen kunder eller brukere får lov til å kjøpe eller eie noe, og taksameteret tikker og går hele tiden. Det er dette Grønn mener med "innovasjon" og "nye inntektsstrømmer".

Skaperen av et åndsverk har ingen interesse i å frata sine kunder deres eksemplarrettigheter, hverken med DRM eller på andre måter. Eksemplarrettighetene innebærer gratis PR og dermed økt salg for skaperen, som vanligvis ønsker å bli lest/sett/hørt av flest mulig. Derfor er det ingen naturnødvendig konflikt mellom rettighetene til henholdsvis skaper og bruker/kunde. Å påstå noe annet er å si at vanlig kjøp og salg ikke er i selgers interesse - et merkelig ståsted for noen som hevder å være for markeder og frihandel.

Det er feil at Forbrukerrådet

ikke er mot DRM. Forbrukerrådet har definert et sett av digitale rettigheter som alle brukere har eller skal ha, og disse er uforenlige med DRM, og kan leses på Forbrukerportalen.no.

Frekke løgner om DRM. Grunnen til at CD-plater kan spilles av i en hvilken som helst CD-spiller er nettopp at de IKKE inneholder DRM! Kopisperrene har nemlig avgått ved døden de siste par årene, nettopp fordi de ikke fungerte i alle avspillere, og til og med i en del tilfeller skadet eller ødela avspilleren.

"DRM er en verdinøytral teknologi" og "Alle bør ha frihet til å velge" å bruke DRM, skriver Grønn - i den visjonen har sluttbruker frihet til å velge mellom produkter med DRM eller ingenting! Dette er naturligvis det nøyaktig motsatte av frihet, og er muligens den frekkesteste av Grønns mange løgner. Fire konkrete eksempler (søketermene) som tydelig illustrerer dette: "TCPA FAQ", "zune drm madness", "DRM sucks redux", "sony rootkit". Disse "Grønnsakene" er definitivt ikke sunne eller helsebringende.

Palladium - TCPA - "Trusted Computing" - "Trustworthy Computing": denne teknologien har et så stort anti-demokratisk potensiale at den av markedsføringsgrunner er nødt til å stadig skifte navn. Uansett hvilke gode motiver Microsoft måtte ha eller påberope seg bør den ikke utplasseres.

Wikipedia-artikkelen "Criticism of Microsoft" og nettstedet Microsoft Watch dokumenterer sakene jeg nevner ovenfor, samt en rekke andre lignende saker som viser at Grønns påstand om at "Microsoft aldri vil drive en slik uetisk og ulovlig virksomhet" i beste fall er historieløs.

TEMA:

Forskning

Innhold

- 28** Hva skal vi med bibliotek- og informasjonsvitenskap. Professor Ragnar Audunson går opp i fugleperspektiv.
- 32** Menn leser! Litteratursosiologisk studie av en lite studert lesergruppe.
- 34** For hver skattekrone som brukes til folkebibliotekene på landsbasis, får innbyggerne det firedobbelte igjen.
- 36** Referansesamtalen med unge brukere er ofte preget av styrende og lite lyttende bibliotekarer.
- 39** Svekket forskning og kunnskapsutvikling som følge av digitalisering? Blir vi dumme av Google?
- 42** Biblioteket går inn i opplevelsessamfunnet og ut på nettet. Det krever en ny forståelse av hva et bibliotek er.
- 44** Mye av den meste spennende forskningen har et langsiktig perspektiv. Ny metode skal gjøre det lettere for brukere å se hva som er relevante søkeresultater i databasesøk.
- 47**
- 50** Folkebiblioteket kan og bør redefinere sin eksistensbegrunnelse.
- 52** Bibliotekforskernes største og viktigste oppgave akkurat nå er å sørge for at samspillet mellom teori og praksis fungerer.
- 54** Biblioteksjefer er positive til forskning

Hva skal vi med bibliotek- og informasjonsvitenskap?

Ved bibliotek- og informasjonsstudiene på Høgskolen i Oslo hadde ingen av de faglig ansatte doktorgrad i 1995. Nå har nesten halvparten det. I tillegg finnes det et stipendiatmiljø med fem unge forskerrekrutter. Professor Ragnar Audunson går opp i fugleperspektiv og forteller hvorfor denne utviklingen er viktig.

» Det er nå drøyt 13 år siden Norges forskningsråd etablerte sitt bibliotekforskningsprogram med midler fra Statens bibliotektilsyn, Riksbibliotekjenesten og Nasjonalbiblioteket og med Rømlu Enmark som leder og Statistisk sentralbyråforsker Kari Skrede som sentralt forskningskompetent medlem i Programstyret.

Programmets hovedmål var å bidra til å utvikle norsk bibliotek- og informasjonsfaglig forskning gjennom å bygge en grunnmur av formell forskerkompetanse. Slik kompetanse var den gangen langt på vei fullstendig fraværende. Riktignok fantes det på 70- og 80-tallet noen viktige og svært gode FoU-miljøer innen området bibliotek og datateknologi med Norsk dokumentdata, BIBSYS-miljøet og BRODD i fremste rekke. Disse miljøene førte til at norsk bibliotekvesen, når det gjaldt forskning og utvi-

klingsarbeid om digitalisering og bibliotekautomatisering, lå internasjonalt langt framme, ja, på noen felt helt i front.

Men innenfor de øvrige delene av bibliotek og informasjonsvitenskapen var det nok mye hjemmesnekring til lystig akkompagnement av en variasjon over Kumbels klassiske gruk:

*Enhver som kan gripe en penn
og utrede
Kan kalle seg forsker
Som fru Kari Skrede*

Den situasjonen har nå endret seg vesentlig, ikke minst som følge av Bibliotekforskningsprogrammets arbeid. Det er bygd en grunnmur av forskerkompetanse og det har utviklet seg et aktivt forskningsmiljø som dekker de ulike sidene av bibliotek- og informasjonsvitenskapen – kunnskapsorganisering og gjenfin-

ning, digitale bibliotek, litteraturformidling og forskning om bibliotek- og informasjonsformidlende institusjoners samfunnsmessige rolle og verdi.

Begrunnelser for forskningen

Neste trinn i byggingen av bibliotek- og informasjonsvitenskap som forskningsfelt i Norge er etablering av en doktorgradsutdanning ved Høgskolen i Oslo. Til nå har vi måttet avlegge våre doktorgrader ved andre universiteter i Norge og utlandet. Når et forslag om en slik utdanning om forhåpentligvis ikke så altfor lang tid sendes fra Høgskolen i Oslo til NOKUT – det norske akkrediteringsorganet for høyere utdanning - vil vi bli avkrevd svar på følgende spørsmål: Hvorfor trenger vi en egen forskerutdanning i bibliotek og informasjonsvitenskap? På ulike universitetsinstitutt - for eksempel uni-

Av professor
Ragnar
Audunson, JBI,
Høgskolen i Oslo

versitetenes institutt for litteraturvitenskap, informatikk, sosiologi og medier og kommunikasjon – drives det med forskning som er relevant for bibliotekfeltet. Kan dere ikke klare dere med den? Hva er det som egentlig konstituerer bibliotek og informasjonsvitenskap som forskningsfelt og rettferdiggjør egne programmer på feltet?

Ett åpenbart svar er naturligvis at de utfordringene som bibliotek- og informasjonsfeltet står overfor og som forutsetter forskning dersom de skal håndteres på en adekvat måte, ikke vil gi førsteprioritet av andre forskningsinstitusjoner enn de som er knyttet til bibliotek- og informasjonsvitenskapen. La oss ta ett eksempel: Det er nå etablert et bredt nordisk forskningsprogram om den nordiske folkebibliotekmodellen, dens rolle i de nor-

diske velferdsstatene og de utfordringene denne modellen nå står overfor. De toneangivende universitetene og høyskolene i Norden som driver forskning og utvikling på feltet, har gått sammen om en slik felles satsing. Det er lite trolig at forskningsinstitusjoner knyttet til andre fagområder ville gjøre det. Dette svaret er pragmatisk.

Medisin

Det andre svaret på hvorfor vi trenger å bygge bibliotek og informasjonsvitenskapen som et fullverdig forskningsfelt med egen forskerutdanning, er prinsipielt og knyttet til fagets karakter av å være profesjonsvitenskap. Her kan vi sammenligne oss selv med for eksempel medisin. Medisinen kan ikke klare seg med den forskningen som drives ved universitetenes insti-

tutter for biologi, farmasi, psykologi osv. selv om alle disse fagene representerer sentrale byggeklosser i det som utgjør profesjonsfaget medisin.

Slik er det med oss også. Alle profesjonsvitenskaper har i alle fall to ting til felles: For det første er de tverrfaglige. For det andre utvikling av praksisfeltets repertoar – raffinering av det og overskridelse av det – som sin eksistensberettigelse. Jeg husker en kulturpolitisk forskerkonferanse for noen år siden. Jeg husker et seminar jeg var på der forskeren som la fram prosjektet sitt, sa at om forskningen hans viste seg nyttig for praksisfeltet, var det naturligvis en hyggelig sidevirkning, men for ham som forsker var den praktiske nytten i utgangspunktet uinteressant. Han drev grunnforskning, må vite.

En som driver med kreftfors-

Tema: Forskning

kning kan ikke si det. Heller ikke en som driver med skoleforskning. Eller en som driver med bibliotek- og informasjonsforskning.

Profesjonsfaget trenger disiplinforskningen. Men vi kan ikke klare oss med den. Vi er avhengige av en forskning som har fokus på profesjonell praksis. Det betyr ikke at vi ikke innenfor profesjonsforskningen ikke kan drive grunnforskning. Michael Preminger ved avdeling JBI disputerte nettopp på en avhandling om gjenfinning i vektorrom. Hans avhandling kan beskrives som grunnforskning. Men den er allikevel rettet inn mot å forbedre gjenfinning, dvs. utvikling av profesjonell praksis.

Møteplassen

Det er forskjell på å bruke biblioteket som datakilde i et forskningsprosjekt som skal belyse en bestemt teori, for eksempel offentlighetsteori, og å bruke den samme teorien i et prosjekt som har som mål å utvikle bibliotekarprofesjonens repertoar med hensyn til å utvikle bibliotekene som en arena for offentlighet. Samtidig kan profesjonsperspektivet generere innsikter og kunnskaper og supplere disiplinforskningen og bidra til å bringe den videre.

I prosjektet PLACE som forsker på bibliotekets potensial som møteplass og bygger av sosial kapital har vi utviklet begrepsparet *høyintensive* versus *lavintensive* møteplasser. Det er nettopp profesjonsperspektivet der vi har reflektert over bibliotekenes særskilte rolle i forhold

til å bygge sosial kapital og tillit, som har satt oss i stand til å utvikle dette begrepsparet. Men det kan være et bidrag i den generelle forskningen om sosial kapital.

Hva konstituerer så bibliotek og informasjonsvitenskap som fag? Til nå har vi lagt vekt på tverrfagligheten og fokuset på praksis. Men det er utvendige trekk som ikke avgrenser bibliotek- og informasjonsvitenskap fra andre. Ved bibliotek- og informasjonsstudiene ved Høgskolen i Oslo har vi nettopp avsluttet arbeidet med en utredning om doktorgradsutdanning i bibliotek- og informasjonsvitenskap. Siden Høgskolen i Oslo ikke er et universitet, kan vi ikke bare opprette en doktorgrad. Vi må lage en søknad til NOKUT der vi beskriver fagområdet og begrunner behovet for en forskerutdanning. Selv om dette er en situasjon vi ønsker oss bort fra - Høgskolens mål er å bli et

profesjonsuniversitet – har manglende universitetsstatus den fordel at vi dermed må tenke over hva vi holder på med.

Delemner

Faget vil bestå av delemner innenfor for eksempel kunnskapsorganisasjon, søking og gjenfinning, demokratisk offentlighet, mediebruk og formidling. Den enkelte forsker vil gjerne fordype seg i ett av disse elementene. Men bibliotek og informasjonsvitenskapen består av helheten av dem med forholdet til praksisfeltet som sammenbindende element og det er avgjørende at forskerne på disse ulike delfeltene av bibliotek og informasjonsvitenskapen står i dialog med hverandre.

Derfor trenger vi å bygge bibliotek- og informasjonsvitenskap som et eget forskningsfelt.

bibliostreken

anne aagaard ©

Man skulle kanskje tro at det å lese skjønnlitteratur og sakprosa er to vidt forskjellige ting. Men her melder mennene at de ofte leser skjønnlitteratur og sakprosa på samme måte, hvor "nyttelse og nytte" går sammen i én opplevelse. (Illustrasjonsfoto: Flickr/kalebdf)

Mannen som leser

Han blir provosert når noen sier at menn ikke leser – på samme måte som menn heller ikke lager mat eller bryr seg om ungene sine... Det er en virkelighetsoppfattelse han ikke kjenner seg igjen i.

» Det finnes mange stereotypier og myter omkring lesing, og disse står i veien for både litteraturformidling og leseopplevelse, mener Jofrid Karner Smidt, førsteamanuensis ved bibliotekutdanningen på Høgskolen i Oslo.

Å gå løs på stereotypier – er en av de tydelige røde trådene i Smidts forskning. Hun gjorde det i doktorgraden sin i 2002, hvor hun så nærmere på biblioteka-

rene. Nå gjør hun det igjen, men i dag er det *menn som lesere* som står i fokus. En myte sier at menn ikke leser, en annen at de bare leser matnyttig faglitteratur, en tredje myte er at lesing er noe feminint.

- Fører slike oppfatninger til at vi setter i gang formidlingstiltak i bibliotekene overfor menn, som kanskje ikke treffer, spør hun og legger til at menn som lesere er en lite utforsket gruppe.

Det finnes noe statistikk og det finnes enkelte påstander. Et eksempel er 2000-utgaven av standardverket Boknorge, hvor det står at menn leser mer faglitteratur enn skjønnlitteratur.

- Det er feil! Bildet er slik: Både kvinner og menn leser mer skjønnlitteratur enn faglitteratur, men menn leser mer faglitteratur enn kvinner.

Hittil i prosjektet har hun intervjuet åtte menn. Mennene er

»
Av Odd Letnes,
redaktør

godt voksne, fra 35 år og oppover, de leser reglemessig og hører hjemme i forskjellige yrkesgrupper: En fotograf, en rockemusiker, to bygningsarbeidere, en kommunikasjonsrådgiver, to bankfunksjonærer og en IT-leder.

- Jeg har lagt opp det som kan kalles en eksplorerende metode, det vil si at jeg i utgangspunktet er nokså åpen for så å sirkle inn temaer og problemstillinger som det er viktig å utforske ytterligere.

Menn i by

Å være mann er ikke noe statisk. Oppfattelsen av maskulinitet, på samme måte som femininitet, endrer seg i forhold til klasse, sted, tid og så videre. Smidt valgte å ta utgangspunkt i menn i storby over 35 år, og begynte med spørsmålet: Hva er det som har gjort disse til interesserte boklesere? Hun går inn på det hun kaller leserkarrierer - hva det er som har formet dem som lesere fra barndommen og opp i voksne alder.

- Her vidererører jeg et viktig poeng fra doktorgraden min: Leser er ikke noe du på et visst punkt er, men noe du blir, noe du utvikler deg til.

Hun spør også hvordan det er med lesing i de enkelte informantenes miljø. Her varierer svarene fra at "ingen av kollegene mine leser" til "noen" eller "alle kollegene mine leser". En av dem sier: "Det er aldri noe problem å finne fire kamerater på puben å diskutere litteratur med."

Men kanskje dette siste likevel er unntaket? For på spørsmålet om menn diskuterer litteratur, slik kvinner ofte gjør, er svaret negativt: Menn diskuterer sjelden litteratur seg imellom. Menn ser

på lesing som et frirom man kan trekke seg tilbake til, alene. Samtidig har informantene et ganske "avslappet" forhold til det å lese og moraliserer ikke over det: Noen leser, noen leser ikke - og det er greit.

De mannlige leserne skiller seg også fra kvinnelige lesere på et annet punkt: Menn vil gjerne selv finne fram til de bøkene de skal lese. De gresser i bokhandlene, de surfer på Amazon og merker seg ting i avisene, og spør nødvendig om hjelp. Spør du noen ganger om råd, hvis du er i biblioteket, har Smidt spurt. "Jeg tror ikke på tankeoverføring," svarte den ene.

Lite utforsket i Norge

Smidt er også opptatt av hva de leser. Her er variasjonen stor, fra én ren sakprosa-leser til én ren skjønnlitterær leser med blandingsleserne i mellom.

Man skulle kanskje tro at det å lese skjønnlitteratur og sakprosa er to vidt forskjellige ting. Men her melder mennene at de ofte leser skjønnlitteratur og sakprosa på samme måte, hvor "nyttelse og nytte" går sammen i én opplevelse.

Felles for dem alle er at mange av bøkene de leser, er på engelsk. Dette forklarer Smidt med at de i tenårene begynte å lese bøker på engelsk, gjerne spenningslitteratur. Etter hvert sluttet de fleste med spenningslitteratur, men fortsatte å lese på engelsk.

- Dette bekrefter antakelsen om at menn leser flere engelske bøker enn kvinner, og det er jo interessant sett fra bibliotekets ståsted.

Et annet mønster er at menn først og fremst leser bøker skrevet av menn, ja, faktisk kan være noe skeptiske til bøker skrevet av

Litteratursosiologien er viktigere enn noen gang, i en tid hvor den tradisjonelle boka får stadig nye utfordringer fra de digitale mediene, mener Jofrid Karner Smidt, førsteamanuensis ved bibliotekutdanningen på Høgskolen i Oslo.

kvinner. Det som gjerne kalles kvinnelitteratur, er "helt utelukket", mener en av mennene.

Jofrid Karner Smidt sitter nå igjen med et vell av data og et råmanus som er altfor langt. Nå gjenstår "kill my darlings"-fasen, som vil resultere i en oppsummerende artikkel i løpet av vinteren. Men hun akter ikke å slippe mennene med dette.

- Jeg har i dette prosjektet bevisst søkt etter informanter som leser mye og som bor i storby. I neste omgang kan det være spennende å se på en gruppe som leser lite eller ingen ting. Eller som bor i spredtbygde strøk.

- Litteratursosiologien har aldri hatt noen stor plass ved de norske universitetene. Å kartlegge folks lesevaner er derfor et forholdsvis lite utforsket felt. Men det er viktigere enn noen gang, i en tid hvor den tradisjonelle boka får stadig nye utfordringer fra de digitale mediene.

Folkebibliotekets verdi og møteplassfunksjon

For hver skattekrone som brukes til folkebibliotekene på landsbasis, får innbyggerne det firedobbelte igjen.

Samfunnet omformes raskt og grunnleggende av så sammensatte utviklingstrender som IKT og digitalisering, mangfold og flerkulturell tyngde, markedsliberalisering og økt press på offentlig sektor.

- Hva betyr dette for bibliotekenes legitimitet, rolle og verdi – i forhold til den enkelte innbygger, lokalsamfunnet og samfunnet som helhet? De store samfunnsendringene stiller nye krav til bibliotekene. Hva må endres, hva bør beholdes, hva må utvikles fra bunnen av?

- For å kunne ha begrunnede meninger trengs kunnskap, og gjennom forskning kan vi nærme oss ny innsikt, sier førsteamanuensis Svanhild Aabø, som forsker innenfor område *bibliotek og samfunn* ved Høgskolen i Oslo.

Mål og handling. Aabø er opp-tatt av økonomi som grunnlag for at bibliotekene skal kunne fylle samfunnsrollen sin godt.

- Denne samfunnsrollen er omfattende og ligger i skjæringspunktet mellom kulturpolitikk, utdanningspolitikk og en politikk for å styrke demokratiet. Tilgang til informasjon og litte-

ratur skal ikke være avhengig av økonomisk evne. Den enkelte skal ha tilgang nødvendig materiale når behovet melder seg. Biblioteket skal være en samfunnssolidarisk institusjon som skaffer, eier og forvalter dette materialet til bruk for flest mulig i befolkningen, slår Kulturdepartementet fast.

Ved å sammenstille statistikk fra bibliotekbruk og offentlig finansiering i de nordiske landene har Aabø dokumentert at det er en lineær sammenheng mellom økte investeringer til folkebibliotek og økt bruk av dem. Tallene avdekker et sprik mellom mål og handling fra myndighetenes side. Norge ligger på jumboplass i Norden, med klart lavere bibliotekinvesteringer og dermed lavere bruk av folkebibliotekene enn våre nordiske naboland.

- Hva kunne årsaken være til dette spriket? Har ikke bruk av offentlige midler til bibliotekene legitimitet i befolkningen? Synes ikke innbyggerne i Norge at folkebibliotekene er verdt det de koster? Slike problemstillinger inspirerer til videre forskning.

Folkebibliotekets verdi. Disse

spørsmålene resulterte i en større undersøkelse om hvilken verdi folkebibliotekene i Norge har sett fra befolkningens side. I undersøkelsen ble befolkningen spurt om å verdsette folkebibliotekene. Konklusjonen var klar. Bruk av offentlige midler til folkebibliotek har legitimitet. Hele 94 prosent av befolkningen mener det er en demokratisk rettighet å ha et folkebibliotek i kommunen. Biblioteket er klart mer verdt enn det koster.

- For hver skattekrone som brukes til folkebibliotekene på landsbasis, får innbyggerne det firedobbelte igjen, sier Aabø.

Undersøkelsen var den første både nasjonalt og internasjonalt som brukte den økonomiske metoden 'betinget verdsetting' for å anslå hvilken verdi folkebibliotek har på et nasjonalt nivå. Forskningsfeltet bibliotekverdsetting er nytt internasjonalt, men er i ferd med å nå en kritisk masse av verdsettings- og 'return-on-investment'-studier av folkebibliotek. For fag- og forskningsbibliotek, skolebibliotek og nasjonalbibliotek er det fortsatt gjennomført svært få verdsettingsstudier.

- Min verdsettingsstudie viste at biblioteket har verdi både for

brukerne og de som ikke selv bruker biblioteket. Som motiver for å verdsette biblioteket, oppgir flertallet både egeninteresse og samfunnsinteresse. Verdien av egen og familiens bruk er størst og utgjør vel 60 prosent av totalverdien. I tillegg verdsetter folk også at andre personer bruker biblioteket, at det sprer kultur og kunnskap, tar vare på litteraturarven og fremmer demokrati og likhet.

Spesielt interessant er det at så mye som 35-40 prosent av bibliotekets verdi begrunnes med kulturelle og sosiale motiver, forteller Aabø. Biblioteket ses på som et fellesgode og en institusjon for alle i kommunen.

Møteplass. På den ene siden øker mangfoldet, og samfunnet blir mer nyansert og rikholdig ved å bli tilført nye stimulanser. På den andre siden, når det finnes et vell av alternativer, oppstår en tendens til å holde seg til sine egne, til folk som har samme verdier og interesser som en selv og dermed føle avstand og i verste fall mistro til "de andre".

- Samfunnsforskere er opptatt av at det multikulturelle og digitaliserte samfunnet kan bli svært fragmentert, at det er få arenaer der et tverrsnitt av lokalsamfunnet kan møtes og se hverandre. Det fins en mengde tilbud for spesielle interessegrupper, men få steder der er en møtes på tvers av generasjon, kultur og interesser. Bekymringen er at dette kan føre til mindre politisk og sosial deltaking i samfunnet og til redusert sosial kapital.

- I forskningsprosjektet PLACE, Public Libraries as Arenas for Citizenship, skal vi undersøke hvilket potensial folkebiblioteket i multikulturelle lokalsamfunn har for å utvikle seg til en arena som alle grupper finner relevant, som kan fungere som et

- På hvilken måte fungerer biblioteket som sosial møteplass, spør Svanhild Aabø. Illustrasjonsbilde, ungdomsavdelingen i Drammensbiblioteket.

offentlig rom og en møteplass, og som bidrar til tverrkulturelle kontakt som er nødvendig i den demokratiske prosessen.

Spørsmål i kø. En større undersøkelse er allerede gjennomført i tre bydeler i Oslo og i Tromsø, og arbeidet med å analysere resultatene er i gang. Et hovedspørsmål har vært å kartlegge i hvilken grad biblioteket i dag brukes til ulike typer møter.

- Er det forskjeller mellom de som bruker biblioteket som møteplass og de som ikke gjør det i forhold til kjønn, etnisk bakgrunn, utdanningsnivå og bosted?

Et annet hovedspørsmål er hva slags møter som finner sted i biblioteket. Fungerer de som et offentlig rom som støtter opp under den enkeltes rolle som samfunnsborger, og i tilfelle i

hvilken grad? Fungerer de som lavintensive møteplasser hvor en treffer på og legger merke til folk fra alle grupper i lokalsamfunnet? Fungerer de som en høyintensiv møteplass der en møter venner, familie eller kolleger for å gjøre noe sammen, enten det er en fritidsinteresse eller en arbeidsoppgave. Er det forskjeller mellom demografi og sosiale grupper i måten de bruker biblioteket som møteplass på? Har de tre bydelene i Oslo med ulike sosiale, demografiske og multikulturelle sammensetning behov for ulike slags møteplasser?

- Svar på slike spørsmål vil bli utgangspunkt for videre forskning, som også vil omfatte en undersøkelse av hvilken verdi biblioteket har som møteplass, sier Svanhild Aabø.

Dårlig behandling av unge brukere

Referansesamtalen med unge brukere er ofte preget av styrende og lite lyttende bibliotekarer. Stikk i strid med idealet.

Studier av samtalen mellom bruker og bibliotekar er ikke noe nytt tema i referanselitteraturen. Flere forfattere har tidligere beskrevet referanseintervjuet og dets særtrekk. Blant annet viser de at bare halvparten av bibliotekarene stiller ett eller flere spørsmål for å avdekke brukerens *egentlige* informasjonsbehov, at bruken av åpne spørsmål er liten og at oppfølgingsspørsmål sjelden blir brukt.

Videre blir mange av de opplysninger som brukeren kommer med i sin beskrivelse av informasjonsbehovet, ikke oppfattet og benyttet av bibliotekaren i prosessen fram mot svaret. Når det gjelder serviceaspektet, nevner Chelton (1997) at bibliotekarene forsøker å opprettholde autoritet i samtale med brukerne, heller enn å ivareta servicen.

Enkelte av funnene i doktorgradsprosjektet mitt, "Kan biblioteket finne svaret?", skiller seg dermed ikke vesentlig fra det andre har konkludert med. Analyse av referansesamtaler fra norske folkebibliotek viser også at oppklaringsspørsmål bare blir brukt i liten grad - selv når åpningsspørsmålet er generelt og/

eller vagt. Bibliotekaren handler som om beskrivelsen brukeren åpner med, er dekkende for behovet han har. Det resulterer i at bibliotekaren - i beste fall - først langt ut i samtalen har nok opplysninger til å løse referansepørsmålet.

Kjappe avgjørelser

Forskning viser at bruk av oppfølgingsspørsmål utvider mulighetene for å rette opp tidligere feil, og dermed øker sjansene for at brukeren skal få et tilfredsstillende svar. Likevel blir oppfølgingsspørsmål sjelden stilt i norske folkebibliotek. Bare i 23 av 221 samtaler som er analysert, blir brukeren spurt om han er fornøyd med litteraturen han har fått. Og spørsmål om det er noe mer brukeren ønsker hjelp til, er helt fraværende. Det tyder på at bibliotekarene ser sin oppgave som løst når et svar er funnet.

Det som imidlertid er mer bekymringsfullt i den norske undersøkelsen, er behandlingen av unge brukere. Analyse av referanseintervjuene viser nemlig at bibliotekaren i samtale med yngre ofte avgjør spørsmål som brukeren selv burde tatt stilling til.

I et eksempel spør en bruker etter en bok om Norsk mat. Her fremgår det tydelig at det er bibliotekaren som vurderer dokumentenes subjektive relevans ("så den var kanskje ikke så dum", "ser ut som døm skulle være brukbare begge de to der da", "da skulle du vel ha en del stoff"), til tross for at det bare er brukeren selv, ut fra eget behov, som kan avgjøre om svaret er dekkende eller ikke når spørsmålet er et emnespørsmål som her. I utgangspunktet kan bare han alene ta stilling til om dokumentene tilfredsstillende de ønsker og behov han har.

Gjentagne argumenter

Også i andre samtaler fant jeg at bibliotekaren "styrer" den unge brukeren mot å akseptere tilbudene hun presenterer. Dette skjer ved at hun gjør tilbudet attraktivt: En bok om Frelsesarméen er "ikke så dum" (selv om den ser barnslig ut), og den som tar for seg "både teori og praksis passer best når en skal ha noe om internett".

I rollen som bibliotekar forventes det at hun, ut fra brukerens uttalte behov, skal foreslå relevant litteratur, basert på en

Av førsteamanuensis Gunhild Salvesen, JBI, Høgskolen i Oslo

Moderne bibliotekarer er kanskje ikke så hysjende. Men de burde tenke mer over hvordan de behandler unge brukere i referansesamtalen.

objektiv vurdering, men eksemplene mine viser at bibliotekaren gjerne går utover dette når hun snakker med unge brukere. Ved å argumentere for litteraturens fortrefelighet, overtaler hun

brukeren til å velge bøker hun anser som passende.

Prosjektet mitt dokumenterer i tillegg en bruk av direktiver, som er helt fraværende i samtaler med voksne. For eksempel kan

brukeren bli bedt om å foreta en relevansvurdering av dokumentet ("du kan bla litt her"), men da det ikke kommer noen reaksjon, gjentas oppfordringen to ganger til ("du kan godt bla i det der",

Tema: Forskning

”du kan godt ta med den permen der og sjå på den der også”). Landqvist (2001) skriver at oppfordringer som gjentas, kan ha en argumentativ funksjon i de samtalene der mottakeren er lite villig til å følge rådene som gis. I dette eksemplet synes gjentakelsene å være brukt slik. Her godtar ikke bibliotekaren noe annet enn aksept. Fordi bibliotekaren vurderer litteraturen i permen som relevant, prøver hun ved hjelp av repetisjoner å overtale brukeren til å bla i den. Slik øker hun rådets gjennomslagskraft, og gir brukeren lite rom for egne ønsker.

Eksperthen

I institusjonelle samtaler vil det i utgangspunktet være en asymmetri mellom deltagerne. Denne ulikheten skyldes blant annet det på forhånd bestemte spørsmål-svar-formatet som disse samtalene ofte preges av. Mønsteret er at eksperthen (bibliotekaren) stiller spørsmålene, og at lekmannen (brukeren) besvarer dem. Dette rollemønsteret gir en skjev fordeling mellom initiativer og responser, og resulterer i at den som stiller spørsmålene, styrer

utviklingen av samtalen. I referansesamtalene forsterkes dette ytterligere ved at brukeren til tider er passiv. Særlig gjelder dette samtaler der ulikheten er ekstra stor på grunn av alder (ung – voksen).

I flere av de situasjonene jeg observerte, så jeg at den unge skoleeleven sier lite, tar få initiativ og overlater valget av litteratur til eksperthen. I tillegg setter de sjelden spørsmålsteget ved bibliotekarens litteraturforslag. Denne unnfalldenheten kan skyldes usikkerhet, men den kan også komme av at bibliotekaren gir ham få muligheter til å komme inn i samtalen. Det grunnleggende prinsippet for å øve innflytelse og dermed være med på å bestemme hva det skal snakkes om, er jo at det gis rom for å komme til orde.

Liten respekt

Ofte får brukeren få muligheter til å slippe inn i samtalen. Delvis skyldes det at bibliotekaren har ordet sammenhengende, men en viktig årsak er også at pausene, som gir samtalepartneren mulighet til å komme inn i samtalen, er fylt med aktiviteter.

Hvem har mot til å avbryte en bibliotekar som sitter ivrig opp-tatt foran skjermen?

Eksemplene mine dokumenterer at den sosiale distansen en i utgangspunktet har mellom partene i en referansesamtale, ikke bare opprettholdes, men til tider forsterkes. I stedet for å benytte strategier som minsker den sosiale avstanden og øke det gode samtaleklimaet, bruker bibliotekaren sin posisjon til å avgjøre hva som kan tas opp som tema i samtalen, til å uttale seg om relevans og til å dirigere brukerens aktiviteter.

Både bruker og bibliotekar skulle i utgangspunktet være interessert i å etablere et godt samtaleklima, men det bildet som tegnes her, viser til tider det motsatte. Når bibliotekaren går ut over de vanlige rettigheter hun har i samtalen, viser hun ikke bare liten respekt for samtalepartneren. Hun bruker også sin makt til å øve innflytelse og dominere. Spørsmålet er om dette er en bevisst - eller - ønsket praksis.

Er det slik bibliotekarene ønsker å møte unge brukere?

» Litteratur

Goffman, Erving (1982). Interaction ritual: essays on face-to-face behaviour. - Repr. - New York : Pantheon

Chelton, Mary K. (1997). The "overdue kid" : a face-to-face library service encounter as ritual interaction. - S. 387-399. - I: Library & information science research. - Vol. 19, no. 4

Brown, Penelope (1988). Politeness : some universals in language usage / Penelope Brown and Stephen C. Levinson. - Repr. - Cambridge : Cambridge University Press

Landqvist, Håkan (2001). Råd och ruelle : moral och samtalsstrategier i Giftinformationscentralens telefonrådgivning. - [Uppsala] : Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet

Så var kanskje ikke den lange halen så lang likevel?

Den korte halen – et skråblikk på forskning

Svekkes forskning og kunnskapsutvikling som følge av digitalisering? Blir vi dumme av Google? Første problemstilling er forskningsbasert, den siste erfarings- og meningsbasert. Men kanskje det finnes en sammenheng?

» I sommer fikk jeg et tips fra en kollega, som verken er forsker eller bibliotekar, om en artikkel i Science for 18. juli 2008. Snappet opp på Internet. Artikkelen som var skrevet av Associate Professor James Allen Evans ved University of Chicago, dokumenterer overraskende funn. Evans er sosiolog med doktorgrad fra Stanford, med spesialisering innenfor bl.a. kunnskapssosiologi. Stanford

tilhører kremen av amerikanske kvalitetsuniversiteter, og vi får tro at Evans holder høy kvalitet. Bloggere var allerede i ferd med å diskutere artikkelen. Her hjemme har det imidlertid vært stille – ferien er fortsatt total avkopling for de fleste av oss. Stillheten kan imidlertid også forsterke Evans funn som indikerer at forskningsformidling skjer innenfor stadig snevrere og consensuspregede nettverk.

Evans starter artikkelen med et sitat fra en rapport utgitt av U.S Presidents' Information Technology Advisory Committee med tittelen "Digital Libraries: Universal access to Human Knowledge": "All citizens anywhere anytime can use any Internet-connected device to search all of human knowledge... In this vision no classroom, group or person is ever isolated from the world's greatest knowledge resources".

Av Hans Martin Fagerli, stabsdirektør, Høgskolen i Oslo

Tema: Forskning

Vesentlig mangel

Dette utsagnet, som bibliotekfolk definitivt bifaller, har i følge Evans en vesentlig mangel. Det tar overhodet ikke hensyn til den menneskelige natur. Nettopp fordi kildene er digitale og lett tilgjengelige, skjer det følge Evans en "ironic change" ved bruk av digitale kilder. Mens vi naive sjeler mener at digital publisering er ekvivalent med at man blir spredd og lest i langt større grad enn gjennom en strengt økonomisk regulert trykt publisering, viser Evans at det er det motsatte som skjer innen forskningens verden.

Evans baserer sine konklusjoner på en undersøkelse av utviklingen i bruk av sitater i vitenskapelige arbeider i perioden 1945-2005 med basis i 50 millioner artikler. Han har vært spesielt opptatt av forandringer i siteringsmønster etter 1998 som han fastsetter som det året hvor digitale artikler har fått et rimelig volum og deretter vokser kraftig. Artikkelen krever god statistisk og matematisk bakgrunn for å bli lest med fullt utbytte, men de sentrale konklusjonene er lett forståelige:

- når flere artikler blir tilgjengelig digitalt, blir færre lest – enn tidligere
- når flere artikler blir tilgjengelig digitalt, siterer forskere fra færre og ferskere artikler - enn tidligere
- når flere tidsskrifter går online, siteres det fra færre tidsskrifter - enn tidligere
- når tidsskriftene digitaliserer eldre årganger, bidrar det kun til å øke effektene nevnt i punktene 1 til 3

Dette mønsteret er uavhengig av om tidsskriftene er åpent tilgjengelig (gratis) eller bundet av lisensavtaler. Evans refererer til forskning på forskeres informasjonsadferd, som viser at forskere i dag (fortsatt) browser noen kjernetidsskrifter i trykt eventuelt i digital form. Deretter blir interessante artikler gjennomlest i trykt form. Ytterligere søk etter informasjon foregår imidlertid nesten utelukket i det digitale, hvor man også følger siteringer og linker.

Minste motstands vei

Evans forklarer sine funn med hyperlinkingen, som setter forskere med sammenfallende vurderinger og interesser hurtig i kontakt med hverandre, med konsekvens at avvikende synspunkter ikke finner grobunn eller blir oversett. Tidligere forankret forskere i større grad sin forskning i både nyere og eldre artikler, "tvunget" som de var til å lese igjennom trykte tidsskrifter og referatorganer. I dette arbeidet fant forskere mer varierte og relevante synspunkter som baserte videre arbeid på.

Dagens teknologi bidrar til at forskningsmessig consensus oppnås raskere, mener Evans. Det er for øvrig i tråd med hva pedagoger vet om læring: Den som lærer velger normalt letteste motstands vei. Internet er en digital tilrettelegging for dette veivalget, og forsterker vår tilbøyelighet til å gå utenom og dermed slippe brysom læring og analyse. Det som ikke er lett tilgjengelig er ikke lenger relevant. Den "lange halen" som mange mener blir bedre synlig i det digitale, lever tvert

imot i et tiltagende mørke, skal vi tro Evans.

Ubehagelige funn

Evans mener også at hans forskning viser at den trykte katalogens mangel på god emneindeksing (og det gjelder vel også den digitale katalogen) nettopp bidro til at forskere tidligere kom over mange interessante eldre artikler når de arbeidet seg gjennom det ene trykte tidsskriftet etter det andre. Digital publisering har laget veier rundt denne "hindringen", og følgelig snevres forskningen inn.

Evans er forsiktig med å postulere at hans funn er ubehagelige selv om tittelen på artikkelen indikerer dette: "Electronic Publication and the Narrowing of Science and Scholarship". Derimot avslutter han ganske friskt og gjenkjennelig for oss som arbeider ved høyskoler og universiteter når han hevder at dagens studenter gjenspeiler dette skiftet. Utdannelsen deres er blitt kortere (raskere), deres temaer er mer spesialiserte og oppgaver og avhandlinger ligner mer en samling artikler framfor en reell dissertas.

God læring må basere seg på at det eksisterer mange oppfatninger, men krever da større egensats for å komme fram til et selvstendig standpunkt. Med Internet for hånden blir læring og kunnskapsutvikling preget av rask tilslutning og kopiering av fremherskende innsikt. At forskningsartikler i økende grad dokumenterer reproduksjon av viten er intet nytt, og at studenters læringsarbeid følger samme trend er neppe nytt for lærere

Spis av kunn-
skapens tre
– og bli dum?

ved høyskoler og universiteter – selv her i landet.

Kanskje vi bibliotekfolk også burde være noe mer differensierte i vår lovprisning av digital utvikling. Noen må tørre å identifisere utviklingens problematiske og uforutsette sider. De finnes. Et enkelt spørsmål tvinger seg fram: Er det gitt at digitalisering av "alt" har den effekten vi tror?

Tidsskriftet Science er litt i tøffeste laget å trenge inn i for undertegnede, men jeg håper noen av våre bibliotekforskere kunne se i samme retning som Evans og hans kollegaer. Det er et interessant scenario han trekker opp. Og det har konsekvenser for bibliotekene framover.

Nettet gjør oss dumme?

Mens vi venter på hva våre egne forskere mener om Evans arbeid, får vi hygge oss med Google og alt man kan komme over der. Rett før artikkelen til Evans dukket opp, kom jeg over en sak på Britannica Blog som jeg likte, men som teknologifikserte digitale miljøer neppe ville bidra til

consensus om. Det handlet om en bekjennelse av en viss Nicholas Carr, publisert i The Atlantic Monthly med tittelen "Is Google Making Us Stupid?". Carr hevder at vi snart ser slutten på lesning, tenkning og endelig slutten på vår egen kultur takket være måten Internet har endret hvordan vi lærer, samhandler og uttrykker oss. For så vidt en tanke Evans er inne på men uttrykt i mer forskningsmessig språkdrakt.

Carr, som bokstavelig talt har tilbrakt sine beste år på Internet, starter med en personlig bekjennelse som jeg siterer på originalspråket:

"Over the past few years I've had an uncomfortable sense that someone, or something, has been tinkering with my brain, remapping the neural circuitry, reprogramming the memory. My mind isn't going—so far as I can tell—but it's changing. I'm not thinking the way I used to think. I can feel it most strongly when I'm reading. Immersing myself in a book or a lengthy article used

to be easy. My mind would get caught up in the narrative or the turns of the argument, and I'd spend hours strolling through long stretches of prose. That's rarely the case anymore. Now my concentration often starts to drift after two or three pages. I get fidgety, lose the thread, begin looking for something else to do. I feel as if I'm always dragging my wayward brain back to the text. The deep reading that used to come naturally has become a struggle."

Carr legger hele skylda på internet for sin egen miserable tilstand. Tilhengere og motstandere diskuterer "pasienten" på Britannica Blog. Diagnosene er varierte og delvis spissformulerte. Alt fra at han tar helt feil, til at han ikke kunne vente noe annet slik han har hengitt seg til PC-skjermen og internet.

Jeg anbefaler at dere snarest går inn på denne bloggen og leser videre. Min artikkel har nemlig allerede blitt altfor lang i følge nyere forskning.

Akademiker i skranken?

Biblioteket går inn i opplevelsessamfunnet og ut på nettet. Det krever en ny forståelse av hva et bibliotek er.

I Danmark er den rene profesjonsutdanning avløst av en bredere akademisk utdanning, som stemmer mer med det arbeidslandskapet studentene skal ut i. Denne utviklingen har vært nødvendig fordi bibliotek- og informasjonssektoren har blitt mye mer kompleks enn før, mener de tre universitetslektorene fra Danmarks Biblioteksskole som har benket seg ned sammen med Bok og Biblioteks utsendte: Henrik Jochumsen, Jack Andersen og Casper Hvenegaard Rasmussen.

Bibliotekarisk misnøye

Den nye utdanningen var også nødvendig for å få ned arbeidsløsheten blant bibliotekarer. På slutten av 80-tallet hendte det at mindre enn halvparten av et kull fikk jobb. I hvilken grad skulle man utdanne bibliotekarer til arbeidsløshet, var et politisk spørsmål.

- Tidligere jobbet det nesten bare bibliotekarer i bibliotekene. I dag er det behov for en rekke kompetanser i bibliotekene, for eksempel IT, økonomi, administrasjon og mediekunnskap, sier Andersen.

- *Hvordan opplever bibliotekarer generelt det, som en trussel eller en berikelse?*

- Jeg har hørt at mange faktisk ser på det med misnøye og skepsis. På et møte i Bibliotekarforbundet skal visstnok en ha sagt at "nå står det også en aka-

demiker i skranken", sier Rasmussen. - Det er jo ganske synd hvis det er en gjengs oppfatning. En blanding av flere profesjoner bør være en berikelse og noe som gir arbeidet en annen dynamikk.

- Til neste år vil det starte en ny utdanning for bibliotek- og informasjonsfag ved Syddansk Universitet på Fyn. Det vil bli en konkurrent til Danmarks Biblioteksskole. Det nytter ikke lenger å tviholde på sitt tradisjonelle monopol.

Sosiologisk og medieteoretisk blikk

- *Kan dere si litt om den røde tråden i deres forskning?*

- Casper og jeg har gjort en del prosjekter sammen, hvor vi har satt et sosiologisk blikk på folkebibliotekene, sier Jochumsen. De har blant annet sett på brukernes forhold til biblioteket – og omvendt bibliotekarenes forhold til brukerne. Hva er det for mønstre som endrer seg i samfunnet, institusjonen og blant brukerne?

- *Hva slags nytte har dette for biblioteksektoren?*

- Kunnskap om brukeren, kvitterer Rasmussen. - Vi er i ferd med å få en ny type bruker som ikke lenger står med senket blikk og spør, men i stedet stiller krav til både biblioteket og de ansatte. Det henger sammen med blant annet at brukerne har bedre økonomi, mer utdanning, mer kulturell kapital. Det setter brukerne bedre i stand til å velge

alternativer til bibliotekene, dermed er bibliotekene kommet i en ny konkurransesituasjon.

- Det er ikke lenger nok at bibliotekene bare er der. De må gjøre samfunnet og brukerne oppmerksomme på at de faktisk er der og hva de har å tilby, legger Jochumsen til.

- Min tilnærming er en blanding av sosiologisk og medieteoretisk, sier Andersen. - Jeg er interessert i de begrepene vi bruker når vi vil forstå kunnskaps-samfunnet. Det har vært forsket mye på det tradisjonelle kunnskapssamfunnet. Nå trenger vi begreper om det nye kunnskaps-samfunnet, hvor de digitale mediene og en ny informasjonsatferd er i ferd med å bre seg.

- De nye digitale mediene har en annen karakter enn tradisjonelle bøker og tidsskrifter. Hva betyr wikipedia som kulturell form for vår forståelse av hvordan kunnskap blir til? Hva skjer når bibliotekfunksjonen "flyttes ut på nettet", hvordan opprettholdes en kulturell bibliotekidentitet på nettet? Dette er spørsmål vi er nødt til å bli mer bevisste på i årene som kommer.

Ut på nett – og bort?

- *Ut på nettet - da forsvinner den sosiale møteplassen?*

- Det kommer an på hvordan man ser det. I Danmark har vi nettstedet litteratursiden.dk, som er et spennende møtested for litteraturinteresserte. Det er ikke

Akademiseringen er en nødvendighet og en berikelse, mener (fra venstre) Casper Hvenegaard Rasmussen, Henrik Jochumsen og Jack Andersen, som er universitetslektorer ved Danmarks Biblioteksskole.

et fysisk sted, men likevel et sted hvor folk møtes, chatter, mailer og opplever litteratur sammen. Dette er bare en begynnelse på den utviklingen vi står midt oppi, sier Andersen.

- Hvordan fremtiden blir er selvsagt vanskelig å si, mener Jochumsen. - Hvis noen spurte for 15 år siden hvor mange biblioteker vi ville ha i 2008, ville mange svare "nesten ingen" – fordi biblioteksektoren vil bli papirløs og digital. Det er feil. Det legges riktig nok ned en del små biblioteker, men vi har heller aldri sett maken til storslått bibliotekbygging. Det er store byggeplaner i Århus, København, Stockholm, Oslo og Amsterdam. Det bygges moderne mellomstore biblioteker en rekke steder. Det er fristende å snakke om en renessanse for det fysiske biblioteket.

- Samtidig vil det nye fysiske biblioteket være noe annet enn det tradisjonelle biblioteket. Biblioteket er i ferd med å få status som sosialt ikon, som skal trekke turister og generere aktiviteter langt ut over de tradisjonelle. Biblioteket befinner seg i opplevelsessamfunnet og er i sterk

konkurrans med andre leverandører av kunnskap og informasjon. Biblioteket må hele tiden reflektere over sin nye funksjon for ikke å havne i en bakevje, sier Rasmussen.

Forskning og praksis

Bibliotekforskningens forhold til praksisfeltet kan iblant oppleves som et dilemma, mener forskerne. På den ene siden har man kravet om å formidle forskningen til biblioteksektoren, på den annen side kravet om vitenskapelig publisering som kan gi poeng og dermed tilgang til offentlige forskningsmidler.

- Det paradoksale er at jo mer krediterende vår forskning er, jo mindre blir den lest av folk ute i sektoren, sier Jochumsen.

- Skal dere kun forske på det sektoren vil ha?

- Det er gjort undersøkelser som spør hva slags forskning man vil ha ute i biblioteksektoren. En fellesnevner for svarene er at man ønsker løsningsorientert og nokså kortsiktig forskning. Iblant også forskning som støtter opp under visse politiske argumenter, sier Rasmussen.

- Men det ville gitt en altfor

snever forskning. Iblant må vi sette et kritisk lys på praksis eller dansk bibliotekpolitikk. De siste årene har for eksempel i stor grad har vært preget av tall på besøk og tall på utlån. I iveren etter å tilfredsstille politikernes tørst etter tall, vil det normative grunnlaget kunne forsvinne. Hva slags verdier ligger i bunnen når alt blir svært markedsorientert? Slike ubehagelige spørsmål er vi som forskere nødt til å stille, sier Jochumsen.

- Hvordan blir biblioteket i fremtiden?

Vi skal verken holde fast ved det tradisjonelle boktempelet, heller gå i retning av å bli fritidsklubb eller butikk. Det må finnes en tredje vei. Det finnes spennende tiltak på Jylland hvor biblioteket ikke tar utgangspunkt i medier, men de tradisjonelle verdiene og aktivitetene biblioteket alltid har støttet opp under: lesing, opplevelse, læring. Da har man et annet utgangspunkt for å utnytte bibliotekets fysiske lokaler. Jeg sier ikke at de har funnet fasiten på Jylland, men de peker ut en ny kurs, og den er meget spennende, sier Rasmussen.

Et solid forskningsfelt

– Vi skal ikke alltid kreve kortsiktige resultater av forskningen. Tvert i mot har mye av den meste spennende forskningen et langsiktig perspektiv og er en del av biblioteksektorens selvrefleksjon, sier dosent Olof Sundin ved Lunds universitet.

» Som forsker er Sundin interessert i brukerperspektivet - hvordan mennesker forholder seg til dokumenter ut i fra sine egne perspektiv. Doktorgraden hans handlet om hvordan sykepleierne brukte informasjon og faglitteratur i sin utdanning.

- *Hva gjorde du?*

- Jeg gikk historisk til verks og leste meg opp på sykepleiernes eget fagtidsskrift. Hva ble det skrevet her om fag- og lærebøker, databaser og så videre? Hvilke holdninger til fag- og forskningslitteratur kom fram? Parallelt besøkte jeg en rekke sykepleiere på deres arbeidsplasser og gjorde kvalitative intervjuer.

- *Hadde du noen spesiell vinkling?*

- Ett utgangspunkt var dette: Blant forskere og i bibliotekmiljøer finnes det en slags overtro på at det vi jobber med, enten det er tidsskrifter eller databaser, kommer til å forandre verden – for å sette det på spissen. Samtidig finnes det studier som sier at en stor del vitenskapelige artikler aldri blir lest.

- Min innfallsvinkel var å se kritisk på dette. Hvordan fungerer fag- og forskningslitteratur i praksis, i yrkeslivet. Jeg fant i denne studien, og har utviklet det senere, at naturligvis har

bøker og andre kunnskapskilder en konkret betydning i en utdanning. Men den er også et viktig redskap som kan brukes til å hevde et yrkes profesjonalisering.

- *Hva sikter du til her?*

- Et eksempel er at en sykepleier skal argumentere for et syn i forhold til en lege eller foreslå en omorganisering i avdeling. Da nytter det ikke å si at "jeg mener ditt eller datt". Da er det en stor fordel å kunne vise til forskning innenfor sitt fag. Det gir meningene – og profesjonen – større tyngde. I tillegg til å formidle kunnskap, blir dermed litteratur et redskap i forhold til andre yrkesgrupper. Disse sosiale sidene ved litteraturen, er ikke det vi tenker på i første omgang.

Digital utfordring

For tiden er Sundin i gang med et prosjekt, EXAKT, der temaet er hvordan den digitale utviklingen endrer forutsetningene for læring og informasjonssøking. Feltstudiet foregår blant gymnaselever. Kort: Der bibliotek og skoler tidligere sørget for at elevene fikk en bestemt litteratur, søker elevene i større grad informasjon selv på internett til sine prosjektarbeider.

- Hovedforskjellen på web-2.0-verktøy som Wikipedia og blogger og tradisjonelle medier, er

at forfatterne i slike medier ikke trenger å ha noen formelle kvalifikasjoner i det området de skriver innenfor. Det medfører at den kvalitetskontrollen som tidligere foregikk på forhånd, for eksempel av forlagenes redaktører og konsulenter, i dag foretas etter publisering av brukerne, sier Sundin.

Han spør videre: Når de gamle faglige kvalitetsmekanismene kobles ut, hvordan påvirker det forutsetningene for kildekritiske resonnementer både i web 2.0-miljøer og i forbindelse med læring i skolen?

- Analysen er ikke ferdig, så det er vanskelig å gi trekke presise konklusjoner. Men mye tyder på at mange av elevene vi har studert, er seg bevisst problematikken, og bruker gjerne for eksempel Wikipedia som en første inngang til et tema de skal jobbe med.

Relevans

- *Må bibliotekforskning alltid være det som kalles anvendt forskning?*

- Det er ikke så enkelt at forskning A alltid må eller skal føre til endring B i praksisfeltet. Det er viktig å skille mellom kortsiktige og langsiktige virkninger. De kortsiktige prosjektene kan være utviklingsprosjekter som handler om å forbedre en katalog ved visse justeringer, eller sette i gang

en automatiseringsprosess i et bibliotek. Denne typen prosjekter gjør man best ute i biblioteksektoren. Det handler ikke om forskning, sier Sundin.

- På den annen side finnes det prosjekter som krever de ressursene og de forutsetningene man har ved et universitet. Her er perspektivet gjerne et annet, og kravet om umiddelbar konsekvens for praksis er ikke så tydelig. Det foregår forskjellig kunnskapsproduksjon i et bibliotek og ved et universitet. Den ene er ikke dårligere enn den andre, men de er forskjellige.

- *Hva med doktorgraden din, hvilken nytteverdi har den?*

- Den var ikke først og fremst motivert ut i fra et krav om umiddelbare nytte. Prosjektet handler om å se på deler av bibliotek- og informasjonssektoren med kritiske briller. Etter avlagt grad snakket jeg om prosjektet med mange sykepleiere, både under utdanning og i jobb. Jeg merket stor interesse. Hvis dette har gitt en økt selvrefleksjon i forhold til bruk av informasjon og kunnskapsmedier, ja, da har prosjektet oppnådd en god effekt.

- Samtidig håper jeg resultatene kan gi bibliotekarene bedre kunnskap om brukerne og brukeradferd. Bibliotekarene innenfor helsesektoren har vært mer vant til å betjene for eksempel leger. Så viser det seg at også sykepleiere har behov for forskningslitteratur og har ulike måter å bruke den på. Dette gir bibliotekarene økt innsikt og kunnskap om en virkelig stor yrkesgruppe.

Langsiktig og kritisk

- Når vi ser på hvilken forskning som har lettest for å tiltrekke seg offentlige forskningsmidler, er det faktisk den langsiktige bibliotek- og informasjonsvitenskapelige forskningen, altså den

forskningen som tar opp de større kritiske og analytiske temaene, forteller Sundin. - Jeg tror det er viktig at vi holder fast ved at denne forskningen er viktig. Den er en del av yrkets selvrefleksjon og brekkstenger. Å hele tiden kreve "umiddelbar avkastning", vil gi en dårlig forskning.

- *Noen vil spørre: Er bibliotek- og informasjonsvitenskapelig forskning bare en samlepost for andre tradisjonelle fag. Litt sosiologi, litt IT, litt pedagogikk, litt filosofi – og vips har man et nytt forskningsfag?*

- Slik er det veldig ofte. De fleste fag og forskningsfelt låner fra hverandre. Sosiologien låner til litteraturvitenskapen, kjemien låner til botanikken, matematikken låner til alle naturvitenskapene og så videre. Det er ikke noe spesielt for bibliotek- og informasjonsvitenskap. Tvert i mot, det er det som gjør forskningen

- Når vi ser på hvilken forskning som har lettest for å tiltrekke seg offentlige forskningsmidler, er det faktisk den langsiktige bibliotek- og informasjonsvitenskapelige forskningen, altså den forskningen som tar opp de større kritiske og analytiske temaene, sier Olof Sundin.

spennende, det at vi kan se på våre vante forestillinger eller vår praksis gjennom ulike teoretiske briller, avslutter Olof Sundin.

Bred akademisering:

Akademiseringen av biblioteksektoren har kommet et godt stykke lenger i Sverige enn både i Norge og Danmark, og strukturen på utdanningen er ganske annerledes. Veldig grovt kan man si at fram til 1972, hadde man i Sverige to forskjellige utdanningstilbud som førte til henholdsvis folkebibliotekar og fag- og forskningsbibliotekar. I 1972 ble bibliotekskolen i Borås etablert, og fikk en monopolstilling tilsvarende den som da fantes i Norge og i København og Ålborg.

I dag er bildet et annet. I første halvdel av 1990-tallet ble det etablert professorater innenfor bibliotek- og informasjonsfag, og det kom en universitets og høyskolereform som gjorde det mulig starte en rekke tilbud på forskjellige universiteter og høyskoler, til dels med nokså forskjellig profil. Ved Lunds universitet, for eksempel, har utdanningen en utpreget humanistisk-samfunnsvitenskapelig profil, blant annet ved at den er samlokalisert med institutter for id- og kunnskapshistorie og ligger ved det som tilsvarer Det humanistiske fakultetet i Norge.

Ved Lunds universitet (bildet) har man i år etablert et masterprogram i innenfor ABM-sektoren. Programmet gr over to år og krever at man tidligere har en kandidateksamen (tre år).

Planlegger digitalt verdensbibliotek

» Prototypen på en nettportal med et verdensomspennende digitalt bibliotek, noe som ble varslet for to år siden av FNs kulturorganisasjon UNESCO, vil bli lansert i april neste år.

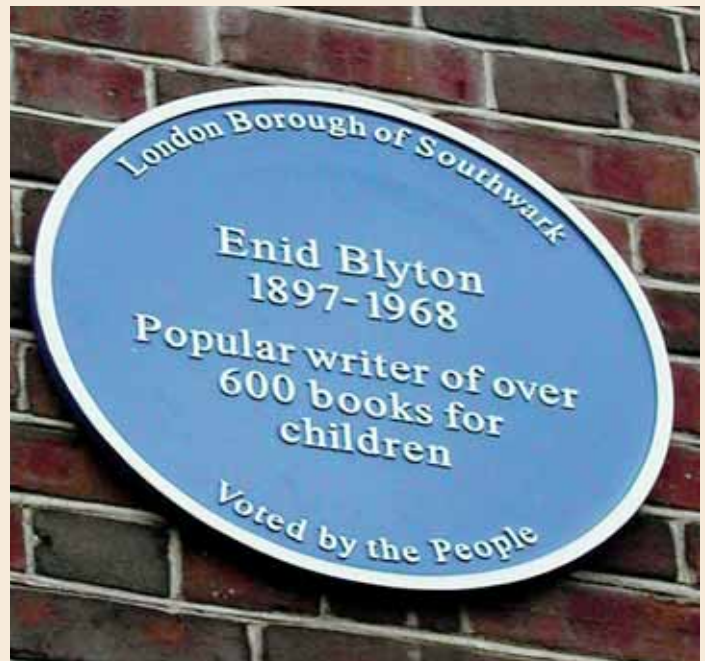
Det sier generaldirektør Vladimir Zajtsjev i det russiske nasjonalbiblioteket, ifølge den internasjonale avisutgiverorganisasjonens nyhetsblogg, SFN Blog.

Portalen vil bli et internasjonalt prosjekt, med innhold fra en rekke land. Blant samarbeidspartnerne er IFLA og Google.

Google satser på gamle aviser

» Søkemotoren Google skal legge inn flere søkbare, historiske aviser. Søkemotoren har de to siste årene arbeidet med å legge ut New York Times og Washington Post, og skal nå legge inn flere dusin andre avistitler. Blant dem er kanadiske Quebec Chronicle-Telegraph, som er Nord-Amerikas eldste eksisterende avis, og som er kommet ut i 244 år.

De historiske avisene skal ifølge nyhetsbyrået Reuters gjøres elektronisk søkbare gjennom et samarbeid med avisutgiverne.

Enid Blyton mest elsket i Storbritannia

» I Storbritannia er barnebokforfatteren Enid Blyton kåret til landets mest elskede forfatter, under en avstemning i forbindelse med den britiske Costa Book-prisen. Hun ble valgt foran blant andre J.K. Rowling og William Shakespeare.

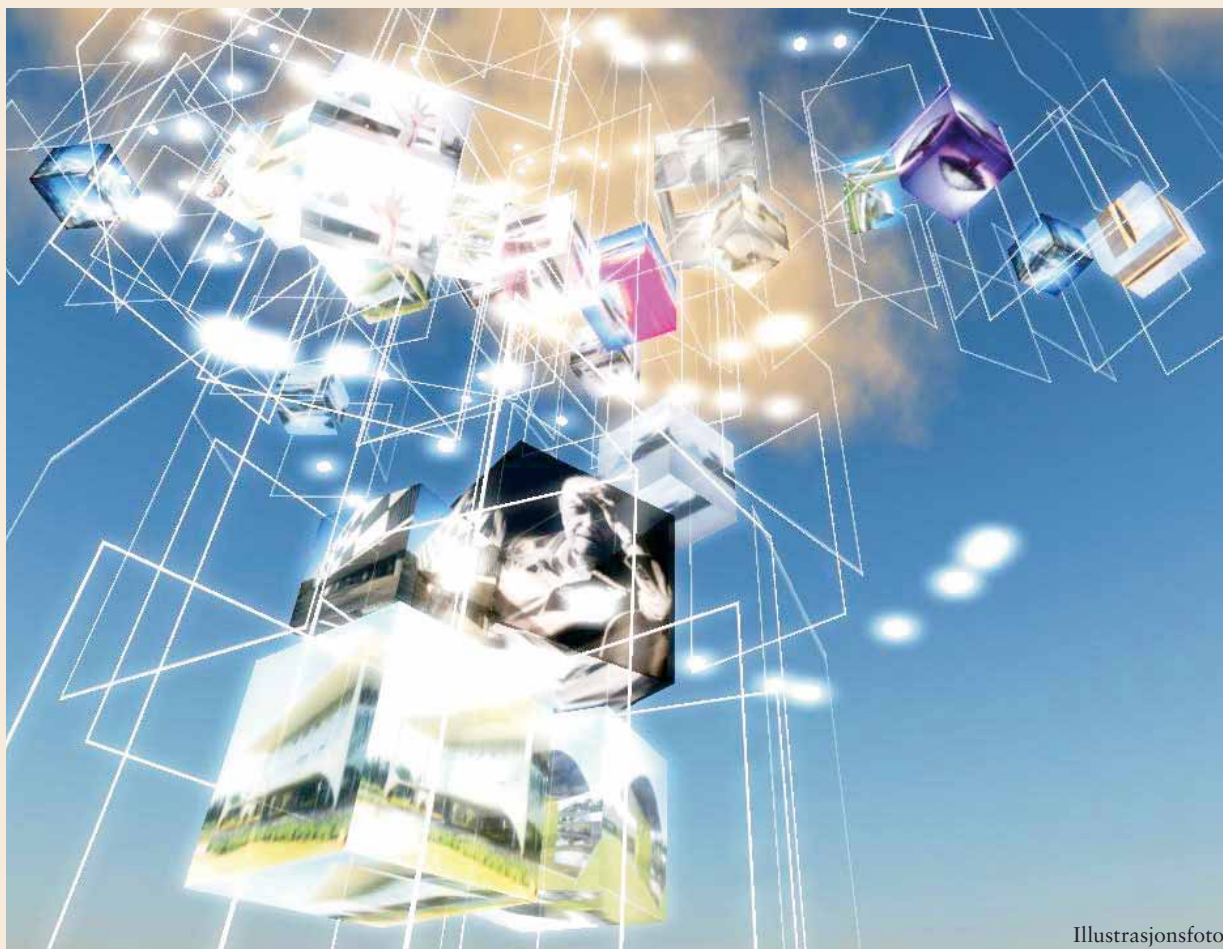
Blyton, som døde i 1968, skrev over 150 barne- og ungdomsbøker. Til tross for at hun blir beskyldt både for maskinpreget litteratur og gammeldagse kjønns- og raseholdninger, og lenge var alt annet enn populær blant britiske bibliotekarer, har hun de siste årene ifølge BBC hatt en nærmest forbløffende tilbakekomst.

Rowling vant rettssak

» Harry Potters "mor", den engelske forfatteren J. K. Rowling, har vunnet en rettssak mot det amerikanske forlaget RDR Books, som har gitt ut et eget nettleksikon om Harry Potter.

Forlaget mente at det var tale om et referanseverk, mens Rowling mente det var rent plagiat.

Dommen innebærer ifølge The Guardian et permanent forbud mot leksikonet, og forlaget må også betale en erstatning på 6750 dollar til Rowling.

Illustrasjonsfoto

Søking i flere dimensjoner

Målet med denne metoden er at den skal gjøre det lettere for brukere å se hva som er relevante søkeresultater i databasesøk.

» Informasjonsgjenfinning (information retrieval, IR) dreier seg om søk etter dokumenter, informasjon i dokumenter og metadata om dokumenter, for å oppnå økt kunnskap. En nødvendig betingelse for vellykket gjenfinning er at data er lagret og organisert på en hensiktsmessig måte. Forskningen innen IR dreier seg i stor

grad om evaluering av gjenfinningstilnærminger, -systemer og -komponenter.

Det er nesten unødvendig å presisere at gjenfinning i dag dreier seg utelukkende om digital gjenfinning. Organisering av data gjøres digitalt i *dokumentdatabaser*. Disse databasene er indeksert med termer som kan brukes i søk.

Søk kan grovt inndeles i *titelsøk* eller *emnesøk*. Målet med denne avhandlingen er å bidra til bedring av emnesøk. Emnesøk er forbundet med to problemer:

- Selv om brukere "vet" hva de er ute etter, har de problemer med å gi en tilstrekkelig presis beskrivelse av sine informasjonsbehov. Dette gjelder selv når be-

Av forsker Michael Preminger, Høgskolen i Oslo.

Preminger oppsummerer her hovedpunktene i sin nylig avlagte doktorgrad.

Tema: Forskning

skrivelsen skal gis muntlig, for eksempel til en referansebibliotekar. Dette er veldokumentert, blant annet i doktoravhandlingene til Ragnar Nordlie og Gunnhild Salvesen.

- Dataprogrammer, herunder søkeprogrammer, ofte krever at sluttbrukere kommuniserer med dem presist, men IR-systembrukere vet som oftest ikke hvordan en dokumentdatabase er indeksert.

Uexküll-tilnærmingen

Det som kalles Uexküll-tilnærmingen, og dette prosjektet, er et av mange idebidrag for å avhjelp problemene rundt emnesøk. Uexküll-tilnærmingen går ut på å presentere innholdet i en dokumentdatabase i form av tredimensjonale ordninger, hvor dokumentrepresentasjoner (kuler, firkanter eller andre grafiske objekter) er ordnet langs koordinataksler som brukere kan *navigere* langs. En slik ordning kaller vi en *scene*.

Et søk mot et Uexküll-basert system starter ved at brukeren får presentert en liste med begreper eksempelvis gjennom tre like

Figur 1: 3 like menyer med begreper

menyer (se figur 1). Disse begrepene til sammen beskriver hele dokumentbasen emnemessig. Fra denne listen velger brukeren tre begreper, som best beskriver hans informasjonsbehov. Dokumenter som er relatert til valgte begreper blir så presentert brukeren, representert ved punkter i en scene (Se figur 2).

Allerede her antar et Uexküll-

Figur 2: En scene

basert system (i større grad enn ved de fleste eksisterende gjenfinningssystemer) ansvaret for å presentere innholdet til brukeren. Istedenfor å måtte gjette hvilke nøkkelord som er brukt i indekseringen av en database, blir disse presentert for brukeren. Innstilling av søkeord er unødvendig.

Brukervennlig

Scenen som brukeren får presentert er et *tredimensjonalt rom*, hvor begrepene brukeren valgte fremstår som koordinataksler. Disse kan ses på som navngitte *retninger*. Ved å bevege seg langs en akse med navnet "Historie" vil brukeren, på sin vei, møte dokumenter som er i økende grad relatert til historie. En scene definert ved aksene "Historie", "Norge" og "Middelalderen" forventes å inneholde dokumenter relatert til ett eller flere av disse begrepene.

Et dokument om norsk historie fokusert på middelalderen, vil være plassert "høyt oppe" langs alle tre aksler. Meningen er at brukere, mens de navigerer langs aksene, betrakter dokumenter ved å la musmarkøren peke på kulene. Gjenfinning av interessante dokumenter kan skje ved å klikke på disse. Under en søkesejson kan brukere modifisere søkeomgivelsen ved å velge en ny scene. Den nye scenen kan ha ett eller to av begrepene felles med

den forrige, men kan også være helt ny. En ny scene vil antageligvis inneholde noen nye dokumenter, og muligens noen av de "gamle" dokumenter annerledes lokalisert enn i den forrige scenen.

En slik ordning krever at termer og dokumenter er organisert på en bestemt måte. Det finnes forskjellige organiseringsmåter som kan støtte en slik form for gjenfinning, og alle har sine egenskaper, fordeler og ulemper.

Evaluering

Før et nytt system tas i bruk må den evalueres. I vårt tilfelle må evalueringen gjelde både selve tilnærmingen (som er ny), og evt. også prototyper basert på den. Prosjektet gjelder evalueringen av tilnærmingen som sådan. Et hvilket som helst system som implementerer tilnærmingen vil ha to hovedkomponenter:

Dataorganiseringen. Som allerede forklart må denne støtte den angitte gjenfinningsformen, *brukergrensesnittet*. Prosjektet fokuserer på evaluering av forskjellige *dataorganiseringer*.

Evaluering innen gjenfinningsforskning er delt inn i *systemorientert* og *brukerorientert* evaluering. Systemorientert evaluering ser på tekniske aspekter ved gjenfinningen. Som oftest fokuseres det på samsvar mellom spørsmåls- og dokumentrepresentasjoner. Systemevaluering har relativt lange tradisjoner og er forbundet med velprøvde evalueringsmodeller. Her brukes ofte metoder hentet fra matematikk og informatikk.

Brukerevaluering er yngre, og ser også på brukersiden av evalu-

eringen. Den prøver for eksempel å analysere forskjellige brukergrupper og forskjellige situasjoner som kan påvirke søket (for eksempel typer arbeidsoppgaver søket inngår i, forandringer i brukerens informasjonsbehov og andre påvirkninger). Her er det et større innslag av samfunnsvitenskapelige metoder som brukes. I dette prosjektet brukes metoder innen systemevaluering, anvendt på organisering av dokumenter og indekstermer i flerdimensjonale vektorrom.

Dataorganiseringene som vurderes i dette prosjektet er laget ved statistisk analyse av en dokumentsamling. En slik analyse resulterer i et *flerdimensjonalt vektorrom*. Slike metoder er for eksempel faktoranalyse (kjent fra psykologi, biologi og andre fagfelt). Slike metoder forklarer et stort datamateriale med mange variabler gjennom et mindre antall *latente variabler*, uttrykt som koordinataksler. Våre *begreper* (se figur 1) er slike latente variabler.

Det finnes forskjellige metoder som kan organisere dokumentdata på denne måten. Vektorrom kan genereres ved forskjellige algoritmer, i forskjellige antall dimensjoner (antall begreper), og kan *roteres* på forskjellige måter. En rotasjon betyr at vi dreier aksesystemet slik at dokumenter er assosiert med færre akser (typisk en), mens vi beholder dokumentenes innbyrdes plassering i forhold til hverandre.

Alle disse forandringene påvirker kvaliteten på koordinataksene og dermed gjenfinningen. Slike metoder er tidligere brukt i IR, men i disse prosjektene (med få unntak) ble koordinataksene ignorert, og bare plassering av dokumenter i forhold til hverandre og i forhold til søkespørsmål ble betraktet. For eksempel ble et

søkespørsmål representert som et dokument i samme rom (såkalt kvasidokument), og dokumenter som lå nærmest dette ble rangert høyest i søkeresultatet. Ideen bak Uexküll er, med lignende metoder, å bruke også koordinataksene i gjenfinning.

Cranfield-modellen

Prosjektet søker å bruke den mest kjente evalueringsmodellen fra systemorientert evaluering, Cranfield-modellen, for å teste kvaliteten på dataorganiseringen. Cranfield-modellen bruker en testdatabase av dokumenter, og et antall testspørsmål. For hvert testspørsmål er det noen dokumenter som er, av fagespørter, vurdert relevante ("fullstendighetsbasen"). Et system testes ved at et testspørsmål sendes til det, og den rangerte listen systemet genererer som respons, sammenholdes med fullstendighetsbasen. Samsvaret evalueres med noen mål. De vanligste målene er *presisjon* og *fullstendighet*. I dette prosjektet er et system det samme som en dataorganisering.

- Vi bruker testspørsmålene fra en testsamling for å *simulere* hvordan et informasjonsbehov omsettes til en interaksjon (vi minner om at vi ikke har et brukergrensesnitt og heller ingen brukere).

- Vi lar et dataprogram velge akser for oss fra dataorganiseringen, basert på et testspørsmål, som om programmet var en sluttbruker med testspørsmålet som informasjonsbehov.

- For hvert testspørsmål genereres det en resultatscene basert på dataorganiseringen som testes. Resultatscenen evalueres så i samsvar med Cranfield-modellen.

To problemer må løses i forkant av en slik øvelse:

- Cranfield modellen krever en rangert liste, som en Uexküllscene ikke er. Her bruker vi en modell (som vi kaller en lokaliseringmodell) for å "oversette" en tredimensjonal scene til en rangert liste.

- I visuell gjenfinning er ikke bare rekkefølgen på dokumentene, men også synligheten, separeringen av relevante fra ikke relevante dokumenter, viktig. For å måle sistnevnte aspektet må vi utvide Cranfield-modellen med noen mål som bruker koordinatverdiene dokumentene har langs aksene for å evaluere plasseringen av relevante dokumenter i scenen.

Resultater

Prosjektet har anvendt den mest kjente testdatabasen innen IR, Cranfield-databasen (den første som Cranfield-modellen ble anvendt på). Databasen ble analysert og organisert som et vektorrom i forskjellige antall dimensjoner, både roterte og ikke roterte. Resultatene tyder på at roterte organisasjoner gir langt bedre gjenfinning, enn "uroterte" organisasjoner, samtidig som økt dimensjonalitet lønner seg inntil en viss grad.

Dette er et "forventet" utfall, i og med at roterte organisasjoner er, nesten per definisjon lettere tolkbare enn ikke roterte organisasjoner, og økt dimensjonalitet (inntil en viss grense) har gitt bedre gjenfinning også i tidligere prosjekter som er omtalt her. Kombinasjonen av de to, og den empiriske tallfestingen av forbedringen, er derimot nye.

Samsvaret mellom resultatene og det "forventede" utfallet tyder på at ideen er liv laga. Det gjenstår allikevel mye før ideen omsettes i et fungerende system.

I flere land har det vært eksperimentert med videreutvikling av folkebiblioteket, i en bydel i London har man opprettet det som kalles Idea Store. Idea Store er sentralt plasserte institusjoner med gode åpningstider, bredere tilbud – sosiale aktiviteter og lærings-tilbud – og som har vist seg å appellere bredere enn de klassiske folkebibliotekene. De ble etablert som resultater av en undersøkelse av hva folk i bydelen ville ha. Prosjektet viser at eksperimentering gir resultater, at involvering av befolkningen gir retning på endringen og at mer urban lokalisering gir økt besøk.

Nye roller for folkebiblioteket?

Tunge trekk ved samfunnsutviklingen gjør at folkebiblioteket kan og bør redefinere sin eksistensbegrunnelse.

» Den digitale utviklingen gjør at folkebibliotekenes opprinnelige funksjon og legitimeringsgrunnlag endres. Opprinnelig var tilgangen til gratis tekster (for det meste bøker) ment å ha en demokratiserende rolle, og ikke minst bidra til at det generelle nivået på sam-

funnets kunnskapsbase ble bedre. Rent nyttemessige var folkebiblioteket som ide godt fundert i 1800-tallets allmenne moderniseringstanke. Den moralske og politiske motivasjonen var også innvevet i de rådende ideene om samfunnsengasjerte borgere og ble pleiet av de som holdt resul-

tatlikhet fram som selve målet, og de som var mest opptatt av sjanselikheter. Ergo favnet ideen om folkebiblioteket både venstre og høyresiden.

Stedet karakter. Dette feltet endres når bøker trykkes på papir blir et medium med fallende rele-

Av stipendiat
Erling Dokk
Holm, Arkitekt-
høgskolen

vans. De opprinnelige intensjoner om å gi befolkningen et stort gratis tilfang av tekster, kan nå frikobles fra den fysiske strukturen biblioteket utgjør. Det norske samfunnet kan legge ned alle sine folkebiblioteker og heller gi den enkelte en eller annen form for digital tilgang på gratis tekster. Denne løsningen er ikke spesielt god, ganske enkelt fordi et bibliotek er så mye mer.

Det er åpenbart for de aller fleste at et folkebibliotek ikke bare er et sted for gratis tilgang på tekster, men også et sted å lese, et stede å lære, et sted å snuse rundt i nysgjerrighet. Men det er også noe utenfor denne læringskonteksten, et bibliotek er også en bygning, og et bygg som har omgivelser, med andre ord er et bibliotek også et sted. Dette trekket ved biblioteket er underkommunisert, underforstått og for lite forsket på.

Forskningsprosjektet PLACE er et eksempel på et arbeid som ønsker å se på hvordan bibliotekene også er arenaer for sosial liv og kulturbyggende aktiviteter. PLACE har flere siktemål. Ett er å se på hvordan folkebiblioteket kan fungere som en fasilitator for den kritiske massen som skal til for å bygge tverrkulturell kommunikasjon som kan gi innbyggerne redskaper for å delta i demokratiske prosesser. Et annet er å se på hvordan folkebibliotekene kan være møteplasser som gjødsler sosial kapital.

Urbant. Prosjektet vil identifisere de sosiale og kulturelle egenskapene ved folkebiblioteket som sted, og se hvordan et slik spesifikt sted fungerer i sin kontekst. Det betyr å undersøke hvilken rolle det har i hverdagslivet til de som sogner til et folkebibliotek. Det betyr å se hvordan det brukes, til hverdag og fest, hvordan det vurderes av innbyggerne, om

det bygger tillit mellom folk, om det fungerer som brobygger og integreringsmekanisme.

Selv om prosjektet så vidt har startet, har vi visse funn, gjennomføringen av en spørreundersøkelse, gitt oss en del interessante data. De peker entydig i retning av at biblioteket brukes til mye mer enn boklån, omlag 50 prosent av de som bruker biblioteket låner ikke bøker der. De bruker det for å lese aviser, orientere seg, treffe venner. Noen utvikler også nye bekjenskaper mellom reolene og har opplevd at biblioteket har gitt dem et nytt nettverk.

Sentral plassering. Vi kan observere at folkebibliotek som er plassert sentralt i byer, som har store nok lokaler og gode åpningstider, ser ut til å bli viktige i folks liv. Det vi bør gjøre fremover er å identifisere de ulike egenskapene ved bibliotekene og lære oss å avkode dem, og se hvilken funksjon de har i bylivet. Slik håper vi at PLACE skal gi oss verdifull informasjon som kan benyttes ikke bare til å forstå hvordan folkebiblioteket i dag brukes, men også hva som skal til for at nye bibliotek blir gode og relevante.

Koblingene utover. Denne typen forskning bør heller ikke frikobles fra bibliotekets rolle som læringsarena. Vi har i dag en rekke undersøkelser, som SSBs kulturstatistikk og kulturbarometer som med jevne mellomrom ser på bruken av bibliotekene, og vi har en omfattende norsk og internasjonal forskning på bibliotekets rolle som arena for kunnskapstilegnelse. Men det er fortsatt mye vi ikke vet, både fordi samfunnet endrer seg hele tiden, og fordi det blir mulig å se nye problemstillinger og utfordringer.

Viktig å tenke nytt, mener Erling Dokk Holm.

Nye brukergrupper vil foresempel ha andre behov, og økt bruk av informasjonsteknologi gjør at selve forestillingen om hva som er en bok endres mm. Det vesentlige er at de foretas forskningsinnsatser som belyser hvordan folkebibliotekene kan øke sin innsats i samfunnets samlede kunnskapsbase og ikke minst hvordan biblioteket kan bli mer sentralt i det vi med et vagt begrep kan kalle allmenn dannelse.

Avgjørende år. Folkebiblioteket kan hvis det leser terrenget godt, være i stand til å bli en enda mer sentral institusjon i det 21 århundre enn det var i det forrige. Ved å utvide rammene for hvordan et folkebibliotek kan forstås, ved å se at det ikke bare er et sted for kunnskap, men også et sted for sosiale og kulturelle praksiser med effekt langt ut over den enkeltes brukers egne erfaringer, kan bibliotekene bli i stand til å forme sin egen framtid. Både fag- og folkebibliotekene kan ved å være aktive og informerte om samfunnets endringer bli i stand til å gi seg selv roller som er vesentlige i et samfunn preget av økende innslag av etniske minoriteter, økende forskjeller både kulturelt og økonomisk, befolkningsvekst, stadig flere eldre, digitalisering og markant urbanisering.

Derfor er forskning på bibliotekfeltet så viktig, og derfor bør vi som driver med det også levere resultater som er praktisk operasjonaliserbare.

Forskning mot 2020

Bibliotekforskernes største og viktigste oppgave akkurat nå er å sørge for at samspillet mellom teori og praksis fungerer.

» Det betyr å sørge for tett kontakt og heftige samtaler mellom bibliotekarene, på den ene siden, og de som driver forsknings- og utviklingsarbeid om bibliotek, på den andre. Praksis alene er blind. Teori alene påvirker ikke praktikerne.

Hvis norsk bibliotekforskning skal ha en strategi, må den forankres i praksisfeltet. Vi må ta stilling til bibliotekfeltets behov i forhold til samfunnet før vi kan samle forskningsressursene om

et fåtall sentrale oppgaver.

I dag minner mye bibliotekforskning om et lappeteppe av lokale interesser. I fjor var jeg med på et bredt anlagt forsøk på å lage en felles nordisk plattform for folkebibliotekforskning. Møtene viste hvor splittede forskerne selv var. Ideologi, metodikk og faglig tilnærming sprikte i alle mulige retninger.

Forskningens oppgaver. Forskningsstrategiene må ta stilling til bibliotekenes situasjon i framtidens samfunn. Vi må mene noe om hvilke problemer som skal løses før vi kan si noe fornuftig om hva slags forskning vi bør satse på. Miljøet har større behov for fagdebatt enn for fasiter. Men skal det bli debatt, må vi snakke høyt, klart og tydelig.

De tunge trendene kan beskrives slik: Samfunnsutviklingen i årene 2000 til 2020 blir grunnleggende preget av overgangen fra industri til kunnskap. Et høyt utviklet industrisamfunn med sterke nasjonale grenser - la oss kalle det *velferdssamfunnet* - erstattes av gryende kunnskapsamfunn med lave grenser mot Europa og verden forøvrig.

Skal bibliotekfeltet utnytte de nye rammene, og ikke bare tilpasse seg i etterkant, må vi forstå det nye som skjer - og handle ut fra den nye forståelsen. Det betyr at FoU-virksomheten først og

fremst bør rettes inn mot omverdensanalyse, digitale medier, brukeratferd, endringsledelse, strategiutvikling, tjenesteutvikling og - ikke minst - løpende dokumentasjon og analyse av hva som skjer i praksisfeltet.

Folkebibliotekene. Kunnskaps-samfunnet gir folkebibliotekene nye muligheter som lærings- og kunnskapsentre, og undergraver tradisjonelle tjenester som bokutlån og referansesvar på samme tid. Miljøet har adgang til et vell av data om tjenestene - både i den publiserte statistikken og i biblioteksystemene. Denne informasjonen blir i liten grad tilrettelagt for analyser og FoU-arbeid. Her kan mye viktig kunnskap vinnes ved noen ganske enkle grep.

Den lange norske nasjonsbyggingen - som kulminerte i den prektige norske velferdsstaten - er fullført. Nå bygges den nasjonale dimensjonen ned. Samtidig blir lokale og regionale identiteter - på den ene siden, og europeiske og globale tilhørigheter - på den andre, løftet sterkere fram. Biblioteket kan spille fiolin i begge disse orkestrene. Folkebiblioteket bør derfor drive systematisk forskning og utviklingsarbeid rettet mot lokal "identitetsbygging" - og et tilsvarende arbeid rettet mot den kosmopolitiske dimensjonen: Norge i Verden og Verden i Norge.

Av førsteamanuensis Tord Høivik, Høgskolen i Oslo

Den stigende oppmerksomheten rundt bibliotekenes fysiske dimensjon, som bygninger og som aktivitetsrom, er også en konsekvens av kunnskapssamfunnet. Vi ser det i mange land - fra Malmø i Sverige til Montreal i Canada. Byutvikling og stedsutvikling er nødvendig for å rekruttere kunnskapskapital - som sitter i menneskenes hoder og hender. På dette feltet bør bibliotekforskerne samarbeide med uvante fag som arkitektur, samfunnsgeografi og kulturøkonomi. Bibliotekforskningen har hittil vært mye preget av biblioteksystemer, kulturteori og forvaltning. Nå bør også nye modeller trekkes inn: innovasjonsteori, kreative klynger, sentralplassanalyse. På et overordnet plan kan vi snakke om sosio-materielle måter å forstå verden på.

Utdanningsbibliotekene. Skolen har alltid hatt en sosial og en materiell side: muntlige framlegg og diskusjoner på den ene siden - tavle og kritt og lærebøker på den andre. Men overgangen fra tavle og papir til skjerm og nett er likefullt en revolusjon. Lærerne og skoleverket har så vidt begynt på den lange marsjen til en digital skole. Universitetene og høyskolene ligger i fortroppen. Men nesten ingen har passert vannskillet - der de digitale mediene overtar modellmakten. Digitale verktøy og arbeidsformer blir fortsatt tolket med papirets begreper.

Her åpner det seg et gyllent vindu for bibliotekarene. Skolebibliotekene har lenge vært bibliotekfeltets stebarn. Men bibliotekprofesjonen har en bedre forståelse av digitale medier enn peda-

gogene. De har nå en mulighet - tenker jeg - til å hevde seg som framtidslaboratorier. Det vil kreve en kombinasjon av forsknings- og utviklingsarbeid. Satsing på allmenn informasjonskompetanse er ikke svaret - det viser Louise Limbergs grundige klasseromsforskning. Men et dypere samarbeid mellom bibliotekarer og pedagoger - om e-læring og digitale bibliotek - har mye for seg.

Universitets- og høyskolebibliotekene har ikke vært like sulteføret. Men også de må skifte kurs - og gjerne ligge litt foran flaggskipet. De fleste fagbibliotekene har jobbet digitalt siden midten av syttiåra. Hvis de kvinner seg opp, og kombinerer denne historiske erfaringen med en FoU-basert forståelse av framtida, kan de gå inn som strateger på e-læringsfeltet. De institusjonelle arkivene må selvsagt følges opp. Men vi kan gjerne gå dypere. Enkelte utenlandske bibliotekmiljøer har allerede tatt tak i bibliotekenes nye vitenskapelige rolle - som kuratorer av forskningens data. Forskning og utviklingsarbeid på dette feltet ville være velkomment.

Forskning 2.0 Hvis Web 2.0 er et svømmebasseng med olympiske mål, er bibliotek 2.0 vår egen lille plaskedam. To-null innebærer at nettet blir langt mer egalitært, interaktivt, brukerstyrt og produksjonsrettet enn tidligere. Det som var et lesemedium, blir et lese-og-skrive medium. Og skrift er da like mye bilder, lyd og video som ord på en skjerm.

Web 2.0 forandrer forskningens spilleregler. Publikasjonene, forskningsprosessene og datagrunnlaget blir langt mer åpent

tilgjengelig. I industrisamfunnet ble forskning betraktet som en spesiell virksomhet med elitepreg. I kunnskapssamfunnet blir forskning en form for kunnskapsproduksjon. Mye av det nye FoU-arbeidet vil ikke skille seg vesentlig fra andre former for produksjon: konsekvensanalyser, utredninger, tolking av tekster, statistikk- og indikatorutvikling, databoring ("data mining"), osv.

FoU-virksomheten får også en langt mer distribuert og kollektiv karakter. Digitale arbeidsformer genererer enorme mengder av data og gjør det samtidig svært lett å bearbeide dem. Arbeid som tidligere kunne ta dager og uker, kan nå gjøres på noen minutter. Det betyr at kriteriene for god FoU vil forandre seg. Siden det blir lett å produsere akademiske artikler etter klassisk mal, vil kravene skifte i retning av relevans og faktisk bruk av FoU-resultatene. Dette er allerede synlig i departementets krav om mer klasseromsforskning - og den sterke interessen for kunnskapsbasert praksis ("evidence-based practice").

Denne dreiningen passer godt for bibliotekfeltet, siden alle våre forskere legger stor vekt på anvendbarhet. Selve evidensbevegelsen kan også styrke oss. Bibliotek og bibliotekarer spiller en sentral rolle i alle fag som innfører kunnskapsbasert praksis. De må jo levere *dokumentasjonen* den nye kunnskapen skal bygge på. Når vi i tillegg stiller krav om empirisk dokumentasjon til oss selv, bygger vi det første spennet til broen som skal forbinde teori og praksis i framtidas bibliotekprofesjon.

Positive Biblioteksjefer

At de ansatte ved bibliotekutdanningen i Oslo, eller København og Lund, mener at bibliotekforskning er viktig, er ingen overraskelse. Men hva mener folk i bibliotekvesenet?

10 biblioteksjefer – fra Østfold til Finnmark – fikk tilsendt tre spørsmål per e-post. Til sammen kom det inn 7 svar. Her er hva de mente om bibliotekforskning:

Arendal bibliotek
Biblioteksjef
Ola Eiksund:

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Ja, forskning er helt nødvendig for å gi oss et bedre bibliotekvesen. Bibliotek har tradisjonelt ikke vært et område det har vært forsket mye på, og resultatet har vært en sektor som har manglet nødvendig kunnskap om seg selv og sine funksjoner i et bredt samfunnsperspektiv.

Mine viktigste begrunnelser for nødvendigheten av bibliotekforskning er at vi trenger kunnskap om oss selv, og kunnskap om hvordan våre brukere og samfunnet oppfatter oss - slik kan vi komme forbi "festtalestadiet" som vesenet er preget av når det gjelder nødvendige bevilgninger.

Heldigvis har det vært forsket en del innen bibliotekfeltet de siste årene - og noen av disse har også gitt oss mange gode argumenter for vår eksistens (Svabø)!

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Ja - som alt annet. Forskning må være kjernen i visjonen om "Kunnskapsnasjonen Norge" - og her må bibliotekene vise hva de kan bidra med for å realisere slike målsetninger.

Men forskningen må være rettet mot nytteverdi - noe av dagens bibliotekforskning er for smal og har lite verdi i et større samfunnsperspektiv. Forskningen burde bidra til å gi oss de godt fungerte satsingsområdene både for morgendagen - og i et lengre perspektiv: I dag sitter vi hver for oss i våre bibliotek og prøver å tenke store tanker - men tankene er preget av lite ressurser og ingen systematikk.

3) Hva bør det forskes på?

Jeg antar det er mange områder det med fordel kunne/burde forskes på - vi har generelt bruk for mest mulig kunnskap om oss selv sett i forhold til samfunnsutviklingen, for eksempel:

- Bibliotek og beslutningstaking: Hvem tenker hva om bibliotek?

Jeg mener bibliotekvesenet ofte får demonstrert at vi ikke når fram med våre argumenter - hvorfor, og hvordan kan dette endres?

- Modeller for samarbeid mellom folke- og skolebibliotek. Vi trenger input til hvordan vi bedre kan utnytte disse ressursene til å nå felles målsetninger i forhold til lesing/formidling, informa-

sjonskunnskap osv.

- Kunnskapsnasjonen: om kunnskap skal erstatte olje som viktigste verdiskaper innen 2050, hvilke tiltak må gjøres for å kunne nå en slik målsetning (e-borger-skap, livslang læring, tilgang til digital informasjon osv.)

Sølvsberg bibliotek og kulturhus
Kulturhussjef
Marit Egaas:

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

JÅ! Vi trenger forskning for å løfte oss over daglig drift og se de større linjene i virksomheten vår.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Økt satsing på forskning vil gjøre oss bedre rustet til å møte framtida. Det skjer store endringer i hvordan folk bruker bibliotekene. I tillegg har utvikling av digitale tilbud og tjenester store konsekvenser for oss.

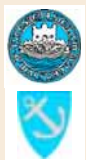
3) Hva bør det forskes på?

Finnes det en dokumentert sammenheng mellom barns bruk av biblioteket og utvikling av leseferdigheter?

Brukerne og deres atferd.

Biblioteket som møteplass.

Fremmedspråklige brukere.

**Tønsberg
og Nøtterøy
bibliotek**
**Biblioteksjef Vigdis
Gjelstad Jakobsen:**

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Et ubetinget ja. Bibliotekforskning vil gi oss et bedre bibliotekvesen. Jo mer kunnskap vi skaffer oss, jo bedre grunnlag får vi for bibliotekutvikling. Vi må sikre forskning på ulike felt innen området bibliotek - en bredde i forskningsprogrammene.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Ja, jeg mener det bør satses, med samme begrunnelse som i pkt 1. Bibliotekene har store utfordringer og mange oppgaver og relevante forskningsresultater vil være av stor betydning for videre utvikling. Dette vil også synliggjøre bibliotekområdet, og forhåpentligvis også føre til sterkere nasjonal satsing. Det er avgjørende at forskningsresultater formidles på ulike måter og i mange kanaler.

3) Hva bør det forskes på?

Med bakgrunn i folkebibliotek tenker jeg for eksempel på informasjonsteknologi som et viktig område: Hvordan kan bibliotekene gjøre bruk av ny teknologi, virkninger av teknologibruk i bibliotek, konsekvenser for utvikling av nye tjenester, samspillet bibliotekar-bruker i lys av ny teknologi.

Dernest vil jeg nevne lesing og leseferdigheter - bibliotekenes, spesielt skolebibliotekenes, rolle og betydning for bedre leseferdigheter.

Og sist, men ikke minst - bibliotekbrukerne eller ikke-brukerne. Interessante undersøkelser og viktig forskning er gjort, men jeg tror det kan være mye å gripe fatt i her.

**Sør-Varanger
bibliotek**
**Biblioteksjef
Hildur Eikås:**

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Ja, det tror jeg. Forskning går i dybden og kan være med på å gi oss ny kunnskap og bedre innsikt på området. Forskning kan også være med på å gi oss andre svar om bibliotekene, enn de vi tidligere har fra før, uten at dette alltid er godt nok dokumentert. Eks. "myten om bibliotekene"

Ny kunnskap kan være med på å gi biblioteksjefer/bibliotekene (bibliotekteiere) ett bedre grunnlag for å analysere virksomheten. Det igjen gir oss et bedre grunnlag i forhold til å foreta valg og prioritere i hverdagen. Det handler om hvilke strategier biblioteksektoren bør/kan ta. Forskning om bibliotekvesen kan også føre til at en får en mer synlig profil utad, og kanskje også en mer prestisjefylt profil... Mer kunnskap og en mer utadrettet informasjon om bibliotekene, kan påvirke ressurstilgangen i positiv retning.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Ja, så absolutt. Det er vel ikke forsket så mye på bibliotekvesenet inntil nå i Norge... Doktorgrader og forskning på feltet er av relativ ny dato. Jeg tror det er et stort og upløyd område, som kan være av interesse både for forskere, studenter, for brukere og for oss ansatte i bibliotekvesenet.

Endringer i samfunnet går fort, spesielt på det teknologiske området. Nye media konkurrerer med mange av bibliotekenes tradisjonelle tilbud. Forskning kan gi oss noen svar på hvordan bibliotekene kan endre seg i takt med den utvikling som er gjeldende i samfunnet forøvrig. Vi trenger gode modeller, og ikke minst overføring av resultater fra forskningen, som kan brukes i

det daglige arbeidet.

3) Hva bør det forskes på?

Det er et vanskelig spørsmål å besvare kort. Jeg er opptatt av at bibliotekets rolle i samfunnet ofte er lite belyst. Og kanskje også uklart. Det kommer mange og gode ytringer om bibliotekene, men det følger ofte lite ressurser med til å oppfylle de ulike roller bibliotekene har.

Det er mye velmenende ytringer om bibliotekene, også fra politikere. Men når det gjelder å prioritere denne sektoren, kommer vi sist i køen. Hvorfor er det egentlig slik? Hvorfor satser Norge så lite på å utvikle bibliotekvesenet i landet, hvorfor er vi den dårligste i klassen i Norden? Hvordan kan en se bibliotekets rolle i relasjon til det å utvikle et kunnskaps- og kompetansesamfunn? Se f.eks. mot Finland: De har gode skoleresultater og også et godt utviklet bibliotekvesen.

La meg ta et eksempel fra Sør-Varanger bibliotek, hvor jeg arbeider. Det snakkes mye om Nordområdet nå. På biblioteket har vi hatt besøk av både den amerikanske, russiske og franske ambassadøren de siste år. Alle ser på det lokale biblioteket som en viktig institusjon for å fremme kunnskap og kultur. De vet også at biblioteket er en viktig møteplass for mange mennesker fra forskjellige nasjonaliteter, og at biblioteket spiller en vesentlig rolle mht. grenseoverskridende samarbeid. Det igjen er med på å fremme demokratiet. Internasjonalisering og globalisering har også kommet til vår sektor. Derfor er det viktig å satse på biblioteket, og ikke bare på olje og gass. Har ambassadørene "sett lyset", mens lokale og statlige politikere famler rundt i "tåkeheimen?"... Har vi for lite dokumentasjon og data på feltet, som kanskje forskning kan gi oss svar på?

Tema: Forskning

**Kristiansand
folkebibliotek
Biblioteksjef Anne
Kristin Undlien:**

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Ja. Vi lever i en omstillingstid der blant annet ny teknologi, endrede familiemønstre og internasjonalisering fører til omfattende endringer som også influerer på folks biblioteksbruk. Forskning kan fortelle noe om hvordan vi kan forberede oss best mulig på framtida – og kan bevisstgjøre våre omgivelser i forhold til hvilke behov vi kan fylle.

Vi trenger forskning fordi vi trenger fakta istedenfor antakelser. Vi trenger forskning fordi den er uavhengig, den er ikke laget for å fortelle oss hvor viktige vi er, men for å belyse problemstillinger. Forskning kan derfor både utfordre oss, vise oss vårt forbedringspotensial, vise oss vår styrke og være med på å gi oss noen mestringsstrategier.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?
Igjen vanskelig å svare nei på dette som biblioteksjef. Bibliotekene er i en omstillingsprosess, og forskning kan bidra med å vise vei i et ukjent landskap. Forskerne har en annen bakgrunn enn oss praktiskere som jobber ute i felten, det er viktig å få deres innspill og tanker – samtidig som jeg har tro på forskning der praktikere er i tett dialog med forskerne, i slike tilfeller kan også selve forskningsprosessen være lærerik, ikke bare resultatet.

Biblioteket kan fort bli en sak som vi har her til lands fordi vi "alltid" har hatt det, det kan stivne til og forvitte, forskning kan bidra til nødvendig nyorientering.

3) Hva bør det forskes på?

Brukeradferd – ulike kjønn, ulike aldersgrupper, ulik bakgrunn, ulik gruppetilhørighet.

Nye medievaner. Brukernes behov. Bibliotekets rolle i læringsprosessen. Bibliotek og helse. Framtids-scenarioer – utviklingstrekk – og løsningsforslag i forhold til ulike utviklingstrekk. Det litterære kretsløp – ulike mestringsstrategier i forhold til ulik mediedistribusjon via tradisjonelle og utradisjonelle kanaler. Markedsføring. Suksessfaktorer. Litteraturformidling. Ny teknologi. Møteplassfunksjonen. Læringsstedet. Demokratioppbygging. Fristedet. Stikkordene er ikke satt opp i prioritert rekkefølge.

**Fredrikstad bibliotek
Biblioteksjef Bjørg
Gjærdingen:**

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Jeg tror bibliotekforskning kan gi et bedre bibliotekvesen. I denne virksomheten som i alle andre er det viktig at det finnes noen felles grunnpilarer. Dette er noe som endrer seg over tid og det er derfor viktig at det gjøres et grunnleggende arbeid på dette feltet hvis bibliotekene skal fortsette å være den aktive samfunnsaktøren man ønsker at de skal være.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Det bør absolutt satses på bibliotekforskning i årene som kommer. Det er viktig å stake ut en kurs for bibliotekvesenet i årene framover, få en samlet oppfatning om hvilken vei man skal gå i et moderne samfunn.

3) Hva bør det forskes på?

Det bør forskes på i hvilken retning bibliotekutviklingen skal gå, særlig med tanke på rollen

som samfunnsaktør, hva brukerne mener det er behov for av tjenester fra bibliotekene. Sektoren er i endring og det er altfor lett å fortsette i gamle spor og tenke at slik har bibliotekene alltid vært.

**Lillehammer
bibliotek
Biblioteksjef
Berit Strømshoved:**

1) Kan bibliotekforskning gi oss et bedre bibliotekvesen?

Ja, jeg tror at bibliotekforskning kan gi oss et bedre bibliotekvesen. Bibliotek som alle andre institusjoner trenger solid kunnskap om hvor vi står og hvor vi går, dette får vi bl.a. gjennom forskning. Utviklingen går raskt og vi trenger spesielt forskning som går på hvordan møte tida vi går inn i.

2) Synes du det bør satses på bibliotekforskning i årene som kommer?

Det bør satses på forskning, ellers er jeg redd bibliotekvesenet sakker akterut og kanskje kan vi miste deler av vårt eksistensgrunnlag?

3) Hva bør det forskes på?

Det bør først og fremst satses på forskning knyttet opp mot samfunnsutviklingen generelt og bibliotekutvikling spesielt. Vi må hele tiden være på hugget i forhold til utvikling av våre tjenester. Jeg mener også det bør satses på forskning knyttet opp mot kompetanse, hvilken kompetanse trenger bibliotek? Hva har vi av kompetanse? Er utdanning god nok/relevant nok?

Etter min mening er kompetanse en bærebjelke i det norske bibliotekvesenet og et kvalitetskriterium for hvor gode tjenestene våre kan/bør være.

Nytt syn på saken

Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek er landets største produsent av lyd- og blindeskriftbøker.

» Merete Carlsen var i tjuårene. Hun var ferdig utdannet grafisk designer, og var på full fart inn i en karriere som visuell formgiver. Så fikk hun MS. Sykdommen angrep synet. Synet ble gradvis dårligere, og jobben som krevde et klart blikk for detaljer, ble etter hvert umulig å utføre. Hun bestemte seg for å omskolere seg. Og hun bestemte seg for å begynne å studere nordisk litteratur. I dag – ti år etter – har hun studert både psykologi og nordisk litteratur, og jobber femti prosent som litteraturformidler. Hun har 25 prosent skarpsyn.

- Jeg leser faktisk mer nå enn jeg gjorde da synet var optimalt, sier Merete. - En del av æren gir jeg Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB).

- En del av æren gir jeg Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB).

Lydbokgiganten. Ifølge Norsk Blindeforbund er det vel 130 000 mennesker i Norge som har så store synshemminger at de har utfordringer med hverdagslige gjøremål. Merete er ikke alene om å dra nytte av NLB i studieøyemed. Biblioteket er landets største produsent av lydbøker og blindeskriftbøker, og lager mellom 200 og 400 nye lydbøker av pensumlitteraturen til studenter hvert år. Legger man til skjønnlitteratur- og tidsskriftproduksjonen var tallet oppe i hele 900 nyproduserte lydbøker i fjor, i tillegg til 200 bøker i blindeskrift. I bokstallen sin hadde de per 2007 rundt 10 000 lydbøker

- Jeg leser faktisk mer nå enn jeg gjorde da synet var optimalt, sier Merete. - En del av æren gir jeg Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB).

og 7000 blindeskriftbøker. Antall utlånte titler i fjor var i overkant av 281 000.

- Når du mister synet blir mange ting sjaltet ut i hverdagen. For meg, som er ekstremt opptatt av det visuelle, var nettopp det at sykdommen gikk på synet vanskelig å takle. Derfor har det også vært uvurderlig at det fantes et sted som kunne legge tingene til rette for at jeg fortsatt kunne lese, og hadde muligheten til å omskolere meg innenfor såpass litteraturtunge fag, sier Merete.

Biblioteket er, til tross for navnet, et bibliotek for alle som har lesevaner. Uansett om lesevanen kommer av blindhet, dysleksi, afasi eller f.eks. en funksjonshemming som gjør det vanskelig å holde en vanlig bok.

Blant de størst voksende gruppene er eldre.

- Mange tror at Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek bare låner ut til blinde og svaksynte. Men biblioteket er åpent for alle som har en lesehemming, selv de som bare er midlertidig hemmet, f.eks. etter en øyeoperasjon, sier direktør ved biblioteket, Øyvind Engh.

Tre brukergrupper. - Vi har grovt sett tre hovedgrupper blant lånetakerne. Mennesker som er glad i litteratur, som allerede er aktive brukere av folkebibliotekene, men som av forskjellige grunner har nedsatt syn, og dermed har fått begrenset tilgang på det skrevne ord; Dyslektikerne. Lånetakere som kanskje har slitt med lesing, og i

Av Anita Thorolvsen Munch,
frilansjournalist

I andre etasje finner vi Olav Vesaas. Han er innom for lese biografien sin om moren, Halldis Moren Vesaas.

utgangspunktet syns bøker er dumme. Den tredje gruppen er studenter som trenger studielitteratur. I tillegg legger vi stor vekt på å ha god litteratur tilgjengelig i blindeskrift, spesielt for barn, forteller Engh. Han er opptatt av at bibliotektilbudet skal være et fullverdig tilbud, og gjerne litt mer.

- Vårt utvalg skal ha den samme bredden og dybden som du forventer å finne på et ordinært bibliotek, sier han.

Finurlige Daisy. - De første blindeskriftbibliotekene startet produksjonen av lydbøker på tape i 1955. Inntil ganske nylig fantes lydbøker bare på lydkassetter. Det medførte at lytteren stort sett var henvist til å høre kassetten fra begynnelse til slutt. Det var tungvint å hoppe over mindre interessante avsnitt, og å finne tilbake til steder av interesse. I dag benyttes en mye mer finurlig og brukevennlig metode. Nemlig DAISY, sier Engh lettere entusiastisk.

Daisy er kort sagt et system som bygger på lydfiler i MP3 format, satt inn i et system for å gjøre det lettere å finne fram til kapitler, avsnitt og setninger. Det vil si at DAISY-lydfiler kan spilles på vanlige MP3 spillere,

men uten den ekstra funksjonaliteten som DAISY gir. For å utnytte DAISY-egenskapene, må man ha en egen DAISY-spiller, eller et DAISY-program på datamaskin som lett kan lastes ned.

- Innenfor lydbokgenren representerer DAISY-bøkene en liten revolusjon. Det å kunne bla lett fram og tilbake i for eksempel en studiesituasjon er relativt avgjørende for leseropplevelsen.

Aftenposten i lyd. DAISY-formatet har også gjort det mulig å tilby lånetakerne flere tidsskrifter, og i februar i år var det duket for at også lånetakerne kunne få tilgang til Aftenposten daglig. Prosjektet er et samarbeid med utstyrsleverandøren BoJo og har støtte fra Aftenposten.

- Lydavisen er ikke en tro kopi av papirutgaven. Det er ikke først og fremst nyheter våre målgrupper er ute etter. Det er allerede tilgjengelig andre steder. Men lydavisen inneholder derimot alle redaksjonelle artikler lagt ut på Aftenpostens artikkelbase de siste 24 timer.

Brukerne kan få avisen som CD i DAISY-format i posten eller på nett, eller laste den ned via såkalt streaming. I motsetning til ren nedlasting har man da kun midlertidig tilgang til dataene mens du leser dem, dvs. at avisen ikke lagres på PC-en.

Mengden stoff daglig tilsvarende 6 til 8 timers lesetid. Og man kan enkelt navigere til det området man ønsker å lese artikler, og enkelt navigere mellom de ulike artiklene.

- Du kan jo tenke deg syv timer med Aftenposten uten mulighet til å bla fram og tilbake. Ganske håpløst, bemerket Engh.

Unge og gamle. Biblioteket er stadig på utkikk etter gode inn-

lesere. For ikke alle egner seg til å lese opp avansert mattebøker fulle av formler og tegninger, og heller ikke alle egner seg til å beskrive et bilde i et ungdomsmagasin eller en historiebok.

- Nylig testet vi ut innlesere av ungdomsmagasinet [mag]. Hun som fikk den jobben hadde en egen evne til å beskrive bildene i bladet. Hun kunne si såne ting som "han kjendisen framstår som om han er veldig hipp, men man kan se på blikket at han egentlig er ganske usikker". Det må man kunne kalle målgruppetilpasset innlesing, ler Engh.

Men det er ikke bare ungdomsblader som står på agendaen på NLB om dagen. Også Vi over 60- er å få i DAISY-format. Blant andre.

- Lånegruppen vår øker stadig. En større og større del av våre brukere er eldre. Og med en framtidig eldrebølge på trap-pene, ser det ikke ut til at produksjonen lydbøker og blindeskriftbøker skal gå ned med det første, avslutter han.

Med lyd i boka

Det første blindeskriftbiblioteket ble åpnet i Bergen i 1910, Oslo og Trondheim fulgte etter i 1913 og 1916. Blindeskriftbibliotekene ble etablert og drevet av Norges Blindforbund fram til 1989. I 1989 overtok Staten ved Kulturdepartementet bibliotekvirksomheten til Norges Blindforbund. Biblioteket fikk navnet Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB) I 2008 ble driften ved filialene avviklet, og NLB finnes kun i Oslo. www.nlb.no

Skeive ønsker

– Så fabelaktig å få ein slik mogelegheit til å selje biblioteket og Ønske-bok inn mot homosegmentet av folket.

» For mange, inkludert meg sjølv, har det vore ein ganske høg terskel å gå på Skeive dagar, altså den årlege gay pride-festivalen arrangert av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH). Endeleg braut eg den terskelen og såg at alt eg eventuelt hadde tenkt og frykta ikkje stemte. Skeive dagar er eit mangfald. Eit mangfald av homsar, lesber, bibliotekarar og også heilt straighte folk. Dette var ei nyttig og ikkje minst ei veldig artig erfaring for meg som bibliotekar, homse og ønskeboklesar

Noko av det eg likar svært godt med å jobbe på bibliotek er at det er ein møtestad for så mange ulike folk. Me er godt inne i Mangfaldsåret, og biblioteket er mangfald i praksis. Her møtest alle på tvers av alder, kjønn, religion, legning, sosial status, og me møtest her kvar dag heile året, er ikkje det ganske så fantastisk? Vår fremste bibliotekforskar Ragnar Audunson kallar biblioteket ein ”lågintensiv møtestad”. Ein møtestad som krev lite av deltakarane (Vårheim 2006). Etter snart tre år i felten tykkjer eg det omgrepet vert meir og meir treffande.

Ein av mine mange aha-opplevingar fekk eg då Mental Helse i Enebakk skulle ha tilskippingsmøte, og eg la merke til at forbausande mange av dei som

Oddmund Kårevik med Ønskebok-caps.

Av Oddmund Kårevik, Ønskeboklesar og barnebibliotekar
Foto: Mari Nordø Pedersen

stod utanfor og venta var faste bibliotekbrukarar. Menneske som kjem til biblioteket, trass i at mange andre ting i livet kan vere utfordrande. Menneske som nyttar ein sokalla lediggong til å lesa seg opp på slektshistorie eller høyra alt av krim.

Så flott, tenkjer eg. Dette tek eg som eit stort kompliment på vegne av biblioteka. Og eg vil gjerne halda fram med å kjempa for å halda terskelen låg og døra høg, for biblioteket er for alle, absolutt alle. Eg ser på Ønskebok som ei slags lekamliggjering av denne krontakten om biblioteket som møtestad og biblioteket for alle, og dette vil eg utdjupa litt meir etterkvart.

Homofil +bibliofil = sant?

For tida er det litt "pop" med bibliotek på festivalar. Dette tykkjer eg er heilt topp, fordi ein festival kanskje i endå større og tydelegare grad er ein lågintensiv møtestad. Folket er på festival. Og når biblioteket er på festival, så møter folket oss der, enkelt og greitt. Eg tykte difor det var heilt på sin plass når prosjektleiar i Ønskebok, Mari Nordø Pettersen, tok initiativ til at Ønskebok skulle delta på Skeive Dagar. Så fabelaktig å få ein slik mogelegheit til å selje biblioteket og Ønskebok inn mot homosegmentet av folket.

Det finst mange homofile bibliotekarar og mange homofile bokelskarar. Eg vil driste meg til ein påstand om at homofil + bibliofil = sant, (då tek eg utgangspunkt i Wiktionary sin definisjon av "bibliophile" som "one who loves books" og ikkje biblioteksystmet Bibliofil). Eg er klar over at eg generaliserer og at det heilt sikkert finst bokframande homofile der ute. Kanskje har mange homofile oppigjennom vendt seg til litteraturen for å finne svar? Kanskje

har dei gjort det for å finna attkjenning og bøkene har vore ein trygg måte å nærma seg det "forbodne" på? Eller kanskje rett og slett for å finna fagstoff om kva det vil seie å vere homofil. Ein god ven og kollega av meg, som også er Ønskeboksar, fortel at ho får besøk av ungdom på biblioteket som seier dei skal ha særerne og lurar på kor homobøkene står. Kollegaen min er godt informert om når særerne er i skoleåret. Ho veit godt det ikkje er då. Men ho viser dei sjølv sagt kor homobøkene står, og latar som ingenting...

Ønskebrønn for skeive bøker

Biblioteka har ei kjempeviktig rolle som lågintensive møtestadar for heile folket. Vidare er biblioteket ei skattkiste, og Ønskebok er eit flott og nyttig verktøy for å pakke ut skattane som finst der.

Ønskebok har møtt ein del kritikk frå bibliotekhald om at det ikkje heilt held mål. Kan hende ikkje Ønskebok per i dag heilt held mål for ein oppgåande nettbibliotekar. Bibliotekaren som navigerer seg lett rundt på Library Things book suggester, What should I read next og Literature map, vil kanskje ikkje finne nok utfordringar eller motstand i Ønskebok. Ønskebok er på god veg, men Ønskebok er ikkje fyrst og fremst skapt for dei. Ønskebok er ei boksøketeneste retta mot "ikkjebrukaren" eller til ho som ikkje automatisk søker med korrekte søketermar.

Bonusen med Ønskebok, er at basen er direkte kopla opp mot den lokale bibliotekskatalogen. På denne måten kan ein fort finne ut om boka er på hyl-la, og få ho reservert på mappa mi. Her er også muleg å spesifisere søket til berre gjelder bøker

på nynorsk eller bøker som også finst lydbokutgåve eller på film. Dette kan vere gode tips å ta med i handveska for stressa skolebibliotekarar med elevar som står og trippar etter kvikk særernehjelp.

Dessutan er Ønskebok eit ypparleg søkeverktøy for å finna skeiv litteratur på norsk. Det er nemleg ein annan søkemulegheit i Ønskebok enn skaleringa med humør og sex, som er det fyrste som møter deg når du klikkar seg inn på nettstaden. Du kan velja "skift til hovudperson, handling, stad". Her har du mulegheit til å velje "homofil" hovudperson og eventuelt spesifisere nærare med kjønn og alder. På dette viset får boksøkaren tips om den homoboka som ho enno ikkje har lese, eller den ho ikkje visste fanst.

Bøker, sjokolade og homolitterær quiz

Under Skeive dager 2008 var me ni bibliotekarar som bytta på å betene Ønskebokteltet. Det var ei artig og mangslungen oppleving. Me opplevde at mange søkte mot nettopp bøkene. Fleire forlag hadde i førekant vore venlege med å gje oss skeive bøker til standen vår. Då me stilte desse ut i synet på folk, opplevde me at mange stoppa opp for å sjå og bla i dei.

Mange ville også svare på vår vesle homolitterære quiz. Andre ville berre slå av ein prat, drikke ei øl, eller ein kopp kaffi, kanskje ta ein karamell eller ein sjokolade. Eg hadde ei kjensle av at Ønskebokstanden vart sett på som ein "trygg" stand å komme til. For all del, den bokframande var også her. Han som til og med sa nei til gratis sjokolade!

Men mange oppsøkte nett oss. Eg tenkjer at det handlar om erfaringsbakgrunn og det at biblioteka er ein lågintensiv mø-

Oddmund Kårevik og Ragnhild Madsen under Skeive dager 2008, for an Ønskebok-standen.

testad. Dette gjer at svært mange av oss, både bibliotekarar og ikkje-bibliotekarar har ei "bibliotekhistorie". Biblioteket er eit rom me har søkt i ulike livssituasjonar, og som har gitt oss noko som me hadde bruk for der og då.

Ein verdifull skilnad

Eg vert glad når eg les om Arendal bibliotek sin stand på Hovefestivalen. Ja, eg vert reint lukkeleg av å sjå på bileta av dei fornøgde ungdommane som fann litt ro og tid til kontemplasjon der i bibliotekteltet. Eg tenkjer me er på rett veg når me er der ute kor folket er. I eit pulserande verdsbilete, er det vanskeleg også for meg som 29-åring å henge med i svingane. Men eg

tykkjer det er fabelaktig at bibliotek og bibliotekarar legg så heilhjerta vinn på å prøve å vere aktuelle i den tida me står i. Me når aldri alle. Sjølv ikkje ABBA når alle!

Klart me skal sikta mot stjerner og vona på under. Men somme tider tek eg meg likevel i å tenkje at biblioteket, Bibliotek-svar, Ønskebok og andre brukarretta tenester er gull verd for dei me når, uansett, om det er 50 eller 50 000. Tenk for ein skilnad me faktisk kan gjere for eit enkeltmenneske i ein sårbar livssituasjon. For den nyskilte kvinna på 39, for han som alltid går aleine, for ho som er lesbisk men ikkje har tord å seie det til nokon. Eg trur Ønskebok kan vere med på å opne dører for

desse. Ønskebok kan hjelpe ho med å finne den boka med ei som liknar på henne, eller han med å finna den boka med ein som er så ulik han som det går an å bli.

Det er ikkje så mange år sidan eg sjølv var ein usikker og forvirra ungdom. Eg søkte mot biblioteket. Der fekk eg lov til å vere i fred. Det var det same om eg presterte noko eller om eg berre eksisterte. Det var eit herleg rom å komme inn i. Eit rom der eg kunne bli heil. Eg tykkjer dette er verd å ta med seg inn i kvardagen. Der me sit rundt eit tastatur, med eit lurt smil. La oss kjenne at me faktisk gjer ein skilnad ! (Amen!)

Revisjon av Emneord for musikkdokumenter i EDB-kataloger

Alle som med glede fulgte med i timene (nå kanskje bare timen?) om emneord, thesaurus, emnekart – hele kat- og klass-problematikken i forhold til gjenfinning – gled eder! En viktig revisjon er på gang.

Musikkbibliotekmiljøet har lenge ønsket en revidert utgave av *Emneord for musikkdokumenter i edb-kataloger*, utgitt av Statens bibliotektilsyn i 1993. Emnelisten kom i sin tid i stand som et samarbeidsprosjekt mellom flere musikkbibliotekmiljø, innen alle sektorer og ble kvalitetssikret av flere eksperter. Her finnes emneord for komposisjonstype/genre (symfonier, programmusikk...) og besetning (trekkspill, xylofon...), for bruksområder/målgrupper (dåp, sport, 17.mai...) og for framstillingsform (partiturer, stemmer...).

Bibliofil. Norsk musikkbibliotekforening har hatt revisjon av emneordlisten på dagsorden en tid. På et møte i Biblioteksystermer hvor musikkbibliotekarere

var invitert for å diskutere musikk-søk i Bibliofil, ble en av konklusjonene at en slik revisjon var nødvendig for å forbedre musikk-søk.

Norsk musikkbibliotekforening inviterte i sommer hele mu-

bliotek er sekretær for arbeidet så langt.

Nye emneord. I første omgang ba vi om å få tilgang til alle nye emneord, rettinger og lignende, skrevet inn i eget eller bibliotekets eksemplar av emneordlisten, gjerne kommentert.

Innsendte emneord ble så ukritisk lagt til den gamle emneordlisten, sammen med elementer fra andre emneordlister, både folkelige og autoriserte. Det er spesielt innen populærmusikken og folkemusikken at emneordlisten er svak. Denne prosessen er nå over,

og arbeidsgruppen vil sammen med spesialister på feltet arbeide fram en endelig revidert utgave.

Arbeidsformen blir først og fremst via mail, med ett oppstartsmøte. Gruppen bruker google.docs som kommunikasjonsredskap.

sikkbibliotekmiljøet til dugnad for å få gjennomført dette arbeidet. Vi oppfordret personer som ønsket å delta i en arbeidsgruppe rundt en revisjon av denne emneordlisten til å melde sin interesse. Anne Sofie Rabe Bøe, musikkavdelingen, Bærum bi-

Se for deg trompeten: hør den, se registeret, notasjonen, standardrepertoar, bruksområder, tilvirkere, historikk.

Lek og moro. Emneordlisten blir publisert på nettet og vil bli tilgjengelig for alle. Og her ser vi mange muligheter for lek og moro. Det kan ikke være mange emneordgrupper som egner seg bedre for nettpresentasjon enn en liste over instrumenter. Se for deg trompeten: hør den, se registeret, notasjonen, standardrepertoar, bruksområder, tilvirkere, historikk. Tenk emnekart eller andre muntre måter å presentere gruppert informasjon på. Tenk struktur og strukturert lek.

MARC. Der er tatt en første kontakt med Høgskolen i Oslo (HiO), JBI for om mulig å få studenter interessert i å se på

delar av dette arbeidet som emne for oppgaver. Der er også kommet en tilbakemelding herfra med gode innspill.

Vi må få til kontakt med systemleverandørene for å utrede om emneordlisten lar seg integrere i de eksisterende registrerings- og gjenfinningsmodulene.

Det kan være en idé at man i denne prosessen parallelt ser på internasjonal utveksling av katalogdata, fortrinnsvis mellom NORMARC og MARC21. Sistnevnte registrerer informasjon om f.eks komposisjonstype annerledes enn NORMARC (0047 mot 008, pos. 18-19).

God dugnadsånd. Det blir en

kjempeutfordring å få til revisjonen, men vi har klart det én gang før. Resultatet den gang ble hilst med fanfarer, og listen har vært brukt av hele musikkmiljøet. Ingen tvil om at en revidert versjon vil få samme mottagelse. Det ligger også en type konsolidering av musikkbibliotekmiljøene på tvers av sektorgrensene i et slikt prosjekt. Det utvikles et - sunt, mener jeg - eierskap til produktet. Men det er mange fallgruver, og en dyp og farlig en kan være å gå for langt ut i cyberspace – selv om det er aldri så gøy.

Men foreløpig altså, hardt arbeid i god dugnadsånd!

USA, nov. 2008:

Meir enn presidentval

Sjølvs om Drammensbiblioteket, blant anna gjennom vårt eige konsept Spillnatt, er komne eit stykke på veg med spelutvikling, så ligg USA langt føre oss.

» Spelgruppa ved Drammensbiblioteket tel i skrivande stund ned dagane til 1. november. For då set vi oss på flyet. Reisemål: Chicago. Formål: Konferansen "Gaming, Learning and Libraries Symposium", som går av stabelen i dagane frå 2.-4. november. Konferansen blir arrangert av ALA Tech Source, ei avdeling innanfor American Library Association.

I'm learning. Vi reknar med at jetlagen ikkje vil by på problem, for her er programmet tett pakka av "stjernene" innanfor området, og ikkje minst ein større innsjø av ulike sesjonar kor spelaktivitetar innanfor bibliotek blir presenterte. Av hovudtalarene på konferansen kan ein nevne Marc Prensky, som har skrive boka *Don't bother me mom, I'm learning*. Ei av hovudtesene hans er at unge, som ein i dag kallar "Digital Natives", er tiltrukne av dataspel fordi spela førebur dei unge på framtida. Og at dei via så ulike spel som Roller Coaster Tycoon, The Sims og Grand Theft Auto lærer å samarbeide, formulere strategiar, finn ein trygg arena å prøve ut risikable prospekt i, og

ikkje minst, som i GTA, blir stilt overfor ei rekkje med etiske val.

Elles så fristar det med titlar som: Birth of a Teen Activity Room, Circulating Videogames: A Must Have For All Libraries, Reading and Creating Stories: Making the Book Connection og What Every Librarian Needs To Know about Videogames and the Law. Ikkje rart at vi gler oss.

Kjernepersonar. Men vi har sjølvsagt andre mål enn glede-erfaringar med turen også. Vi ynskjer å utveksle erfaringar med og få råd frå leiande kjernepersonar innanfor området bibliotek og dataspel. Studieturen vil kunne gje oss kunnskap om korleis vi kan vidareutvikle tilbudet vi allereie har på Drammensbiblioteket. Vi vil få mulighet til å få inspirasjon og informasjon om vegen vidare rundt eiga spelsatsing. Dataspel som læring er hovudtemaet på konferansen. Det er eit område kor vi treng handfast kunnskap. Ikkje minst ut frå at Stortingsmelding nr.14, *Datatspill*, har utreiing av ei innkjøpsordning for biblioteka på som eit punkt. Erfaringane våre bli bli lagt fram på ymse vis. Det vil komme artikkelar her i Bok og Bibliotek. I

tillegg vil vi formidle ein del av erfaringane på bloggen vår: <http://drammenpopkult.wordpress.com/>

Vi skal også holde foredrag på den neste Ung 3.0-konferansen, som går av stabelen i Drammen 25.-26. mars 2009.

USA langt føre. Sjølvs om Drammensbiblioteket, blant anna gjennom vårt eige konsept Spillnatt, er komne eit stykke på veg med spelutvikling, så ligg USA langt føre oss. I USA er det generelt ei heilt anna målretting av bibliotekstilbudet til ungdom, unge vaksne og vaksne unge enn her heime, i god amerikansk serviceånd. Dette vil vi også undersøke nærmare. Etter konferansen i Chicago set vi oss nemleg i bilen, og vi skal besøke blant anna Ann Arbor District Library utanfor Detroit. Dette biblioteket er nærmast verdsleide på tilbudet mot unge.

Vi får støtte til turen frå ABM-utvikling, som også vil ha med ein representant på spelkonferansen. Elles så gjer det heller ingenting at vi, heilt tilfeldig, også får oppleve presidentvalet på nært hald.

Sykelig spillavhengighet har mye til felles med avhengighet av rusmidler.

Fanget av den virtuelle verden

Dataspill er på full fart inn i bibliotekene. Men hva kan konsekvensene bli av en massiv bruk av data- og nettspill? Er det slik at barn og voksne som spiller kan utvikle den samme avhengighet til spill, som rusmisbrukere til sitt rusmiddel.

Av Espen Idås, psykolog, og Hilde Tafjord, lege

I en barne- og ungdoms-psykiatrisk poliklinikk opplever vi at stadig flere unge som kommer med psykiske vansker og avhengighet til internettbaserte rollespill, særlig til "World of Warcraft" (WoW). WoW tilhører kategorien "massive multiplayer online role-playing games" (MMORPG).

Felles for disse spillene er at de har stor utbredelse med mange spillere verden over, det er flere som spiller sammen, de spilles i nåtid, og man velger seg ulike rollefigurer man utvikler i en virtuell verden. Man antar at

det er over 16 millioner MMORPG brukere verden over og tallene vokser raskt. Parallelt med denne økningen i popularitet, har også bekymringen for overforbruk økt.

Usunn livsstil. For mange gir online-spilling utelukkende positive erfaringer: glede, varige reelle relasjoner og vennskap. Men for enkelte erstatter spillet den virkelige verden, de blir avhengige.

Vi registrerer at enkelte spillforskere mener at psykologer og psykiatere ikke kjenner denne verden godt nok til å uttale seg på et faglig grunnlag. Etter vårt

skjønn trenger man ikke spesialistkjennskap til selve spillet, for å uttale seg om potensielle farer for avhengighet. I all avhengighet er det to faktorer, en fysiologisk og en psykologisk. I den virtuelle verden ser det ut til at de psykologiske faktorene er av størst betydning. Allikevel er det flere foreldre og tidligere spillavhengige som rapporterer om nærmest abstinenslignende tilstander når de nektes tilgang til spill.

Avhengighetens alvorlighetsgrad må også alltid sees i relasjon til hva konsekvensene blir, og det er liten tvil om at conse-

kvensene for mange spillavhengige er meget omfattende. Langvarig og massivt spilling vil også lett føre til en usunn livsstil med passivitet, dårlig søvnmonster og endrede kostholdsvaner. I den virtuelle avhengighet, ligger problemet ikke først og fremst på det fysiske plan, men på det psykiske og sosiale plan.

Uskyldig start. Ofte har det startet ganske uskyldig, med litt spilling hver dag. Etter hvert tar spillet overhånd og det oppstår en avhengighet som kommer til uttrykk gjennom en sterk trang til å fortsette spillet på bekostning av skole, fritidssysler og deltagelse i familieaktiviteter. WoW "limer" de unge til dataskjermen. De kan spille dag og natt, endre døgnrytme, får fallende skoleprestasjoner og mister interessen for andre mennesker og dagligdagse gjøremål.

Hvilket fenomen har vi med å gjøre? I det psykiatriske diagnosesystemet (ICD-10) er patologisk (sykelig) spillelidenskap kategorisert under personlighets- og atferdsforstyrrelser, som en vane- og impulsforstyrrelse (F 63.0). I kriteriene står det at: "Pasienten skal ha hyppige spilleepisoder som dominerer pasientens liv. Personen skal opplyse at atferden er forbundet med handlingsimpulser som ikke kan kontrolleres. De beskriver et intenst spillebehov som er vanskelig å kontrollere, i kombinasjon med opptatthet av forestillinger og bilder om spillingen, og omstendighetene rundt denne".

Som rusmidler. Avhengigheten til online-spilling har blitt sammenliknet med avhengighet til rusmidler. Det dreier seg naturligvis ikke om en fysisk avhengighet som til rusmidler, men en del av symptomene er utvilsomt

sammenliknbare. Dette inkluderer behov for økende mengde eksponering for "substansen" (spillingen), benektning av de negative virkningene det har på livet deres, gjentatte mislykkede forsøk på å stoppe spilling og fortsatt spilling på tross av alvorlige konsekvenser for familieliv og utdanning.

Også i spillverden virker det meningsfylt å skille mellom bruk, overforbruk, misbruk. De fleste vil være enige om at den skadelige avhengigheten starter etter at overforbruk er registrert over en viss tid. Et særlig kjennetegn er opplevelsen av meningsløshet og kjedsomhet når de ikke spiller. De blir rastløse og irritable, ofte aggressive dersom de blir nektet å spille, og de melder seg ut fra sammenhenger som gir menneskelig vekst.

Sårbarheten for å utvikle en avhengighet er forskjellig fra individ til individ. Vårt inntrykk er at barn som sliter med oppmerksomhets- og konsentrasjonsproblemer, eller som har isolasjonstendenser eller sosial angst, kan være spesielt utsatt. Flere har også påpekt at predisponerende personlighetstrekk for å utvikle denne form for avhengighet er forhøyet aggresjonsnivå, narsissistisk karakter, og manglende selvkontroll.

Økt sosial kompetanse? Overforbruk av WoW og andre online-spill lærer ikke barn og unge sosialisering, tvert i mot fjerner det dem fra den virkelige verden. Det er riktig som flere påpeker at WoW lærer barn en del ferdigheter som teamarbeid, planlegging, taktikk og strategi. Spørsmålet er bare om disse ferdighetene lært i en virtuell digital verden medfører bedret sosial kompetanse i den virkelige verden? Erfaringene vi har med barn og ungdommer som har et

overforbruk av MMORPGs er at nettopp disse sliter med sin sosiale kompetanse og velger bort virkelig samspill til fordel til virtuelt samspill. Vi vet at først og fremst blir menneske, menneske blant mennesker.

Stadig oftere opplever vi å møte unge gutter som, som faller helt ut av familiens og samfunnets rytme. De snur døgnet og kommer seg ikke på skolen. Foreløpig er dette et alvorlig problem for relativt få, men mange foreldre sliter med barn som er vanskelig å få vekk fra dataskjermen. Foreldrene er de ansvarlige for å sette grenser for spillingen hjemme, og skolen må ha klare regler for bruk av spilling i skoletiden. For at foreldre og lærere skal fremstå som naturlige veiledere på dette feltet, er det viktig at de også viser interesse og engasjement for barnas og ungdommenes digitale medier. Uten innsikt mister man også autoritet.

Vi ønsker å signalisere at det er viktig at foreldre på et tidlig stadium tar grep for å forsvare barna mot overforbruk av spilling, fordi dette er forstadiet til avhengighet. Det er vårt inntrykk at barn og ungdom kan være spesielt utsatte for å utvikle avhengighet. Det er derfor helt avgjørende at foreldre tar lederansvar, regulerer spilletiden, plassering av pc, overholding av aldersgrenser med mer. Skolen bør også være en påvirker for å tilføre barn og ungdommer sunne vaner i forhold til de nye digitale medier.

I media ser vi stadig flere unge og deres foreldre stå frem med de alvorlige konsekvensene overdreven spilling kan få. Vi mener tiden nå er inne for at spillforskere og fagpersonell sammen ser på gode retningslinjer for barn og foreldre når det gjelder nettspill.

Fra Bibliothèque til Médiathèque

- Tilpasning og tilgjengelighet, svarer bibliotekar Marie Héléne Cazalat ved Mèdiathéquet i Antibes i Frankrike når vi spør henne om hva som hun tror er suksesskriteriene for fremtidens bibliotek.

» Hun er opptatt av at biblioteket skal være et gratis lavterskeltilbud med høy kvalitet for alle mennesker, uavhengig av alder, kultur, kjønn eller sosial status.

Det blir stadig mer vanlig at bibliotek i Frankrike får benevnelsen Mèdiathèque. Det vi si at de bibliotek som også har et rikt utvalg av musikk, film og godt utviklet informasjonsteknologi, får navnet Mèdiathèque.

Frankrike har ingen lov som sikrer innbyggerne at det skal være et bibliotek i hver kommune. - Noe vi hele tiden kjemper for å få til, sier bibliotekaren. Det er et politisk spørsmål, og det er vanskelig å få utarbeidet en lov som både høyre og venstresiden kan enes om.

Men hun legger til at selv om kommunene ikke er forpliktet gjennom lov, så har likevel de fleste kommuner et bibliotek. Dessuten finnes det et regionalt departement som kan hjelpe til med planlegging og finansiering av bibliotek i kommuner som har innbyggertall på under 10 000. Det forutsetter at kommunen har politisk flertall for å etablere et bibliotek og dermed også kan delfinansiere prosjektet.

Cazalat forteller at det er 55

ansatte ved Mèdiathéquet og at cirka halvparten av disse er utdannet bibliotekarere.

- Vi klassifiserer arbeidet i A, B og C arbeid. A-jobbene krever bibliotekarutdanning eller universitetsutdanning. Denne arbeidsgruppen arbeider med faglige spørsmål. De som har B jobbene har også en utdanning på høyere nivå, og disse tar seg av kundene innenfor de ulike avdelingene. Når det gjelder C jobber, kan det være personer uten spesiell utdanning, de har enklere arbeid som å holde orden, registrering, publikumskontakt og service. De har helt konkrete arbeidsoppgaver.

Barn og ungdom – Vi har også ansatt en egen person for å ta seg av barn og ungdommer som oppholder seg her store deler av dagen. Det kan være immigranter, eller andre. Vi har barn helt nede i 7 årsalderen som har med seg yngre søsken og som oppholder seg her hele dagen. Den nedre aldersgrense for å få lånekort er for øvrig 7 år.

- Vi vet ikke hvor foreldrene til disse barna er. Jeg har arbeidet på bibliotek i 21 år, men dette er nytt. Noen av barna og ungdommene bråker og sloss. Det kan derfor være tøft å være bibliotekansatt! Derfor har vi

Frankrike mangler biblioteklov av den typen vi har i Norge, forteller Marie Héléne Cazalet.

ansatt en person, en *mediateur culturel*, som skal ta seg av disse barna og ungdommene. Det innebærer også at de må lære seg hva slags spilleregler som gjelder i Mèdiathéquet. Omfanget er imidlertid såpass stort at vi nå skal ansette ytterligere en *mediateur culturel*, opplyser Marie Héléne Cazalet.

Av: Eldrid Fagerlund,
frilansjournalist

Kan e-boka rocke en urokkelig forlagsbransje?

Spørsmålet er ikke om e-boka vil rocke innkjøpsordningene, men derimot: Når – og hvordan – vil Internett rocke forlagsbransjen, spør Thomas Gramstad etter å ha deltatt på Kulturrådets e-bok-seminar i september.

» Vil dagens forlagsbransje parkere seg selv fullstendig på sidelinjen – slik de foreløpig legger opp til – eller kan de endre og tilpasse seg en ny medie-, kultur- og kunnskapsvirkelighet før de blir fortrengt av andre og nye aktører med innsikt i og respekt for nettverks- og overflødsøkonomien? Kulturrådet fortjener honnør for å forsøke å ta fatt i og løfte frem mange temaer rundt e-boka og norsk forlagsbransje: Det må være som å forsøke å røre i gammel sement.

Både på talerstolen og i salen var det norsk forlagsbransje som dominerte, og det var en selsom opplevelse å bli utplassert i deres verdensbilde. Den ene innlederen etter den andre klaget over at det gikk tregt med e-bøker, og over forlagsbransjens angst for det nye, og det ble fremhevet av flere i bransjen at viljen til å eksperimentere er viktig. Men hver gang man skulle gi eksempler på dristige eksperimenter, modige målsetninger og fremtidsrettede styringsprinsipper, endte man opp med svært så fastlåste og konservative tanker.

Alle eksperimentene forlagsbransjen kan forestille seg ser ut til å ha som mål å lage e-bøker som reproducerer alle de begrensningene som papirbøker har – som at boka bare kan være ett sted, kun kan leses av en person osv. På denne måten fjer-

ner man de fordelene som det digitale formatet innebærer, men beholder dets ulemper.

Vi får altså to sett med ulemper: de ulempene som det digitale formatet bærer med seg, og de ulempene som papirformatet bærer med seg, sistnevnte innført på kunstig vis i form av unødvendige tekniske begrensninger (DRM). Dette er altså forlagsbransjens syn på hva det betyr å være modig og fremtidsrettet! Ikke rart det går sakte eller stopper helt opp med e-bøkene!

Selvgod uvitenhet. Det er mange grunner til at e-boka sliter. Det ble påpekt av flere at Cool Tool eller killer-applikasjonen mangler – den virkelig gode leseplaten eller bærbar dataskjermen som gjør at e-boka kan konkurrere med papirboka.

Dette er egentlig bare en annen måte å si at papirboka er et svært godt produkt og en vanskelig konkurrent: den er hendig, behagelig, brukervennlig, lettlest, krever ikke strøm eller vedlikehold. Noe som bare understreker at det er en dårlig ide å legge inn kunstige tekniske begrensninger som fjerner eller reduserer de konkurransefordelene et digitalt format kan ha i forhold til papirformatet.

Men ut fra seminaret å dømme er denne enkle og i og for seg opplagte sannheten langt hinsi-

des forlagsbransjens fatteevne – og fattevilje. Flere på seminaret sa at de skulle lære eller hadde lært av platebransjen hvordan de ikke skulle gjøre det. Men likevel er forlagsbransjen akkurat der platebransjen var da Napster kom.

Dette viste seg på en rekke ulike måter: I målsetningene om at e-boka må tilføres de samme begrensningene som fysiske bøker har, i den blinde tiltroen til DRM, og i den grunnløse troen på at et slikt forkrøplet elektronisk produkt vil bli populært og salgbart. Men kanskje den aller mest avslørende illustrasjonen kom i paneldebatten på slutten. Flere hadde da allerede klappet seg selv og hverandre på skulderen med at “Vi har jo voksne og ansvarlige kunder, våre lesere vil ikke drive på med ulovlig kopiering og fildeling slik som de tenåringerne platebransjen prøver å selge til.”

Og så kom det: En forlagskoryfe forkynnte at holdningskampanjer mot fildeling og kopiering var det som skulle til, alle i bransjen må samle seg bak en holdningskampanje rettet mot kunder og lesere, og slik kan vi løse problemet med den brysomme og uregjerlige teknologien! Og disse utsagnene utløste klapping fra mange forlagsfolk i salen.

Kort sagt: Forlagsbransjens løsning er selvgod uvitenhet.

Av Thomas Gramstad,
leder for EFN.

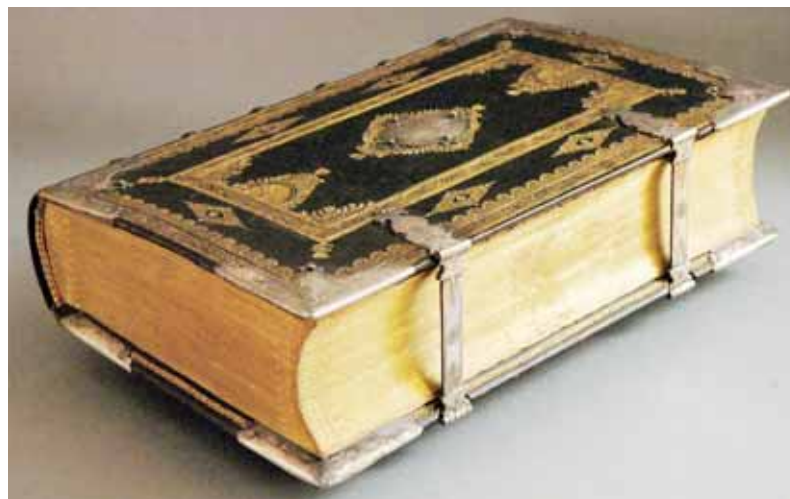
Militant selvgod uvitenhet. De tror at Internett, fildeling og kopiering bare er en slags mot-ejippo som for tiden påvirker en ungdomsgenerasjon eller to, men det vil gå over.

Delingssamfunnet. Den digitale verden er et sted der det ikke behøver å finnes knapphet, fordi publiserings- og distribusjonskostnadene er minimale og kopiering i prinsippet er ubegrenset og feilfri (like god som originalen). Dette burde være noe å feire og utnytte, og det er den grunnleggende menneskelige trang til å dele kultur som ligger til grunn for massekopiering og fildeling. Derfor vil denne delingskulturen fortsette å eksistere, og alle generasjoner vil fortsette å bidra til den, selv om ungdommen ligger i front.

Mange forfattere henger ikke bare med, men er i forkant av utviklingen. "Ebok-Jon" (Michelet) ble nevnt på seminaret som en som er "veldig på nett" med digital distribusjon av sine bøker. Torggrim Eggen holdt et gnistrende innlegg på seminaret og var kanskje den eneste på seminaret som greide å antyde noe annet enn bransjens rådende industri-jernalder-verdensbilde. Men et så godt som fraværende tema var parallellpublisering digitalt og på papir, der den digitale versjonen kopieres, fildeles og spres fritt med en fribrukslisens – noe som fører til økt salg av papirboka.

BS Weblån. Her burde bibliotekets potensielle rolle være åpenbar. Biblioteker har lenge fungert som markedsføring av og med fysiske bøker.

Når parallellpublisering med elektroniske fribrukslisenser og uten DRM fører til økt salg av papirutgaven, tenk da på hva man kunne oppnå ved å gi bi-

bliotekene en ledende rolle i å distribuere digitale bokfiler!

Men dette klarer ikke norsk forlagsbransje å forholde seg til i det hele tatt. I stedet får vi så noe så tafatt som "digitalt utlån"/BS Weblån, en tjeneste som appellerer til alle de verste sidene ved forlagsbransjens angst og bakstreveri: Målet for Biblioteksentralens Weblån er å "opp-rettholde en forretningsmodell som er lik den for fysiske bøker i biblioteket", sa Kjartan Vevle fra Biblioteksentralen-

La alt bli utgitt! Når det gjelder utvelgelse til publisering fungerer dette etter min mening dårlig i dagens system: det som antas å tjene penger blir utgitt, uansett om det har liten litterær verdi eller er uoriginalt; det som antas ikke å tjene penger blir ikke utgitt, uansett hvor litterært høyverdig og originalt det måtte være. Jeg synes derfor det er flott at forlagene mister retten/makten til å velge ut hva som skal utgis. La alt, absolutt alt, bli utgitt (på nett eller PoD) - med forskjellige kvalitetsstempler fra anerkjente profesjonelle redaktører/redaksjonstjenester når de har vært inne i bildet, og med enda flere stempler og omtaler fra anmeldere. Kunder og lesere vil da kunne se hvilke redigerings- og anmelder-tjenes-

ter som går god for boka, og kan ta med seg det for å finne ut hvilke bøker som er verdt å lese.

Vaskepulver og viagra. Menneskets natur inneholder en tendens til å dele og samarbeide. Det er skadelig og kulturfiendtlig, og faktisk dypt menneskefiendtlig, å holde på forretningsmodeller og økonomiske strukturer som er basert på kriminalisering av menneskets sosiale og kulturelle impulser. Kunstig knapphet er unødvendig. Derfor er det bakstreversk og uetisk oppførsel å gå inn for kunstig knapphet - som er ett av flere destruktive formål med DRM.

Vanlige folk sin rettsfølelse og holdninger er riktig, og forlagsbransjens rettsfølelse og holdninger til Internett, datamaskiner, fildeling og de fremvoksende allmenningene av kultur og kunnskap er feil. Derfor er det forlagsbransjen som må endre seg, kvitte seg med selvgod uvitenhet, og utvikle nye forretningsmodeller som harmonerer med den alminnelige rettsfølelse, fremskrittverdier og den fremvoksende overflodsøkonomien. Har man ikke den motivasjonen, kan man like gjerne selge vaskepulver eller viagra - og det er vel der de som forsvarer og klapper for "holdningskampanjer" mot Internett og overflodsøkonomi vil havne om de ikke skjerper seg.

Forlagsbransjen tviholder på papirboka og risikerer å parkere seg selv fullstendig på side-linjen, mener artikkelforfatteren.

Finsk bibliotek satser på stavgang

» I Pedersöre i Österbotten i Finland utvider det lokale biblioteket utlånstilbudet til også å omfatte utstyr for stavgang. Ordningen er kommet i stand etter at biblioteket og idrettssektoren i kommunen nylig ble slått sammen administrativt.

Det var ifølge den finske kringkastingen YLE biblioteket som kom med forslag om også å låne ut enklere idrettsutstyr. De ni bibliotekfilialene i kommunen får nå disponere tre stavsett hver.

Finske bibliotek etterlyser ressurser

» Finlands biblioteksforbund etterlyser neste år større økonomiske ressurser for å kunne starte og renovere bibliotek. Ifølge forbundet rekker det statlige bidraget på 4,5 millioner euro verken til å skaffe nye biblioteksbusser, bygge nytt, eller renovere gamle bygninger.

Forbundet har tidligere mottatt 5 millioner euro i bidrag. Ifølge forbundet kan det virkelige investeringsbehovet være enda større, melder den finske rikskringkastingen YLE.

Svensk tyvkopiering som aldri før

» I Sverige blir særlig kurslitteratur kopiert som aldri før, og forsvinner ut på Internett. Dermed blir forfatterne uten honorar, forlagene må begrense utgivelsene og en svekkelse av kurslitteraturen er allerede synlig, skriver Dagens Nyheter.

Det er fortsatt den vanlige kopieringen som er det største problemet, men etter hvert blir mer og mer kopiert også digitalt. En undersøkelse den svenske forleggerforeningen gjorde tidligere i år, viste at 286 opphavsrettbeskyttede lærebøker da lå illegalt ute på nettet.

Lydbibliotek med antikt instrument

» Ved hjelp av moderne datateknikk har forskere ved det europeiske Asstra-programmet klart å gjenskape lyden av et musikkinstrument fra det antikke Hellas, et såkalt epigonion. Dermed kan også lydene fra andre instrumenter som ikke eksisterer lenger, rekonstrueres, sier prosjektleder

Domenico Vicinanza ved musikkonservatoriet i Salerno i Italia til det svenske tidsskriftet Ny Teknik.

Meningen er nå å bygge opp et digitalt lydbibliotek med det tidlige instrumentet, som studenter og forskere så kan hente lydfiler fra.

Vi er størst i Norge på bibliotekkompetanse og vet hvordan vi kan gjøre hverdagen enklere for deg. Hos oss får du: konsulenttjenester, bredt utvalg av bøker, medier og automater/utstyr, gode rabatter, gode tilbud, 7 dagers levering for BS+ kunder, fraktfri levering, ingen gebyrer og tilgang til kjøp i vår nettbutikk.

Velkommen til vår stand **B02-07** på Bokmessa for en prat!

Skal du ikke på Bokmessa? – Du er også hjertelig velkommen til åpent hus hos oss i Malerhaugveien 20 fredag 5. desember. Mer info finner du på www.bibsent.no

Nye Deichman – dialogen i gang

Foreløpig har det meste av prosessen rundt nye Deichmanske bibliotek vært intern saksbehandling i Oslo kommune. Men i løpet av senhøsten og 2009 vil viktig milepæler bli hamret på plass.

» Det har allerede lenge pågått en dialog mellom Deichmans fagmiljø og Prosjektkontoret, som begge er en del av Kulturetaten i Oslo kommune, forteller prosjektleder Espen Dag Rydland. En dialog om de store flatene i puslespillet: Hvor mange kvadratmeter publikumsareal vil det bli behov for, hvor mye kontorplass, hvor stort magasin og så videre.

- Det er ikke størrelsen på kafeen, dataspillavdelingen eller antall reoler, som er dagens tema. Detaljene skal på plass senere, etter at arkitektkonkurransen er gjennomført og tegningen kan begynne, sier Rydland.

Han legger til at det også blir en utfordring å finne de riktige "naboene" til Deichman i det nye biblioteket. - Bygget blir større enn det Deichman vil ha behov for, og det blir viktig at HAV Eiendom AS, som eier arealene, finner eiere/leietakere som kan spille opp mot det nye hovedbiblioteket. Her er vi i samme situasjon i som i Århus, hvor det nye biblioteket kommer til å romme bare ca to tredeler av hele det nye Multimediehuset (se BoB 4/08, s. 20).

- Hva blir utfordringene for din avdeling framover?

- Det blir å tilrettelegge for at Deichman og Oslo får det flotte hovedbiblioteket vi alle ønsker.

Vinnerkåring mai 2009

Idet denne utgaven av Bok og Bibliotek går i trykken, vil listen på arkitektkontorene som får delta, bli offentliggjort. For begge Bjørvika-institusjonene – Munchmuseet og Stenersenmuseets samlinger og Deichman – er det snakk om til sammen 40 arkitektfirmaer, fordelt på 20 til museene og 20 til Deichman.

I neste runde blir disse utvalgte arkitektkontorene invitert til å levere sine forslag, med frist 25. februar. Forslagene vil bli utstilt offentlig på et egnet sted i Oslo. I mai 2009 vil vinneren bli kåret.

Eier eller leie?

Innen utgangen av 26. mai vil Oslo kommune også måtte ta stilling til om de skal kjøpe eller leie bygningene til de nye institusjonene.

- Vi har fått opsjon fra HAV Eiendom AS om å kjøpe tomt eller kjøpe/leie ferdig bygg fram til og med 26. mai, sier Rydland.

- Vil det ikke være lurt for kommunen å eie?

- Det vil politikerne ta stilling

Her skal biblioteket ligge!

til. Men det er flere måter å se det på. Ved å leie vil ikke kommunen måtte reise så mye kapital i én vending. Og dersom for eksempel Deichman om 40 år skulle finne ut at biblioteket i Bjørvika ikke lenger er tilpasset samtidens behov, vil det være mer fleksibelt for kommunen å leie.

I mål til rett tid

Det er blitt sagt at trafikkmaskinen, hvor det nye biblioteket skal ligge, kanskje ikke vil bli revet før i 2011/2012. Rydland mener at det ikke vil skape forsinkelser for Deichman.

- Dersom alt er klart på papiret, og vi kan starte gravemaskinene i løpet av 2012, kan vi kanskje ha et bibliotek ferdig til åpning i 2015.

